Mark Twain

VORBESC din MORMÎNT

Lei 4,65

CUVÎNT ÎNAINTE

După mai bine de o jumătate de veac de la moartea lui, Mark Twain continuă să fie cel mai popular dintre scriitorii Americii și unul dintre autorii cei mai citiți din întreaga lume. El a devenit ceea ce se numește un clasic, și — contrar propriei sale definiții, potrivit căreia „o carte clasică este o carte pe care oamenii o laudă, dar nu o citesc" — operele lui sînt citite și răscitite pe toate meridianele globului.

Aceasta, deoarece puțini dintre marii scriitori ai trecutului dau cititorilor de pretutindeni o asemenea senzație de actualitate, de contemporaneitate ca aceea trezită de lectura operei lui Twain. Deși poartă pecetea clară a timpului și a spațiului în care a fost concepută, această operă ne vorbește, într-un limbaj familiar, despre niște lucruri care ne solicită atenția în cel mai înalt grad. Fenomenul este cu atît mai remarcabil cu cît avem de-a face, în esență, cu opera unui umorist, adică a unui scriitor care lucrează cu o materie extrem de nerezistentă la acțiunea corosivă a timpului. Explicația acestui fenomen o găsim întîi de toate în însăși opera scriitorului. Prin ceea ce are ea mai valoros, literatura lui Twain justifică din plin aprecierea ce i-a fost dată, pe la 1907, de către un tînăr admirator, pe nume Bernard Shaw:

„Sînt convins, îi scria el lui Twain, *că viitorul cronicar al Americii va socoti că operele dumneavoastră sînt pentru el la fel de indispensabile pe cît sînt pentru un istoric francez tratatele politice ale lui Voltaire..."*

În legătură cu aceasta, merită să fie citată profesiunea de credință făcută de Twain într-o scrisoare trimisă, în 1890, publicistului englez Andrew Lang :

„Am fost greșit înțeles încă de la început. Nu am căutat niciodată, în nici o împrejurare, să contribui la cultivarea claselor culte. Nu eram pregătit pentru așa ceva nici prin propriile mele însușiri naturale, nici prin educația primită. Și nu am nutrit niciodată vreo ambiție în această direcție, ci am urmărit totdeauna un vînat mai mare : masele..."

Democratismul și umanismul lui Twain sînt temeliile solide pe care și-a clădit impunătoarea operă. Dar aceste dimensiuni nu sînt singurele care o caracterizează și care-i explică permanența și durabilitatea. Pentru a ne lămuri pe deplin „misterul" actualității lui Twain, trebuie să pătrundem în laboratorul său de creație și să identificăm principiile și materialele cu care a lucrat acest mare meșter al cuvîntului. Paginile cuprinse în prezenta culegere ne oferă tocmai o asemenea posibilitate. Ele fac parte din vasta și încă insuficient cunoscuta moștenire lăsată de scriitor, din păcate, pe mîinile unor custozi lipsiți de respectul cuvenit memoriei sale. Statele Unite sînt, poate, singura țară din lume unde un clasic de talia lui Mark Twain este ținut sub obroc de o societate comercială particulară, care, din motive lesne de înțeles, împiedică publicarea numeroaselor lui manuscrise inedite. E ceea ce mărturisea, acum cîțiva ani, chiar unul dintre custozii pomeniți — răposatul critic american Bernard de Voto — scriind în prefața lui la o ediție a *Operelor alese* ale lui Mark Twain :

„Puțini americani au scris atît de mult ca Twain. Operele lui publicate nu depășesc cu mult volumul manuscriselor lui nepublicate"... [1]

În 1924, cînd Albert Bigelow Paine, secretarul literar al lui Twain în ultimii ani ai vieții sale, a publicat două volume compacte din scrierile autobiografice ale marelui umorist,

[1] *The Portable Mark Twain*, edited by Bernard de Voto, The Viking Press, New York, 1957.

mulți compatrioți ai acestuia au rămas cu gura căscată. Criticul Carl Van Doren, de pildă, scria într-un articol intitulat semnificativ *Un trăsnet postum:*

„Oamenii care-l văzuseră în carne și oase (pe Mark Twain) *îl identificau prea adesea cu măscăriciul lor preferat... Oamenii cu judecată, singurii în stare să păstreze vie faima unui scriitor după moartea lui, descoperă în Mark Twain din ce în ce mai multe aspecte vrednice de luare-aminte, pe măsură ce tot mai multe din scrierile sale postume văd lumina tiparului."*

Deși Mark Twain spulberase, încă în viață fiind, reputația de „măscărici", pe care i-o făcuseră anumiți critici (bazîndu-se pe unele din scrierile lui, dar mai ales pe propria lor neputință de a înțelege și de a accepta intențiile serioase ale marelui umorist), paginile autobiografice publicate după moartea lui au zguduit conștiința contemporanilor și au determinat o fecundă autocritică a intelectualității americane. Vocea de dincolo de mormînt a celebrului scriitor a însuflețit o pleiadă strălucită de prozatori americani, care numără în rîndurile ei personalități ca Dreiser sau Hemingway. Dar, din nefericire, așa cum arăta Dreiser, *„de păstrarea «bunului renume» al lui Twain sînt legate importante interese financiare, care au fost și vor mai fi luate în considerație".*

Aceste „interese financiare" oculte au dictat sistarea publicării operelor postume ale lui Twain. O singură mare excepție a fost făcută în 1940 (cînd, sub președinția lui Franklin D. Roosevelt, Statele Unite se bucurau de o orientare democratică), prin tipărirea unui nou volum de scrieri autobiografice, grupate sub titlul *Mark Twain în erupție.* Paginile din prezenta culegere sînt extrase din acel volum. Ele înfățișează cititorilor din țara noastră un Mark Twain cu care erau mai puțin familiarizați, îngăduindu-le să pătrundă în laboratorul lui de creație și să-l surprindă în intimitatea gîndurilor și preocupărilor lui zilnice.

Mark Twain împlinise 70 de ani cînd s-a hotărît să-și scrie autobiografia, mai exact să o dicteze unei stenografe, în prezența secretarului său literar, A. B. Paine. Din motive pe care le vom analiza mai jos, marele umorist își pierduse nădejdea că și-ar putea influența contemporanii adresîndu-li-se direct, prin scris sau prin viu grai. De aceea, luase hotărîrea

de a sta de vorbă cu posteritatea, pentru a putea spune întreg adevărul despre prezent:

„În această autobiografie voi avea tot timpul în minte faptul că vorbesc din mormînt. Vorbesc efectiv din mormînt, întrucît nu voi mai fi în viață cînd va ieși de sub tipar. Vorbesc din mormînt mai degrabă decît cu graiul meu viu dintr-un motiv bine întemeiat: în felul acesta pot vorbi liber."

Aceste rînduri pot sluji drept moto și culegerii de față. Dorința de a „vorbi liber" nu l-a cuprins pe Twain abia la bătrînețe, și nu a îmbrăcat exclusiv forma unui dialog cu posteritatea. Pasiunea pentru adevăr a caracterizat întreaga lui viață conștientă, dar scriitorul a trebuit să treacă printr-un lung și complex proces de clarificare înainte de a putea ajunge la deplina luciditate și la adînca înțelepciune care i-au adus faima de „Voltaire al Americii". (De altfel, Twain și-a început autobiografia încă în 1885 și nu a abandonat-o decît pentru a-și completa biografia și... bibliografia.) Etapele acestui proces sînt îndeobște cunoscute, dar se cuvine să le amintim, pe scurt, pentru a putea înțelege mai bine paginile ce urmează.

Mark Twain, pe numele său adevărat Samuel Langhorne Clemens, s-a născut în 1835, într-o familie tipic americană, statornicită într-o regiune denumită astăzi Middle West [1], dar situată pe atunci la marginea de apus a Statelor Unite. Copilăria lui a coincis cu perioada premergătoare războiului civil, care avea să se termine, în 1865, prin victoria deplină a orînduirii capitaliste în Statele Unite. Ca și poetul Walt Whitman, Mark Twain și-a pus cele mai mari speranțe în democrația americană și a exprimat, în literatura lui, optimismul viguros, ba chiar agresiv pe alocuri, al unei civilizații tinere, în plină expansiune. Fiind un scriitor profund cinstit și dotat cu o excepțională inteligență, umoristul și-a dat curînd seama că această civilizație este clădită pe temelii șubrede. Romanul satiric intitulat *Epoca de aur*, scris în 1872—1873 în colaborare cu ziaristul Charles Dudley Warner, a fost cea dintîi expresie literară a deziluziei lui Twain. Dar această deziluzie nu a însemnat pierderea tuturor iluziilor

[1] Vestul de mijloc, regiune cuprinsă între Munții Aleghani și rîul Ohio la răsărit și Munții Stîncoși la apus și mergînd pînă la hotarul cu Canada la nord, iar la sud pînă la hotarul de miazăzi al statelor Kansas și Missouri (n. red.).

și speranțelor. Abia cînd Statele Unite au devenit o putere imperialistă, scriitorul a renunțat, cu amărăciune, la ultimele vestigii de optimism, cufundîndu-se într-o viziune sumbră și tragică asupra destinelor întregii omeniri. *„Păstrează-ți iluziile : după ce ți s-au spulberat, mai poți să exiști, dar nu și să trăiești."* Acest aforism amar al umoristului rezumă cît se poate de sugestiv drama trăită de el în ultima parte a vieții. Trebuie precizat, însă, că, înainte de a se resemna la o asemenea „existență" echivalentă cu moartea, Mark Twain a făcut tot ce stătea în puterea unui om cu formația lui intelectuală pentru a se opune curentului dominant care împingea Statele Unite pe făgașul imperialismului. Deși destul de în vîrstă, și copleșit de numeroase necazuri personale, el nu a pregetat să ia atitudine, în scris și prin viu grai, împotriva feluritelor simptome ale imperialismului născînd, îndeosebi împotriva războaielor de jaf dezlănțuite la răscrucea dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, de către puterile coloniale, inclusiv de către Statele Unite. Sînt cunoscute pamfletele lui antiimperialiste, publicate în presa americană pe la începutul acestui veac, precum și vehementele cuvîntări rostite de el cu diferite prilejuri. Cuprins de sentimentul zădărniciei acestor eforturi — sentiment explicabil și prin slăbiciunea și lipsa de maturitate politică a mișcării muncitorești americane din acea vreme — Mark Twain a renunțat în cele din urmă la luptă. Nu a renunțat, însă, să-și judece epoca și să stigmatizeze direcția funestă imprimată evenimentelor de către stăpînii Americii.

E ceea ce dovedesc, cu prisosință, paginile autobiografice dictate în această perioadă (1906—1908). Ele cuprind o mare varietate de teme, abordate de Twain fără nici o intenție arhitectonică ; și, totuși, adunate laolaltă, alcătuiesc un edificiu impunător, un adevărat palat al memoriei și al inteligenței active a unui scriitor cu o experiență de viață neobișnuit de bogată. Locul pe care-l ocupă în acest edificiu pasiunea politică a autorului este precumpănitor. Mark Twain se dovedește a fi un cronicar pasionat al evenimentelor și un judecător neînduplecat al politicienilor din Statele Unite. Paginile consacrate lui Theodore Roosevelt, președintele S.U.A. între anii 1901—1909, sînt revelatoare în această privință. Belicosul președinte este demascat și țintuit la stîlpul infamiei ca un reprezentant tipic al oligarhiei financiare, ca un

demagog nerușinat și ca un promotor al politicii imperialiste a Statelor Unite. Acest „mic *cow-boy* de imitație", cum îl califică Twain, este despuiat de falsa aureolă făurită de propaganda oficială și redus la dimensiunile lui reale. Escrocul-afacerist Jay Gould și escrocul-senator Clark sînt îngropați, la rîndu-le, sub lava polemică a acestui vulcan în erupție, care a fost Mark Twain. Zugrăvind și ridiculizînd asemenea specimene, marele umorist nu pierde niciodată din vedere tabloul general al vieții politice din Statele Unite. Meschina lor personalitate este proiectată pe fundalul corupției, al putreziciunii sistemului pe care-l reprezintă. Concluziile la care ajunge Twain, pornind de la analiza unora dintre isprăvile acestor oameni, sînt surprinzător de juste și nu și-au pierdut nici pînă astăzi valabilitatea și forța definitorie.

„De cincizeci de ani încoace — scrie el — *țara noastră este o monarhie constituțională, avînd pe tron partidul republican... Monarhia noastră nu este o monarhie simplă, ci una ereditară, în cadrul unei singure familii politice. Ea trece de la un moștenitor la altul cu aceeași regularitate, siguranță și inevitabilitate cu care trece oricare tron în Europa."*

Prin asemenea caracterizări, și prin portretele în apătare pe care le face unor reprezentanți tipici ai „democrației dolarului", Mark Twain se ridică la o critică profundă și multilaterală a societății americane, apropiindu-se pe alocuri de marxism.[1] Faptul este cu atît mai uimitor cu cît această apropiere este rezultatul unei intuiții, lipsită de o armătură științifică. Armătura morală solidă a scriitorului și excepționala lui onestitate intelectuală l-au făcut să se ridice deasupra propriilor sale prejudecăți, pînă la înțelegerea unui adevăr care, pe vremea aceea, abia începea să se contureze.

---

[1] Analizînd aceeași perioadă din istoria Statelor Unite, William Foster scria : *„În această perioadă au luat naștere clicile capitaliste ale Rockefeller-ilor, Morgan-ilor, Carnegie-ilor, Astor-ilor, Gould-ilor, Harriman-ilor, Hill-ilor, Sage-ilor, Green-ilor, Fisk-ilor, Vanderbilt-ilor, Huntington-ilor, Crocker-ilor, Armour-ilor, Cooke-ilor, Clark-ilor, Elkin-ilor și ale altora ca ei — cea mai grozavă adunătură de escroci, acaparatori de bani, speculanți de pămînt, hoți de invenții și mituitori politici din istoria capitalismului mondial... Acești capitaliști lacomi și cruzi erau succesorii demni ai conchistadorilor spanioli de acum patru secole și predecesorii potriviți ai oligarhiei capitaliste tot mai bogate și mai necruțătoare care stăpînește și conduce azi Statele Unite și care tinde acum la dominația lumii".* (Vezi W. Z. Foster, *Schiță a istoriei politice a celor două Americi*, Editura pentru literatură politică, 1954, p. 243).

Necunoscînd socialismul ştiinţific şi rămînînd, în genere, tributar ideologiei liberale burgheze din veacul al XIX-lea, Twain critica orînduirea capitalistă de pe poziţiile „ultimilor mohicani" ai unei democraţii liberale măturate de imperialism. El mergea, însă, mai departe decît toţi aceşti „ultimi mohicani", orientîndu-se spre lupta şi ideologia eliberatoare a proletariatului.

Criticul şi istoricul marxist american Philip S. Foner a demonstrat, nu de mult, acest lucru [1], pe baza unor texte inedite ale lui Twain, îndeosebi pe baza textului unei cuvîntări rostite de marele umorist în 1886, în faţa unui club literar din orăşelul Hartford (principala lui reşedinţă, după căsătorie). În această cuvîntare, intitulată *Cavalerii muncii — noua dinastie*, Twain a prorocit pieirea inevitabilă a capitalismului şi triumful muncitorimii organizate.

„Cine sînt exploatatorii? se întreba el, şi răspundea: *Sînt cei puţini: regele, capitalistul şi o mînă de supraveghetori şi vătafi."* *„Cine sînt exploataţii? — Cei mulţi: popoarele lumii, oamenii de valoare, muncitorii, adică cei care fac pîinea pe care o mănîncă trîntorii..."*

Exprimîndu-şi simpatia faţă de muncitorul organizat în sindicate de felul „Nobilului ordin al cavalerilor muncii" [2], Twain spunea: *„Omul acesta există, şi va rămîne. Existenţa lui este cel mai însemnat fenomen al celei mai mari epoci din istoria omenirii... El şi-a pus în faţă unul din cele mai nobile ţeluri hărăzite vreodată omenirii, şi îl va atinge..."*

În lumina unor asemenea declaraţii, paginile autobiografice ale lui Twain capătă semnificaţia unei critici sociale adînci, şi de loc improvizate. El spulberă definitiv legenda potrivit căreia autorul *Aventurilor lui Huckleberry Finn* ar fi fost un simplu „măscărici", un umorist inofensiv, lipsit de intenţii serioase. Această calomnie e perpetuată îndeosebi în Statele Unite. Într-un studiu despre umorul american, de pildă, se

---

[1] Philip S. Foner, *Mark Twain — Social Critic*, International Publishers, New York, 1958.

[2] *The Noble Order of the Knights of Labor* — „Nobilul ordin al cavalerilor muncii", organizaţie muncitorească americană, înfiinţată în 1869, alcătuită mai ales din muncitori necalificaţi. În 1887 a ajuns să numere 700.000 de membri. La începutul ultimului deceniu al secolului trecut, condusă fiind de elemente oportuniste reacţionare, care respingeau lupta politică şi propovăduiau colaborarea între clase, organizaţia s-a destrămat (n. red.).

spune că „*ar fi o greşeală să căutăm la Mark Twain trăsăturile unui critic social, fie el ratat*" [1]. O legendă la fel de falsă este cea care face din Mark Twain un „improvizator", un umorist lipsit de conştiinţă artistică, aidoma multora dintre confraţii săi. Paginile autobiografice din prezenta culegere cuprind suficient material pentru a risipi şi această legendă mistificatoare. Găsim, bunăoară, în ele, următoarea profesiune de credinţă, care echivalează cu o definiţie a umorului twainian şi care explică, în acelaşi timp, durabilitatea acestui gen de umor:

„Unii oameni pretind că un roman trebuie să fie doar o operă de artă, în care nu se cuvine să ţii predici sau să dai lecţii. Se prea poate ca asta să fie adevărat în ce priveşte romanele, însă nu şi în ce priveşte umorul. Umorul nu trebuie nici să instruiască lăţiş, nici să predice lăţiş, dar dacă vrea să supravieţuiască pe vecie, trebuie să facă şi una, şi alta... Eu, unul, am predicat întotdeauna. Iată de ce am supravieţuit vreme de treizeci de ani. Cînd umorul a venit de la sine, nepoftit de mine, i-am acordat un loc în predica mea, însă n-am scris predica de dragul umorului. Aş fi scris în orice caz predica, fie că umorul îşi cerea, sau nu, locul..."

Revelatoare sînt şi confesiunile lui Mark Twain în legătură cu metoda lui de creaţie. Marele scriitor american ne apare ca un artist conştient şi conştiincios, în ciuda faptului că se declară a fi adeptul unei spontaneităţi totale. Metoda lui, de a-şi lăsa cărţile „să se scrie singure", în virtutea propriei lor maturizări, este numai aparent o predică împotriva organizării metodice a creaţiei literare. Twain pledează, de fapt, pentru autenticitatea operei literare şi pentru împrospătarea ei cu „materie primă" extrasă din realitate.

Un alt aspect interesant, asupra căruia prezenta culegere proiectează o lumină puternică, îl constituie relaţiile autorului cu diferiţi editori burghezi. Mark Twain istoriseşte cu haz, dar şi cu necaz, cum a fost pungăşit, ani în şir, de nişte negustori ai slovei literare, care i-au exploatat talentul şi faima. Dorind să se emancipeze de sub tutela lor, a devenit el însuşi editor şi a dat un exemplu unic de onestitate în acest domeniu, ca şi în multe altele.

---

[1] Constance Rourke, *American Humor*, Doubleday Anchor Books, New York, 1953.

Firește, amintirile în legătură cu activitatea de editor nu epuizează întreg acest capitol din biografia marelui umorist — un capitol în unele privințe penibil. Dorința de a deveni independent l-a împins pe Mark Twain în brațele molohului capitalist, pe care-l detesta atîta. El a plătit scump pentru vremelnica lui legătură cu lumea *business*-ului : investindu-și toți banii într-o invenție tehnică sublimă, dar impracticabilă (un fel de linotip, care aducea cu o mașină infernală), Twain a sfîrșit prin a da faliment. Privite în lumina acestui deznodămînt dureros, confesiunile scriitorului în legătură cu activitatea sa editorială capătă semnificația unei autocritici patetice.

În genere, Mark Twain nu se menajează pe sine în aceste pagini autobiografice. El folosește des procedeul autoironiei, bătîndu-și joc de propriile sale iluzii și eresuri pe un ton destul de tăios. El spune întreg adevărul despre sine însuși, ca și despre contemporanii săi. Firește, în măsura în care a putut sezisa acest adevăr, și în măsura în care a fost servit de prodigioasa, dar totuși capricioasa lui memorie.

Departe de a fi un inventar mort, de impresii și amintiri îmbălsămate, această memorie ne apare plină de dinamism și forță, subordonîndu-și toate facultățile sufletești ale autorului, inclusiv fantezia. Îndeosebi amintirile din copilărie înveder ează această capacitate creatoare a memoriei scriitorului. Evocîndu-și copilăria, Mark Twain reconstituie, cu acuratețe, dar și cu unele libertăți proprii imaginației, o seamă de întîmplări pline de tîlc și de haz, care nu caracterizează numai o vîrstă, ci și o întreagă epocă. America de dinaintea războiului civil este fundalul pe care sînt proiectate aceste episoade încîntătoare, dar Twain nu-și idealizează, de fapt, decît propria copilărie. Iar dacă regretă America acelei vremi, este numai în măsura în care vede în ea o negație a Americii capitaliste. (*„Nu țin minte ca în tinerețea mea să fi existat ceva asemănător cultului banilor sau al posesorului lor, prin părțile noastre"*, scrie el în fragmentul despre escrocul Jay Gould.)

Astfel, amintirile din copilărie ale lui Mark Twain se integrează în critica socială ce se degajă din comentariile sale despre viața politică din Statele Unite. Pe bună dreptate observa unul dintre recenzenții volumului *Mark Twain în erup-*

lic, într-un articol publicat în revista *The New York Times Book Review*:

„Într-adevăr, n-ar fi de loc exagerat să se spună că, în aceste pagini, bate inima unei Americi care dispare; în ele trăiește visul care a murit, speranța spulberată... Mai presus de orice, întîlnim în ele fermecătoarea strălucire a unui suflet nobil, aspru, violent, amar, mînios și plin de o superbă generozitate, sufletul unui om care s-ar bucura că a murit dacă ar putea să știe ce am făcut noi din America lui." [1]

Glasul „de dincolo de mormînt" al marelui umorist american răsună cu putere în aceste pagini autobiografice, care închid în ele portretul unei personalități de o cuceritoare frumusețe morală și în același timp o mărturie convingătoare și autentică, de o neștirbită actualitate.

PETRE SOLOMON

---

[1] Edward Wagenknecht, în recenzia publicată la 1 decembrie 1940 în revista *The New York Times Book Review*.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Însemnările grupate în acest volum fac parte din vasta Autobiografie *la care Mark Twain a lucrat cu asiduitate începînd din 1885.*

În timpul vieții autorului, din această Autobiografie *nu au fost publicate decît fragmente izolate, care au văzut lumina tiparului în revista* North American Review *(1815—1939) din Boston. La moartea lui Twain, manuscrisul acestei opere — inedită în cea mai mare măsură — a intrat în posesia succesorilor, care nici pînă azi, după 52 de ani, nu îngăduie tipărirea ei integrală. În acest interval n-au apărut decît două culegeri de fragmente, alese și redactate cu grija expresă de a nu știrbi prestigiul anumitor instituții și a nu supăra anumite familii din S.U.A. Cea dintîi se intitulează* Mark Twain's Autobiography (Autobiografia lui Marx Twain) *prefațată și redactată de Albert Bigelow Paine, în două volume, Harper & Brothers Publishers, New York și Londra, 1924. Cea de a doua este* Mark Twain in Eruption (Mark Twain în erupție), *prefațată și redactată de Bernard de Voto, Harper & Brothers Publishers, New York și Londra, 1940.*

Cu excepția bucății intitulate Vorbesc din mormînt..., *care a apărut în fruntea volumului* Mark Twain's Autobiography, *fragmentele cuprinse în lucrarea de față au fost traduse din culegerea* Mark Twain in Eruption.

Afară de această indicație bibliografică, socotim necesar să facem următoarele precizări:

1) Punctele de suspensie de la sfîrșitul fiecărei bucăți aparțin editorilor americani.

2) Data înscrisă între paranteze în fruntea fiecărui fragment precizează momentul cînd acesta a fost dictat de autor.

3) Fragmentele au fost grupate de redacția română după criteriul tematic.

4) Notele de subsol au fost întocmite de redacția română.

EDITURA PENTRU
LITERATURĂ UNIVERSALĂ

VORBESC DIN MORMÎNT...

(fără dată)

În această autobiografie voi avea tot timpul în minte faptul că vorbesc din mormînt. Vorbesc efectiv din mormînt, întrucît nu voi mai fi în viață cînd va ieși de sub tipar.

Vorbesc din mormînt mai degrabă decît cu graiul meu viu dintr-un motiv bine întemeiat: în felul acesta pot vorbi liber. Cînd un om scrie o carte despre viața lui particulară — o carte menită să fie citită chiar în timpul vieții lui — se ferește să-și exprime gîndurile cu toată sinceritatea; orice încercare de a fi sincer dă greș, deoarece își dă seama că încearcă un lucru peste puterile omenești. Cel mai sincer, mai liber și mai intim rod al cugetului și inimii omenești este o scrisoare de dragoste; cel care-o scrie dobîndește o nețărmurită libertate de gîndire și de exprimare prin însăși conștiința faptului că nici un străin nu va vedea ce anume scrie. Uneori se mai întîmplă și cîte un abuz de încredere, și atunci, văzîndu-ți tipărită scrisoarea, te simți grozn[illegible] de stingherit și-ți spui: de-aș

fi ştiut că scriu pentru public, niciodată nu mi-aş fi descărcat sufletul în aşa măsură şi cu atîta sinceritate. Deşi nu găseşti nimic neadevărat, necinstit şi nevrednic de respect, îţi dai seama, totuşi, că ai fi fost cu mult mai rezervat dacă ai fi ştiut că scrii pentru tipar.

Mi s-a părut că dac-aş şti că scrierile mele nu vor cădea sub ochii nimănui, înainte de a muri şi de a deveni, astfel, nesimţitor şi indiferent, aş putea atinge sinceritatea, spontaneitatea şi naturaleţea unei scrisori de dragoste.

Rugăciunea pentru turtă dulce (15 august 1906)

Am început să merg la şcoală cînd aveam vreo patru ani şi jumătate. În acele zile de demult, la Hannibal [1], în Missouri [2] nu existau şcoli de stat, ci numai două şcoli particulare, la care se cerea o taxă de douăzeci şi cinci de cenţi pe săptămînă pentru fiecare elev, deşi plata se făcea pe apucate. *Miss* Horr îi dăscălea pe copiii mai mititei într-o şandrama de scînduri, aflată la capătul dinspre miazăzi al Străzii Mari. *Mister* Sam Cross preda copiilor ceva mai măricei într-o hardughie de lemn, cocoţată pe-un deal. Pe mine m-au dat la şcoala domnişoarei Horr, şi îmi amintesc de prima mea zi de şcoală în şandramaua aceea de scînduri ca şi cum ar fi fost ieri, deşi au trecut mai bine de şaizeci şi cinci de ani de atunci ; în orice caz, îmi amintesc de o întîmplare petrecută în prima zi. Călcasem nu ştiu ce regulă şi mi s-a atras atenţia să nu mai fac niciodată aşa ceva, spunîndu-mi-se că pedeapsa pentru recidivă este bătaia cu biciul. Totuşi, am greşit din nou, şi *miss* Horr mi-a poruncit să mă duc să caut o nuia şi să i-o aduc. Am fost bucuros că mi-a încredinţat mie sarcina asta,

[1] Oraşel pe malul fluviului Mississippi ; aici şi-a petrecut Mark Twain copilăria şi adolescenţa (1839—1853).

[2] Stat în regiunea centrală a S.U.A.

fiindcă mă socoteam în stare să aleg o nuia potrivită cu mai mult discernămînt decît oricare altul.

Scormonind în țărînă, am găsit o aşchie veche de stejar, lată de două degete, groasă de un sfert de deget şi îndoită uşor la un capăt, lăsată pesemne de un dogar. Mai erau pe-acolo cîteva aşchii frumuşele, de acelaşi soi, dar am ales-o tocmai pe asta, cu toate că era putredă. I-am adus-o domnişoarei Horr, i-am înmînat-o şi am rămas în faţa ei, cu o mutră smerită şi resemnată, menită să-mi cîştige îngăduinţă şi simpatie, ceea ce însă nu s-a întîmplat. Dumneaei ne-a aruncat, atît mie cît şi aşchiei, o lungă privire, de straşnică dezaprobare, apoi m-a strigat pe numele meu întreg : Samuel Langhorne Clemens — îmi auzeam, cred, pentru prima oară numele rostit în întregime şi dintr-o dată — şi mi-a spus că-i este ruşine de mine. Aveam să învăţ în curînd că atunci cînd un dascăl îl strigă pe un elev cu numele lui întreg e semn de bucluc. *Miss* Horr mi-a zis apoi că are să trimită un băiat mai priceput la nuiele decît mine, şi mă apucă şi acuma jalea cînd îmi amintesc cîte chipuri s-au luminat de speranţa că vor primi această misiune. De primit, a primit-o Jim Dunlap, iar cînd s-a întors cu nuiaua aleasă de el, a trebuit să recunosc că era un expert.

Miss Horr era o femeie de vîrstă mijlocie, originară din Noua Anglie [1], avea obiceiurile şi principiile celor din Noua Anglie, şi îşi începea întotdeauna ora cu cîte o rugăciune şi cu citirea cîte unui capitol din *Noul Testament,* pe care ni-l ex-

[1] Regiune din nord-estul S.U.A., unde Anglia a înfiinţat la începutul secolului al XVII-lea unele din primele ei colonii de pe teritoriul Americii de Nord.

plica apoi pe scurt. Într-unul din aceste scurte comentarii, *miss* Horr a dezvoltat ideea cuprinsă în textul : „Cere, şi ţi se va da", spunînd că oricine se roagă din toată inima şi cu dorinţa fierbinte de a căpăta vreun lucru poate fi sigur că rugăciunea îi va fi împlinită.

Am fost atît de impresionat şi atît de încîntat de posibilităţile pe care mi le oferea această reţetă, încît cred că auzeam pentru întîia oară de ea. Şi m-am gîndit să încerc şi eu. Avînd deplină încredere în *miss* Horr, nu mă îndoiam cîtuşi de puţin de rezultate. M-am rugat, aşadar, să capăt nitică turtă dulce. Margaret Kooneman, fiica brutarului, venea în fiece dimineaţă la şcoală cu o bucată de turtă dulce ; de obicei o ţinea ascunsă, dar în ziua aceea, cînd mi-am sfîrşit rugăciunea şi am ridicat privirea, am băgat de seamă că turta era la îndemînă şi că fetiţa se uita în altă parte. Cred că toată viaţa mea nu m-am bucurat de vreun răspuns la rugăciune mai mult decît m-am bucurat de răspunsul primit în clipa aceea ; şi m-am convertit de îndată. Aveam nenumărate dorinţe de tot felul, care pînă atunci rămăseseră totdeauna neîmplinite, însă în clipa aceea m-am hotărît să mi le împlinesc singur, şi încă din belşug, acum, că aflasem calea.

Dar visul acesta, la fel ca mai toate celelalte vise cu care ne legănăm în viaţă, nu avea nici un temei. În următoarele două sau trei zile m-am tot rugat, cum nu s-a mai rugat, cred, nimeni în tîrguşorul nostru ; m-am rugat din inimă şi cu toată seriozitatea ; dar nu m-am ales cu nimic. Am băgat de seamă atunci că nici cea mai fierbinte rugăciune nu e în stare să-mi mai facă rost de turtă

dulce, și am ajuns la încheierea că dacă un om își păzește bine bucata de turtă dulce și nu-și ia ochii de la ea, nu are de ce să-și bată capul cu rugăciuni.

Pe maică-mea a îngrijorat-o nu știu ce anume în atitudinea și în purtările mele, încît m-a luat la o parte și a început să mă descoasă cu multă bunăvoință. De teamă să nu-i amărăsc sufletul atît de bun, n-am vrut să-i dezvălui schimbarea ce se petrecuse în sufletul meu, dar în cele din urmă i-am destăinuit, cu lacrimi în ochi, că am încetat să fiu creștin. Cu inima zdrobită, m-a întrebat de ce.

I-am arătat cum îmi dădusem seama că nu fusesem creștin decît de dragul cîștigului și că nu mai puteam suporta acest gînd, prea era mare ticăloșia.

Atunci, m-a strîns la piept și m-a consolat. Din ceea ce mi-a spus am priceput că dacă voi continua să fiu astfel, nu voi rămîne niciodată singur.

„Menestrelii"
(30 noiembrie 1906)

Pe unde o mai fi acum Billy Rice? Era o încîntare pentru mine; și nu numai el, ci și celelalte stele ale „trupelor de menestreli" — Billy Birch, David Wambold, Backus și cei zece-doisprezece confrați ai lor, care m-au înveselit în urmă cu patruzeci de ani și mai încoace. Birch, Wambold și Backus s-au prăpădit demult, și, o dată cu ei, a

dispărut, cred, pentru totdeauna, adevăratul *minstrel-show* [1], spectacolul negru autentic și extravagant, care, în ochii mei, era fără seamăn și, pe cîte știu, a rămas fără pereche pînă în ziua de azi. Avem, desigur, opera, și eu, unul, am gustat cu mare plăcere primul act al fiecăreia dintre operele lui Wagner, dar efectul asupra mea a fost de fiecare dată atît de puternic, încît întotdeauna un singur act mi-a ajuns; ori de cîte ori am ascultat două acte, am părăsit sala sleit fizicește; și ori de cîte ori am ascultat o operă întreagă, rezultatul a fost echivalent cu o sinucidere. Dacă aș putea, însă, să revăd spectacolul cu „menestreli" în puritatea și perfecțiunea lui originară, n-aș mai avea nevoie de operă. Am impresia că pentru o minte cultivată și pentru un suflet simțitor, orga și spectacolul cu „menestreli" reprezintă o culme la a cărei înălțime amețitoare celelalte forme ale artei muzicale nu pot spera să ajungă.

Țin minte primul spectacol-concert la care am asistat. Cred că era pe la începutul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut. Pe atunci era un lucru cu totul nou. În tîrgușorul nostru, la Hannibal, nici nu auzisem de așa ceva înainte, de aceea a fost pentru noi o surpriză plăcută și năucitoare.

Trupa a rămas la noi o săptămînă, dînd spectacole în fiece seară. Oamenii evlavioși n-au asistat la reprezentații, dar toți dezmățații din tîrg s-au îmbulzit și au rămas încîntați. Pe vremea aceea, credincioșii nu se duceau la spectacole. Cîntăreții

[1] Spectacol de estradă tipic american, interpretat de trupe de comici grimați ca negri, care împletește dialogul glumeț cu elemente de folclor negru. Spectacolul cu „menestreli", *(Minstrel-Show)* apărut în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea, a contribuit la valorificarea folclorului negru și la dezvoltarea muzicii de jaz.

apăreau cu mîinile și fețele mînjite cu funingine, iar costumele lor parodiau în mod extravagant și țipător îmbrăcămintea purtată pe atunci de sclavii de pe plantații ; de fapt, nu zdrențele bietului sclav erau parodiate, căci așa ceva ar fi fost cu neputință — parodia n-ar fi putut adăuga nimic extravagant la jalnica adunătură de zdrențe și petice care alcătuiau îmbrăcămintea lui — doar forma și culoarea lor erau parodiate. Pe vremea aceea erau la modă gulerele tari, iar cîntărețul apărea cu un guler care-i acoperea jumătate din cap și ale cărui colțuri îl împiedicau să vadă lateral. Haina, croită uneori din stambă de perdele, avea o coadă ce-i atîrna aproape pînă la călcîie ; și era încheiată cu niște nasturi mari cît o cutie de cremă de ghete. Purta pantofi murdari și scîlciați, cu vreo cinci-șase numere mai mari decît măsura respectivului. Existau numeroase variante ale acestui costum, toate extravagante, ba chiar caraghioase, după părerea multora.

Cîntărețul folosea cel mai vulgar dialect negru ; îl folosea cu pricepere și cu ușurință, și avea haz, un haz încîntător. Trupele de „menestreli" de odinioară cuprindeau totuși și cîte un protagonist, care nu purta costum extravagant și nu folosea dialectul negrilor. El arbora ținuta de seară ireproșabilă a albilor din înalta societate și vorbea acea limbă pompoasă, aleasă, artificială și de o penibilă corectitudine gramaticală pe care naivii tîrgoveți o luau drept adevăratul limbaj folosit în înalta societate de la oraș, și-l admirau peste măsură, pizmuindu-l pe acest om care se pricepea să-l folosească atît de spontan și într-un stil atît de

curgător și artistic. *Bones*[1] ședea la un capăt al șirului de cîntăreți, *Banjo*[2] ședea în capătul celălalt, iar *gentleman*-ul sclivisit, pe care l-am descris adineauri, ședea în centrul grupului. Acesta era comperul spectacolului. Curățenia și eleganța veșmintelor, politețea studiată a manierelor și vorbirii, precum și simetria trăsăturilor sale naturale îl făceau să se deosebească net de restul trupei și mai ales de *Bones* și de *Banjo*. *Bones* și *Banjo* erau principalii comici ai trupei și foloseau la maximum toate efectele hazlii ce se pot scoate din grimă și din extravaganța vestimentară. Buzele le erau îngroșate și alungite cu fard roșu strălucitor, încît păreau niște felii de harbuz copt.

Vreme de mulți ani, decorul spectacolului cu „menestreli" a rămas neschimbat. La început nu se folosea cortină; în timp ce așteptau, spectatorii n-aveau pur și simplu la ce să se uite, avînd în față doar un șir de scaune goale, așezate în bătaia luminilor rampei; apoi se iveau, unul cîte unul, cîntăreții, care erau primiți cu ovații și își ocupau locurile, fiecare cu respectivul instrument muzical în mînă; după care, filfizonul, așezat în mijlocul grupului, începea cu o remarcă de acest gen:

„— Domnilor, am plăcerea să vă văd, sper, sănătoși tun, ca de obicei, și mai sper că, de cînd am avut fericirea să ne întîlnim ultima oară, prosperitatea dumneavoastră a sporit mereu."

Atunci *Bones* se băga pe fir și spunea o poveste despre nu știu ce mare noroc de care avusese parte

---

[1] *Bones* — „Castanietele", unul dintre personajele clasice ale spectacolului cu „menestreli"; se numește astfel fiindcă acompaniază dansurile și cîntecele cu o pereche de castaniete.

[2] *Banjo* — „Banjo", alt personaj clasic al spectacolului cu „menestreli", care acompaniază dansurile și cîntecele la banjo.

în ultima vreme ; dar în mijlocul acestei povești era întrerupt de *Banjo*, care-și îngăduia să se îndoiască de spusele sale ; între cei doi izbucnea atunci o delicioasă discuție în contradictoriu, iar cearta lor se înteța, glasurile deveneau din ce în ce mai puternice, mai mînioase și mai aprige, pînă cînd cei doi se ridicau de pe scaun și se apropiau unul de celălalt, cu pumnii strînși, agitînd instrumentele și amenințînd că vor face moarte de om, în vreme ce *gentleman*-ul curtenitor din mijlocul scenei îi implora să se împace și să păstreze bunacuviință — firește, în zadar. Uneori cearta asta ținea cinci minute : cei doi parteneri, stînd aproape nas în nas, își aruncau unul altuia amenințări înfricoșătoare, în vreme ce sala se prăpădea de rîs în fața acestei izbutite și amuzante parodii a obișnuitelor certuri dintre negri ; apoi, cei doi zurbagii începeau să se depărteze unul de celălalt, spunînd fiecare ce-avea de gînd să facă „rîndul viitor" dacă celălalt va avea nenorocul de a-i ieși în cale ; pe urmă se așezau la locurile lor și mormăiau unul la altul peste capetele celorlalți cîntăreți, dînd astfel spectatorilor putința să se liniștească și să-și tragă sufletul după atîta rîs.

Filfizonul din centrul grupului arunca atunci o vorbă menită să amintească unuia dintre cei doi cîntăreți așezați la capetele șirului de o pățanie hazlie și să-l îndemne să o povestească, ceea ce se și întîmpla, fără greș. Era de obicei o anecdotă răsuflată și cu barbă, de-o vîrstă cu America. Una dintre aceste snoave care au încîntat publicul de pe atunci, pînă ce cîntăreții au tocit-o de-a binelea, era o istorioară despre niscai primejdii înfruntate cîndva de *Bones* în timpul unei furtuni pe

mare. Furtuna durase atît de mult, încît se isprăviseră toate proviziile. În clipa aceea, personajul din centrul grupului întreba cum de supraviețuiseră.

„— Păi, ne hrăneam cu ouă", răspundea *Bones*.

„— Cu ouă ? Da' de unde făceați rost de ele ?"

„— În fiece zi, cînd era mai afurisită furtuna, căpitanul ne făcea cu ou și cu oțet..."

În primii cinci ani gluma asta a făcut să se cutremure de rîs spectatorii, dar după aceea populația Statelor Unite, auzind-o de atîtea ori, n-a mai fost în stare să o guste și a început să întîmpine cu o tăcere adîncă, mustrătoare și indignată nu numai această glumă, ci și altele de același calibru, care căzuseră în dizgrație după o folosire îndelungată.

Cîntăreții aveau voci frumoase, și atît soliștii cît și corurile lor au fost o încîntare pentru mine cît timp a dăinuit „spectacolul cu menestreli". La început cîntecele erau pline de un haz cam grosolan, bunăoară *Fetițele din Buffalo, Cursele din Camptown, Moș Dan Tucker* și altele ; ceva mai încolo au fost incluse în repertoriu și romanțe sentimentale, ca *Turtureaua albastră, Frumoasa Ellen Bayne, Nelly Bly, O viață pe talazurile oceanului, De cart la babord* etc.

„Spectacolul cu menestreli" a luat naștere la începutul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut și a propășit vreme de aproape treizeci și cinci de ani, după care a degenerat într-un fel de spectacol de varietăți, în care erau amestecate la întîmplare cîteva numere cu negri. Se împlinesc treizeci de ani de cînd adevăratul *minstrel-show* a murit de-a binelea. După părerea mea, era un spec-

tacol cu adevărat încîntător şi plin de haz şi regret că nu mai există.

După cum spuneam, la Hannibal, cei care s-au dus să vadă primul „spectacol cu menestreli" au fost dezmăţaţii tîrgului. Zece sau doisprezece ani mai tîrziu, „spectacolul cu menestreli" avea să fie un lucru la fel de obişnuit în America precum este sărbătoarea de 4 Iulie [1], dar maică-mea nu văzuse niciodată un asemenea spectacol. Avea pe atunci vreo 60 de ani şi se dusese la Saint Louis împreună cu o femeie simpatică şi drăguţă, de vîrsta ei, mătuşa Betsey Smith, o veche cetăţeancă a Hannibalului. Nefiind de fapt mătuşa nimănui, ea era mătuşa întregului tîrguşor, din pricina firii ei blajine, generoase şi mărinimoase şi din pricina naivităţii ei cuceritoare.

Ca şi maică-mea, mătuşa Betsey Smith nu văzuse niciodată un „spectacol cu menestreli". Atît ea, cît şi maică-mea erau foarte vioaie, în ciuda vîrstei lor venerabile ; erau dornice de emoţii, de noutăţi, gata să alerge la orice spectacol la care se putea duce, păstrînd cuviinţa, o femeie drept-credincioasă. Se trezeau totdeauna cu noaptea-n cap, ca să fie de faţă cînd îşi făcea intrarea în tîrguşor vreo trupă de circ, şi le părea rău că principiile lor nu le îngăduiau să asiste la reprezentaţiile circului ; de asemenea, erau totdeauna gata să urmeze cortegiile de 4 Iulie, să ia parte la procesiunile elevilor şcolii duminicale, să participe la conferinţe, la întrunirile religioase în aer liber, la reuniunile evanghelice organizate în biserici de mişcarea „reviva-

[1] Sărbătoarea naţională a S.U.A., instituită în amintirea zilei de 4 iulie 1776, cînd cel de al doilea Congres al S.U.A., a adoptat Declaraţia de Independenţă a coloniilor engleze din America de Nord.

lată"[1], pe scurt, la orice divertisment despre care nu se putea spune că ar avea ceva potrivnic religiei, şi, firește, nu lipseau de la nici o înmormîntare.

La St. Louis, fiind setoase de noutăţi, mi-au cerut să le dau o mînă de ajutor. Voiau ceva distractiv şi cuviincios în acelaşi timp. Le-am spus că nu cunosc nimic în acest gen, cu excepţia unei adunări care urma să se ţină în marea sală a Bibliotecii Comerciale, avînd în program o expunere cu exemplificări asupra muzicii africane autohtone, expunere făcută de paisprezece misionari reîntorşi de curînd dintr-o călătorie pe Continentul Negru. Le-am mai spus că, dacă vor într-adevăr ceva instructiv şi edificator, le-aş recomanda această adunare, dar că dacă vor de fapt un spectacol mai uşor, voi căuta să găsesc unul. Ele, însă, au fost încîntate de ideea de a merge la adunarea aceea. Nu le spusesem adevărul adevărat, cu toate că-l cunoşteam: la drept vorbind, nu merită să-ţi calci pe inimă pentru a spune adevărul unor oameni care au obiceiul de a privi cu neîncredere tot ceea ce le spui, fie că e adevărat sau nu.

Aşa-zişii misionari erau o trupă de cîntăreţi, una din cele mai vestite trupe de acest gen şi una din cele mai bune de pe vremea aceea. Ne-am dus devreme şi am ocupat locuri în rîndul din faţă. Era o sală încăpătoare, cu vreo mie şase sute de locuri, şi pînă la urmă n-a rămas gol nici unul. În clipa cînd negrii aceia caraghioşi au apărut unul după altul pe scenă, în straiele lor fistichii, bătrînele au

[1] Mişcare religioasă înjghebată în ţările anglo-saxone în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, şi-şi propunea să restabilească influenţa mereu mai scăzută a bisericii.

rămas aproape mute de uimire. Le-am explicat că în Africa misionarii se îmbracă totdeauna așa. Dar mătușa Betsey mi-a spus, cu mustrare în glas:

„— Dar ăștia sînt niște negri ticăloși!"

„— N-are a face, i-am răspuns. Într-un fel, sînt și ei americani, fiindcă lucrează pentru Asociația americană a misionarilor."

După aceea au început să discute amîndouă dacă e sau nu cuviincios să asiste la reprezentațiile unei trupe de negri, fie ei misionari sau nu, însă eu le-am spus că ajunge să se uite în jur ca să vadă că cei mai distinși cetățeni din St. Louis erau de față, ceea ce ar fi fost, desigur, cu neputință în cazul unui spectacol necuviincios.

S-au liniștit și am văzut chiar cum se bucurau fără pic de rușine că veniseră la spectacol. Erau fericite și încîntate de noutatea situației; avuseseră nevoie doar de un pretext oarecare pentru a-și potoli conștiința, iar conștiința lor era acum liniștită, destul de liniștită ca să nu le mai tulbure. Priveau, așadar, cu ochi lacomi, lungul șir de măscărici. *Gentleman*-ul din mijloc începu să sporovăiască. La un moment dat, ajunse și la gluma aceea străveche, despre care am pomenit. Toată lumea din sală, cu excepția celor două novice, o auzise de o sută de ori; o tăcere înghețată, solemnă și indignată s-a așternut asupra celor o mie șase sute de spectatori, iar bietul *Bones* a fost nevoit să-și spună gluma în această atmosferă deprimantă. Pentru venerabilele mele novice, însă, gluma era nouă, iar cînd individul a ajuns la final, spunînd: „Ne hrăneam cu ouă", și a explicat apoi că în fiece zi, în timpul furtunii, căpitanul îi făcea „cu ou și cu oțet", cele două bătrîne, dîndu-și capul pe spate, s-au por-

mit pe chicoteli și hohote de rîs, care au uimit și au încîntat în așa măsură întreaga sală, încît s-a ridicat, ca un singur om, să vadă ce se întîmplă, să vadă cine-s cei care n-auziseră gluma aceea pînă atunci. Rîsul novicelor mele a ținut mult, pînă cînd ilaritatea lor a devenit molipsitoare, și toți cei o mie șase sute de spectatori li s-au alăturat, făcînd să se cutremure sala de tunetele veseliei lor.

În seara aceea, mătușa Betsey și maică-mea au asigurat un strălucit succes trupei de cîntăreți, pentru că toate glumele li s-au părut pe atît de noi pe cît li se păreau de vechi celorlalți spectatori. Ele au întîmpinat cu hohote de rîs aceste glume și i-au molipsit și pe ceilalți, astfel încît publicul a părăsit sala sleit de atîta rîs și plin de recunoștință față de cele două bătrîne naive care prilejuiseră sufletelor lor ostenite o veselie atît de rară și prețioasă.

. . . . . .

Hipnotizatorul
(1 decembrie 1906)

Un eveniment tulburător în viața tîrgușorului nostru a fost sosirea hipnotizatorului. Cred că era în 1850. Nu sînt sigur, dar în privința lunii, îmi amintesc precis — era în mai ; amănuntul a dăinuit în memoria mea vreme de cincizeci de ani. Cîteva mici întîmplări din luna aceea m-au ajutat să-l păstrez proaspăt în amintire în tot acest timp, întîmplări fără importanță și nevrednice să fie îmbălsămate, pe care totuși mintea mea le-a păstrat cu grijă, alungînd, spre a le face lor loc și spre a le asigura

confortul necesar, lucruri de reală valoare. Adevărul este că memoria unui om e la fel de lipsită de noimă ca și conștiința lui, și nu are nici un criteriu pentru stabilirea valorilor și a proporțiilor. Dar să lăsăm deoparte aceste întîmplări lipsite de însemnătate și să ne ocupăm de ceea ce ne interesează acum, de hipnotizatorul cu pricina.

Cum a venit, a început să facă reclamă spectacolului său, făgăduind fel de fel de minunății. Intrarea era, ca de obicei, douăzeci și cinci de cenți, iar pentru copii și pentru negri, jumătate preț. Tîrgușorul auzise ceva despre hipnotism, dar încă nu făcuse cunoștință cu el, în carne și oase. În seara premierei nu s-au înghesuit mulți spectatori, însă aceștia au avut de povestit a doua zi atîtea minunății, încît curiozitatea tuturor a fost atițată, iar după aceea magicianul a avut săli pline două săptămîni în șir. Aveam pe atunci 14 sau 15 ani, adică vîrsta la care un băiat e dornic să îndure orice, să treacă prin toate primejdiile (afară de aceea de a pieri în mijlocul flăcărilor) dacă în felul acesta s-ar putea grozăvi în fața lumii ; iată de ce, cînd am văzut cum se scălîmbăia „mediul" pe scenă, stîrnind rîsetele și aplauzele admirative ale spectatorilor, am simțit o dorință arzătoare de a deveni eu însumi „mediu".

Trei seri la rînd am stat printre candidații înghesuiți pe scenă, ținînd în palmă și holbîndu-mă la „discul magic" și încercînd zadarnic să intru în transă ; am rămas treaz și a trebuit să mă retrag învins, ca mai toți ceilalți. Ba, mai mult, am fost nevoit să stau în sală și să-l urmăresc, plin de invidie, pe Hicks, salahorul nostru, care, cînd Simmons, magicianul, exclama : „Uite șarpele, uite șar-

pole !", începea să țopăie și să alerge de colo pînă colo. Și cînd magicianul îi băga în cap că privește un strașnic apus de soare, îl auzeam spunînd : „Tii, ce frumos !" și așa mai departe, toate trucurile cunoscute. Nu puteam nici să rîd, nici să aplaud : mă umplea de amărăciune gîndul că oamenii rîd, aplaudă și fac un erou din Hicks, îmbulzindu-se în jurul lui după terminarea spectacolului, ca să afle de la el noi și noi amănunte în legătură cu minunățiile pe care, pasămite, le văzuse în transă, și fălindu-se în fel și chip că-l cunoșteau. Să se fălească cineva că-l cunoaște pe Hicks ! Auzi idee ! Nu puteam răbda una ca asta, simțeam cum plesnește fierea în mine.

La cea de-a patra reprezentație s-a ivit ispita, și n-am fost destul de tare să-i țin piept. După ce m-am holbat un timp la „discul magic", m-am prefăcut că mi-e somn și că moțăi. „Profesorul" îndată s-a apropiat de mine și s-a apucat să facă „pase" deasupra capului și de-a lungul trupului, picioarelor și brațelor mele, încheindu-și fiecare „pasă" cu un pocnet din degete, chipurile pentru a descărca prisosul de electricitate ; apoi a început să mă „magnetizeze" cu discul, pe care-l ținea între degete, și să mă „sugestioneze" că, oricît m-aș strădui, nu-mi mai pot lua ochii de la el ; m-am ridicat atunci încetișor și, mergînd încovoiat și cu ochii ațintiți asupra discului, l-am urmat de colo pînă colo, întocmai cum văzusem că fac și ceilalți. Apoi am fost supus la alte încercări. M-am lăsat sugestionat să fug de șerpi, să car găleți cu apă spre a stinge un incendiu, să asist cu emoție la o cursă de vapoarașe, să mă îndrăgostesc și să sărut niște fete imaginare, să pescuiesc de pe scenă și să prind

niște somni mai mari decît mine... și așa mai departe, toate minunile obișnuite. Dar nicidecum în modul obișnuit. La început am fost prevăzător, de teamă ca nu cumva „profesorul" să-și dea seama că-s un impostor și să mă alunge de pe scenă, făcîndu-mă de ocară ; dar îndată ce am simțit că nu mă paște nici o primejdie, m-am pus serios pe treabă, pentru a demonstra că Hicks nu face două parale ca „mediu" și pentru a-i uzurpa astfel locul.

A fost o treabă destul de ușoară. Hicks era cinstit din născare, iar pe mine cinstea nu mă stînjenea de fel, cel puțin așa pretindeau unii. Hicks spunea numai ceea ce vedea aievea, pe cînd eu vedeam mai mult decît se putea vedea și adăugam, pe ici, pe colo, cîte un amănunt ce mi se părea de folos. Hicks era lipsit de imaginație, pe cîtă vreme mie mi se făcuse parte dublă. El era bleg din fire, pe cînd eu venisem pe lume neastîmpărat. Pe Hicks nu-l putea tulbura nici o vedenie și, pe deasupra, era și cam împiedicat la limbă, în timp ce eu, cînd mi se năzărea ceva, deșertam întreg dicționarul, pierzînd totodată și puțina minte ce-o mai aveam.

După o jumătate de ceas, Hicks și reputația lui aparțineau trecutului, nu mai era decît un erou prăbușit, un idol sfărîmat, iar eu știam lucrul ăsta și-mi spuneam fericit : „Mîrșăvia a reușit !" Hicks n-ar fi fost niciodată în stare să se lase hipnotizat în așa măsură încît să sărute în public o fată imaginară sau reală, pe cînd eu mă pricepeam. Mi-am pus în gînd să realizez cu prețul oricăror jertfe fizice sau morale tot ceea ce nu izbutise să facă Hicks. Băgasem de seamă greșelile pe care le săvîrșise, și le țineam minte. Bunăoară, dacă magicianul îl întreba : „Ce vezi ?" și-l lăsa să născo-

cunască singur o „vedenie", Hicks se dovedea orb și mut, era incapabil să vadă sau să spună ceva, pe cînd vreme eu, așa cum și-a dat îndată seama magicianul, mă descurcam mai bine și fără ajutorul lui.

Pe urmă mai era ceva: în ce privea sugestia, Hicks nu făcea nici cît o ceapă degerată. Ori de cîte ori Simmons se așeza în spatele lui și, privindu-l țintă în ceafă, încerca să-i vîre în cap ceva prin sugestie, Hicks căuta în gol și nu recepționa niciodată nimic. Dacă ar fi luat aminte, ar fi putut să citească pe fețele transportate ale publicului că în spatele lui se întîmpla ceva care cerea răspuns. Fiind un impostor, mă temeam să fiu supus la această încercare, deoarece știam că „profesorul" avea să-mi „poruncească" să fac un lucru pe care, neștiind despre ce e vorba, n-aș fi fost în stare să-l fac, ceea ce m-ar fi dat în vileag. Totuși, cînd mi-a venit rîndul, mi-am încercat norocul. Dîndu-mi seama după expresia încordată și nerăbdătoare a spectatorilor că Simmons stă în spatele meu și-mi „poruncește" ceva cu toată puterea, m-am străduit să-mi închipui ce-o fi vrînd, dar nu mi-a dat nimic prin minte. M-am simțit rușinat și ca vai de capul meu. Credeam că a sunat ceasul demascării și că peste o clipă voi fi nevoit să părăsesc sala, huiduit. Ar trebui să-mi fie rușine s-o mărturisesc, dar în clipa aceea primul meu gînd a fost nu cum aș putea să stîrnesc mila oamenilor inimoși părăsind sala tulburat și rușinat de propria-mi ticăloșie, ci cum aș putea să ies în chip cît mai senzațional și mai spectaculos.

Pe masă, printre obiectele folosite în cursul reprezentațiilor, se afla și un revolver vechi, ruginit

și neîncărcat. Cu două sau trei săptămîni înainte, avusese loc de Întîi mai o serbare școlară, la care mă certasem cu un găligan, zurbagiul școlii, și cearta nu se sfîrșise bine pentru mine. Băiatul acela ședea acum în mijlocul sălii, cam la jumătatea culoarului principal. M-am îndreptat tiptil și solemn spre masă, cu o căutătură fioroasă, maimuțărită după aceea a eroului unui roman popular, am apucat brusc revolverul, l-am fluturat în aer, am strigat numele zurbagiului, am sărit de pe scenă, m-am năpustit spre el și l-am fugărit afară din sală, mai înainte ca spectatorii, înmărmuriți, să poată interveni ca să-l salveze. Au urmat aplauze frenetice, iar magicianul, adresîndu-se publicului, a spus pe un ton solemn :

„— Ca să vă dați seama cît de remarcabilă este această performanță și ce «mediu» admirabil avem în persoana acestui băiat, vă asigur că fără ca eu să fi pronunțat nici un singur cuvînt spre a-l dirija, el a îndeplinit întocmai, pînă în cele mai mici amănunte, ceea ce i-am poruncit cu mintea. Printr-un simplu impuls al voinței aș fi putut să-l opresc în orice clipă din goana lui turbată, așa că bietul flăcău care adineauri a fugit din sală n-a fost nici o clipă în primejdie."

Prin urmare, nu mă făcusem de rîs. M-am întors pe scenă ca un erou, simțindu-mă fericit cum n-aveam să mai fiu vreodată pe lumea asta de atunci încoace. În ce privește sugestia, temerile mele se risipiră. Am înțeles că în cazul cînd n-aș fi în stare să ghicesc poruncile „profesorului", aș izbuti oricînd să născocesc ceva care să se brodească la fel de bine. Nu m-am înșelat, iar exhibi-

fiile de dirijare a gîndirii au devenit numerele preferate ale publicului. Ori de cîte ori simțeam că mi se poruncește să fac un lucru, mă ridicam și făceam ceva — orice îmi trecea prin cap — iar magicianul, mormăind prost, nu mă dezmintea niciodată. Cînd oamenii mă întrebau: „Dar cum poți ghici ce-ți poruncește el?" eu răspundeam: „Păi, foarte ușor!" Iar ei exclamau atunci cu admirație: „E peste *puterile noastre* să pricepem cum faci!"

Hicks se arătase slab și în altă privință. Cînd, după ce îi făcea „pase", „profesorul" anunța: „Corpul lui e insensibil acum, poftiți de vă convingeți, doamnelor și domnilor", doamnele și domnii se repezeau să se convingă și înfigeau ace în el, iar dacă acestea intrau adînc, Hicks tresărea, și bietul „profesor" se vedea silit să explice că Hicks „nu este îndeajuns de adînc hipnotizat". Eu însă nu tresăream; sufeream doar și lăcrămam în sinea mea. Cîte cazne nu e dispus să îndure un băiat îngîmfat pentru a-și păstra „reputația"?! La fel și bărbații îngîmfați: o știu din proprie experiență, și am constatat același lucru la sute de mii de oameni. M-aș fi așteptat, uneori, ca „profesorul" să mă apere atunci cînd încercările erau neobișnuit de grele, însă nu mă apăra. Se prea poate să fi fost amăgit la fel ca și ceilalți, cu toate că nu-mi vine să cred. Oamenii erau foarte cumsecade, dar cred că împingeau la extrem naivitatea și credulitatea. Îmi înfigeau în brat cîte un ac și apăsau pînă ce cam o treime din lungimea lui îmi intra în carne, apoi rămîneau muți de uimire, nepricepînd cum de putea „profesorul", printr-un simplu efort de voință, să-mi prefacă brațul într-o bucată de fier, ne-

simțitoare la durere. De fapt, brațul meu nu era de loc insensibil : mă durea cumplit.

După cea de a patra reprezentație, acea reprezentație măreață și triumfală, am rămas singurul „mediu". Simmons n-a mai invitat alți candidați pe scenă. Am lucrat singur seară de seară, pînă la încheierea turneului de două săptămîni al magicianului. Pînă atunci scepticismul celor zece-doisprezece bătrîni înțelepți, care reprezentau elita intelectuală a tîrgușorului, se dovedise ireductibil. Socoteam acest lucru drept o jignire, ca și cum m-aș fi îndeletnicit cu o meserie cinstită. Nu-i nimic surprinzător în asta. Uneori oamenii se simt adînc jigniți tocmai cînd o merită. Cei zece bătrîni preaînțelepți au continuat să clatine din cap neîncrezători pînă la sfîrșitul primei săptămîni, spunînd că n-au văzut nici o minune care să nu poată fi săvîrșită prin conivența partenerilor ; pe deasupra, neîncrederea lor îi făcea să se umfle în pene și să se și laude cu ea în fața celor ignoranți și creduli. Îndeosebi bătrînul doctor Peake, care era căpetenia scepticilor, se arăta grozav : era doar coborîtor al *F.F.V.* [1], un om învățat, venerabil, cu părul alb, îmbrăcat elegant, după moda unei epoci mai timpurii și mai distinse ; era masiv și impunător, și nu numai că părea, dar chiar era un adevărat înțelept. Exercita o mare influență asupra concetățenilor săi, iar părerea lui în orice chestiune era prețuită mai mult decît aceea a oricărui alt cetățean al tîrgușorului nostru. Cînd, în cele din urmă, l-am cu-

[1] Abrevierea formulei *First Families of Virginia*, care înseamnă în traducere : Primele familii stabilite în Virginia ; aparținența la aceste familii constituia un fel de titlu de noblețe.

morit și pe el, mi-am dat seama că eram stăpîn pe situație ; iar acum, după mai bine de cincizeci de ani, recunosc, cu cîteva lacrimi vechi, secate, că m-am bucurat de triumful meu fără pic de rușine.

. . . . . .

(2 decembrie 1906)

În 1847 locuiam într-o casă mare, albă, la colțul dintre Strada Mare și Strada Colinei — o casă care mai stă în picioare și astăzi, cu toate că nu mai e chiar așa mare, măcar că nu-i lipsește nici o scîndurică ; am văzut-o acum un an și am băgat de seamă că s-a împuținat. Tata a murit în casa asta în luna martie a pomenitului an, dar familia noastră s-a mutat de acolo abia cîteva luni mai tîrziu. Nu eram singurii locatari ai casei : mai locuia acolo o familie, aceea a doctorului Grant. Într-o zi, nu știu din ce pricină, doctorul Grant și doctorul Reyburn s-au bătut pe uliță cu bastoanele-baionete, și Grant a fost adus acasă crestat de nenumărate tăieturi. Bătrînul doctor Peake i-a oblojit rănile și, un timp, a venit zilnic să-l îngrijească.

Ca și Peake, familia Grant era de fel din Virginia, iar într-o zi, cînd Grant se înzdrăvenise îndeajuns ca să umble prin casă și să stea la taclale în salonaș, a venit vorba despre Virginia și despre vremurile de altădată. Eram și eu acolo, dar ceilalți pesemne că nu m-au băgat în seamă, fiindcă nu eram decît un prichindel, o cantitate neglijabilă. Doi dintre cei prezenți — doctorul Peake și *missis* Crawford, mama doamnei Grant — care fuseseră în sala teatrului din Richmond [1] cînd acesta

[1] Capitala statului Virginia.

a luat foc acum treizeci și șase de ani, au adus vorba despre memorabila tragedie, dînd amănunte înfricoșătoare. Cu ochii acestor martori oculari am văzut atunci întreaga tragedie, cu o intensitate insuportabilă : am văzut fumul negru răsucindu-se și învîrtejindu-se spre cer, am văzut limbile de foc care sfîșiau fumul și-l înroșeau, am auzit țipetele sinistraților, le-am zărit fețele în pervazurile ferestrelor, prin perdeaua de fum, i-am văzut sărind în gol pentru a-și găsi moartea sau o mutilare mai groaznică decît moartea. Acest tablou e încă viu în fața ochilor mei și nu se va șterge niciodată.

La un moment dat au vorbit și despre vechea reședință a familiei Peake, construită în perioada colonială, o clădire cu coloane masive și cu încăperi spațioase, iar din amănuntele disparate pe care le-am aflat mi-am făcut o imagine destul de clară despre ea. Am ascultat cu nesaț, deoarece auzeam pentru prima oară detalii despre asemenea palate din gura unor oameni care le văzuseră cu ochii lor proprii. Un amănunt, aruncat la întîmplare atunci, mi-a izbit îndeosebi imaginația. În zid, lîngă intrarea principală, se afla o gaură rotundă, mare cît o farfurie, făcută de o ghiulea englezească în timpul războiului pentru independență. Era un amănunt sugestiv, care dădea viață istoriei, iar pentru mine pînă atunci istoria nu fusese niciodată vie.

Ei bine, trei sau patru ani mai tîrziu, așa cum am arătat mai sus, devenisem „mediul" și vedeta spectacolelor hipnotizatorului : era pe la începutul celei de a doua săptămîni a turneului ; spectacolul ajunsese cam pe la jumătate, cînd în sală și-a făcut intrarea impunătorul doctor Peake, cu plastron, manșete scrobite și baston cu măciulia de aur ; un

vecinătean respectuos i-a cedat numaidecît locul lîngă familia Grant. Asta s-a întîmplat tocmai cînd încercam să născocesc o nouă halucinație, ca răspuns la îndemnul „profesorului" :

„— Concentrează-ți puterile. Uită-te cu atenție. Spune, vezi ceva ? Concentrează-te, concentrează-te ! Și acum descrie ce vezi !"

Fără să bănuiască, intrarea doctorului Peake în sală îmi amintise de discuția pe care o ascultasem cu trei ani în urmă. Îmi furnizase astfel capital și devenise complice la șarlatania mea. Am început, așadar, să descriu o viziune, vagă și cețoasă (asta era o regulă a jocului ; n-are nici un rost ca de la început să ai o viziune prea clară, ar putea să dea de bănuit că ai venit cu ea pregătită de-acasă). Viziunea s-a înfiripat treptat, cîștigînd în intensitate și dramatism. Era vorba de incendiul din Richmond. Doctorul Peake asculta cu răceală, și frumoasa lui față vădea un dispreț politicos ; dar cînd a început să recunoască incendiul, expresia lui s-a schimbat, și ochii i s-au aprins. De îndată ce mi-am dat seama de asta, am deschis larg supapa și am lăsat să țîșnească aburul din plin, oferind spectatorilor un regal de flăcări și grozăvii ca să-l țină minte cît or trăi ! Iar cînd am sfîrșit, oamenii rămăseseră fără grai, încremeniseră parcă. Doctorul Peake se ridicase și am văzut că răsuflă greu.

„— Îndoielile mele s-au risipit, a spus el cu glas tare. Un asemenea miracol nu putea fi săvîrșit prin nici o înțelegere prealabilă. Băiatul n-avea de unde să știe aceste amănunte, și, totuși, le-a descris cu precizia unui martor ocular și cu o autenticitate de netăgăduit, așa să-mi ajute dumnezeu !"

Am păstrat reşedinţa colonială pentru ultima seară, cînd am desăvîrşit convertirea doctorului Peake cu ajutorul urmei lăsate de ghiulea în zidul clădirii. Doctorul a explicat apoi publicului că nu aveam de unde să cunosc acest mic amănunt, care deosebea reşedinţa familiei sale de toate celelalte case din Virginia, astfel încît era limpede că eu văzusem acest amănunt în halucinaţia mea. Ptiu, drace !

Curios lucru : cînd s-a încheiat turneul magicianului, în tîrguşor nu mai rămăsese decît un singur om care nu credea în hipnotism, şi acela eram eu. Toţi ceilalţi fuseseră convertiţi. Eu, însă, am rămas vreme de cincizeci de ani un adversar implacabil şi de neînduplecat al mesmerismului [1] şi al hipnotismului. Asta fiindcă eram hotărît să nu le experimentez în viaţa de apoi. Era peste puterile mele. Mă revolta însăşi noţiunea de mesmerism. Poate din pricină că îmi aducea aminte de un episod din viaţa mea pe care, din orgoliu, aş fi vrut să-l uit, deşi socoteam, sau mă sileam să cred că nu voi fi pus niciodată în faţa vreunei „probe" care să nu fie ieftină şi inconsistentă şi care să nu aibă la spate vreun şarlatan de teapa mea.

Adevărul este că n-a trebuit să aştept mult pentru a mă plictisi de triumful meu. Cred că nici treizeci de zile. Gloria clădită pe minciuni devine curînd o povară nesuferită. Fără îndoială că, o

[1] Pînă la dezlegarea problemei fenomenelor de hipnoză de către *I. P. Pavlov* (1849—1936), în cadrul învăţăturii sale despre activitatea nervoasă superioară, s-au emis pentru explicarea lor multe teorii antiştiinţifice ; larg răspîndită în prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost teoria „magnetismului animal" lansată de medicul austriac *Franz Mesmer* (1734—1815).

vreme, m-am bucurat să aud povestindu-se şi repovestindu-se isprăvile mele şi să văd oamenii minunîndu-se de ele şi exprimîndu-şi zgomotos admiraţia, dar ţin bine minte că, după un timp, acest subiect mi-a devenit odios şi n-am mai putut înlătura scîrba pe care mi-o provoca. Îmi amintesc că generalul Sherman [1] îşi ieşea din sărite şi începea să înjure ori de cîte ori auzea cîntecul *Pe cînd mărşăluiam prin Georgia*, care se cînta anume pentru el oriunde se ducea.

Ce uşor e să-i faci pe oameni să creadă o minciună, şi ce greu e să le-o scoţi din cap ! Treizeci şi cinci de ani după aceste ticăloase isprăvi ale mele, m-am dus în vizită la maică-mea, pe care n-o văzusem de zece ani, şi, mînat de ceea ce mi se părea a fi un imbold destul de nobil şi poate eroic, m-am hotărît să mă umilesc în faţa ei şi să-i mărturisesc vechiul păcat. Mă hotărîsem cu greu : mă temeam de necazul pe care i-l puteam căşuna şi de ruşinea ce s-ar fi arătat în ochii ei ; dar după o lungă şi frămîntată chibzuire, sacrificiul mi s-a părut necesar, aşa încît mi-am luat inima în dinţi şi i-am mărturisit totul.

Spre uimirea mea, nu a avut loc nici o scenă dramatică, sentimentală, *à la* George Washington [2] : maică-mea n-a fost cîtuşi de puţin mişcată ; pur şi simplu n-a vrut să mă creadă şi mi-a şi spus-o ! N-am fost numai dezamăgit, m-am sim-

---

[1] *William Sherman* (1820—1891), general american, a comandat una din armatele abolifionifilor în războiul civil american (1861—1865).

[2] Istoriografia şi literatura din S.U.A. din secolul al XIX-lea a idealizat figura lui *George Washington* (1732—1799) — comandantul suprem al armatelor coloniştilor în războiul de independenţă (1775—1783) şi întîiul preşedinte al S.U.A. — prezentîndu-l drept prototipul omului cu maniere alese şi cu caracter frumos.

ţit chiar jignit văzînd că mărturisirea sinceră, pe care-o făcusem cu preţul unor atît de mari eforturi, era respinsă cu atîta calm şi indiferenţă, cînd mă aşteptam să mă aleg cu un ce profit de pe urma ei. I-am repetat de cîteva ori, pe un ton din ce în ce mai aprins, că tot ceea ce făcusem în cadrul acelor reprezentaţii de demult era minciună şi înşelătorie ; iar cînd mama a scuturat liniştită din cap, spunînd că ştie ea ce ştie, am *jurat* cu mîna pe inimă şi am întrebat-o : „Ei, *acum* ce spui ?"

Dar nici asta n-a tulburat-o de fel ; a rămas neclintită în convingerea ei. Mi-a fost greu să îndur acest lucru, cu atît mai dureros cu cît atunci cînd mi-a respins jurămîntul, mi-a mai pus şi sare pe rană invocînd fel de fel de *argumente* spre a-mi demonstra că nu ştiu ce vorbesc şi că m-am lăsat amăgit. Refuza să creadă că născocisem eu însumi acele halucinaţii şi zicea că vorbesc prostii : nu eram decît un copil pe vremea aceea şi n-aş fi fost în stare să născocesc aşa ceva. Şi amintindu-mi de incendiul din Richmond şi de reşedinţa colonială, mi-a spus că asemenea lucruri nu puteau fi scornite de un copil. Atunci mi-am dat seama unde trebuie să bat ! I-am spus că avea dreptate : într-adevăr, nu le născocisem, ci le aflasem de la doctorul Peake. Dar pînă şi această lovitură n-a avut nici un efect. Maică-mea mi-a răspuns că mărturia doctorului Peake atîrna mai greu decît a mea, or el declarase cît se poate de limpede că n-aveam de unde să ştiu despre lucrurile acelea.

Ruşinat şi plin de neputincioasă indignare, mi-am dat seama că fusesem învins pe toată linia. Nu-mi mai rămînea decît o singură carte, dar, e drept, o

carte formidabilă. Am scos-o și am așteptat. Mi se părea inuman să-i dărîm fortăreața după ce o apărase atît de vitejește, dar înfrînții nu cunosc mila. Am jucat deci acea carte supremă : era povestea cu acele. I-am spus solemn :

„— Îți dau cuvîntul de onoare că fiecare ac înfipt în brațul meu mi-a pricinuit o durere crîncenă."

Iar ea mi-a răspuns :

„— Au trecut treizeci și cinci de ani de atunci. După atîta amar de vreme e firesc să ai această impresie, numai că mă aflam și eu în sală atunci și știu mai bine decît tine. Află că n-ai tresărit niciodată."

Era nespus de calmă ! iar eu, dimpotrivă, simțeam că înnebunesc.

„— O, Doamne ! am exclamat. Lasă-mă să-ți dovedesc că spun adevărul. Uită-te la brațul meu ; înfige un ac în el, înfige-l adînc, n-am să tresar."

Ea însă și-a clătinat capul cărunt și mi-a spus, cu sinceritate și convingere :

„— Ești un om în toată firea acum și te poți preface că nu te doare, dar atunci erai doar un copil și n-ai fi fost în stare să te prefaci."

Și, astfel, pentru ea minciuna pe care i-o servisem în copilărie a rămas pînă la sfîrșitul zilelor ei un adevăr de netăgăduit. Carlyle[1] spunea că „minciunile mor tinere". Asta dovedește că nu se pricepea la minciuni. Dacă aș fi asigurat pe viață această minciună a mea, de mult aș fi dat faliment tot plătind prime.

. . . . . .

[1] *Thomas Carlyle* (1795—1881), scriitor englez idealist, a propovăduit cultul eroilor și disprețul față de masele populare.

(3 decembrie 1906)

Într-o seară (la Viena, în 1897), am cinat la familia C., și după masă, au mai venit cîțiva prieteni ai familiei, spre a fuma o țigară și a sta la taifas ; printre ei se număra și G., care luase cina la familia X. G. ne-a istorisit o întîmplare petrecută acolo. Iată despre ce era vorba. Cînd au fost poftiți să treacă la masă, mai lipsea încă un invitat — baronul F., un văr al lui *Herr* X. L-au așteptat zece minute, dar musafirul tot nu s-a arătat ; apoi au renunțat și s-au așezat la masă. Între supă și pește, baronul și-a făcut apariția și a fost prezentat : era un bărbat puternic, masiv, cam de vreo 50 de ani, cu un păr sur ca oțelul și cu o față aspră. Scuzîndu-se pentru întîrziere, se așează la masă și începu să-și desfacă șervetul ; deodată se opri și se zgîi peste masă la *mister* B., un englez de vîrstă mijlocie, cu o înfățișare gravă, care se afla în treacăt prin Viena. Privindu-l, se întunecă la față și căpătă o expresie de ură crîncenă și neînduplecată ; apoi scăpă șervetul din mînă, se ridică brusc și părăsi încăperea. Nedumerit, X. își lăsă musafirii, buimăciți, și ieși după el, pentru a afla ce se întîmplase. Îl găsi pe baron trăgîndu-și mănușile, gata de plecare. Era furios și aproape că făcea spume la gură. La întrebările neliniștite ale lui X., baronul îi răspunse :

„— Nu, nu te teme, nu e vorba de ceva ce s-a întîmplat aici ; e la mijloc o întîmplare mai de demult. Nu încape nici o îndoială : e englez, și numele lui este B. Nu-i așa ?"

„— Așa e."

„— Ei bine, nu l-am mai întîlnit decît o singură dată, și anume acum douăzeci și șapte de ani, dar îl cunosc, l-aș recunoaște pînă și în Siberia, în Sahara sau în iad! Mare noroc are că nu mă pot atinge de el, nu vreau să fiu un ucigaș!"

„— Dar ce-i? Ce s-a întîmplat? Ce ți-a făcut?"

„— Ce mi-a făcut? O, m-apucă groaza cînd mă gîndesc! Lasă-mă să plec, nu-mi sta în cale; vrei să-l ucid?"

Aceasta era întîmplarea, și G. nu știa decît atît, și nimic mai mult. Dar și atît era destul ca să ne ațîțe curiozitatea pînă la punctul de fierbere și să stîrnească o sumedenie de întrebări și presupuneri, lucru de preț pentru taifasul unor fumători; am fost însă nevoiți să așteptăm cîteva zile pînă să aflăm dezlegarea enigmei. Iat-o.

În 1870, B. locuia la Londra. Era pe-atunci un tînăr cu mintea ageră și iscoditoare și ahtiat de noutăți. Practica mesmerismul, căci așa i se spunea pe atunci, și cu ajutorul lui săvîrșea multe din isprăvile ciudate pe care mai tîrziu Charcot[1] avea să le realizeze sub numele de hipnotism. Într-o seară, în casa unui eminent savant, B. a făcut, cu ajutorul unor persoane ale căror însușiri de „mediu" le verificase, o demonstrație de acest fel. Un domn dintre cei prezenți l-a invitat să vină la el, în suburbia Sydenham, să facă o demonstrație similară în fața unor prieteni ai săi. B. i-a răspuns:

„— Vin, însă cu o condiție: să aduceți pentru experiențele mele zece-douăsprezece persoane știute de dumneavoastră, dar pe care eu să nu le cunosc, asta pentru a înlătura orice bănuială de

[1] *Jean Charcot* (1825—1893), neuropatolog francez cunoscut, printre altele, prin lucrările sale în domeniul hipnozei.

complicitate. S-ar putea să nu reușesc să influențez pe nici unul dintre ei, deși cred că din zece-doisprezece tot voi reuși să influențez unul sau doi."

Condiția a fost primită, și data demonstrației a fost fixată. Dar în ajunul zilei hotărîte, *gentleman*-ul i-a trimis un bilețel, înștiințîndu-l pe B. că nu reușise să găsească nici un om dispus să-i slujească drept „mediu" și rugîndu-l să aducă el însuși persoanele asupra cărora urma să experimenteze.

B. a adus cu el un tînăr care era un foarte bun „mediu" și pe care-l hipnotizase adesea. Cei doi s-au urcat pe estrada amenajată la un capăt al salonului, avînd în față vreo patruzeci de bărbați — unii tineri, alții de vîrstă mijlocie, unii eleganți și ușuratici, alții cu o înfățișare gravă, unii ironici, alții fățiș ostili. Simțind atmosfera dușmănoasă, lui B. i-a părut rău că nu insistase asupra îndeplinirii condiției stipulate inițial. A încercat să repare greșeala, poftindu-i pe cei de față să-i dea un „mediu" din rîndurile lor și spunîndu-le că ar fi foarte bucuros dacă i-ar împlini această rugăminte. A așteptat zadarnic, tăcerea a fost singurul lor răspuns.

Atunci, s-a apucat să-l hipnotizeze pe tînărul cu care venise și l-a făcut să ia sarea drept zahăr, zahărul drept sare, creta drept piatră-acră, piatra-acră drept cretă, apa drept rachiu, rachiul drept lapte... și așa mai departe ; l-a făcut să vadă corăbii plutind pe mare, case în flăcări, bătălii, curse de cai și alte asemenea lucruri, însă la toate aceste isprăvi auditoriul surîdea disprețuitor, ba, un grup de tineri filfizoni — printre care unul cu o mutră obraznică, stînd rezemat de perete — exclamau în șoaptă, dar destul de tare : „Șarlatan ! Impostor !" etc. Voiau bineînțeles să fie auziți de B., și B. a

mizit. Sperînd că gazda va interveni, ca să-l apere de aceste ocări, B. i-a aruncat de cîteva ori priviri rugătoare; gazda însă era vădit speriată. B. şi-a dat seama că de apărat trebuie să se apere singur. A căutat să-i identifice pe cei care-l insultau, să vadă din gura cui ieşeau insultele, dar în zadar. Căpetenia bandei părea să fie filfizonul rezemat de perete, dar B. nu era sigur. Şi-a continuat demonstraţia, înfuriindu-se tot mai tare din pricina ocărilor care nu mai conteneau.

La un moment dat, B. spuse:

„— Şi acum voi face ca trupul mediului să devină tare ca fierul şi vă voi ruga pe aceia dintre dumneavoastră care au vreo îndoială să poftească pe estradă, ca să verifice."

B. îl întinse pe tînăr cu capul pe-o masă şi cu călcîiele pe alta, fără nici un reazem dedesubt, şi-i pofti pe cei ce nutreau îndoieli să vină să se încredinţeze. Nu se clinti nimeni, dar se auzi o exclamaţie:

„— Nu-i decît un şarlatan de bîlci, cu un partener plătit!"

De astă dată B. îl identifică pe cel care rostise aceste cuvinte: era tînărul filfizon rezemat de perete. După ce cu cîteva „pase" îşi trezi „mediul" din somnul hipnotic, B. se întoarse către auditoriu şi zise:

„— Am fost invitat să vin aici, nu m-am poftit singur. Am fost invitat ca un *gentleman*, pentru a întîlni nişte *gentlemeni*; dumneavoastră ştiţi mai bine decît mine de ce gazda nu şi-a îndeplinit obligaţiile pe care le asumase faţă de mine. Vă lipseşte curajul de a urca pe estradă şi de a vă supune voi

însivă experienţelor, totuşi, fiind mulţi la număr, cutezaţi să mă insultaţi pe mine pentru că sînt singur şi pentru că, socotiţi dumneavoastră, nu aş fi în stare să mă supăr. Dumneavoastră nu credeţi în mesmerism ; nu credeţi în autenticitatea demonstraţiilor mele ; am să vă dau o dovadă care vă va convinge. Îl poftesc pe domnul care stă rezemat de perete să vină încoace."

Şi, rostind aceste cuvinte, şi-a aţintit privirea asupra domnului aceluia, care-i întoarse privirea, uitîndu-se ţintă în ochii lui, în vreme ce B., îi făcea semn şi îl atrăgea spre el în văzul tuturor.

„— Hai, poftește !"

Cu ochii aţintiţi asupra lui B., noul „mediu" înaintă încet, pînă ce ajunse pe estradă.

„— Stop !"

Individul se opri.

„— Poftim, aşază-te pe scaunul acesta !"

Individul se supuse.

„— Ce vezi ? Oceanul ?"

Individul dădu din cap, visător.

„— E la picioarele dumitale ? Vezi cum se sparg valurile ?"

Iarăşi dădu din cap.

„— Nu-ţi dai seama cît e de cald ? Atunci, de ce porţi hainele astea groase pe asemenea căldură ? Leapădă-le şi aruncă-te în apă, o să-ţi facă bine."

Individul îşi scoase haina.

„— Acum dezbracă-ţi vesta şi arunc-o. Acum pantalonii, leapădă-i şi pe ei. Acum, cămaşa. Şi indispensabilii, şi tricoul. Gata, aruncă-te în apă ! Stop !"

B. se întoarse către public şi continuă :

„— În fața dumneavoastră se află un sceptic, un *gentleman* din Mayfair[1], un om din înalta societate, un filfizon care robește femeile cu un surîs, un *dandy*[2] parfumat, care frecventează toate saloanele, care-și disprețuiește semenii, dar e sensibil la propriile lui interese, mîndru de frumusețea și de farmecele sale. Iată-l gol pușcă în fața dumneavoastră! Așa cum este dumnealui, așa veți fi și dumneavoastră. Dumnezeu mi-e martor că am să vă dezbrac la piele pe toți, ticăloșilor!"

Dar n-a apucat să-i dezbrace. S-a produs o învălmășeală de nedescris, și într-un minut încăperea a rămas pustie. Omul despuiat era baronul F. ...

Jim Wolf și viespile (16 octombrie 1906)

Moș Remus[3] trăiește încă și trebuie să aibă peste o mie de ani. Cred că într-adevăr așa stau lucrurile, pentru că acum o lună și ceva am văzut în ziare o nouă fotografie de-a lui, fotografie în care are un hotărît și surprinzător aer geologic, încît se vede limpede că moșul se gîndește la mastodonții și plesiozaurii cu care obișnuia să se joace cînd era copil.

Se împlinește un sfert de veac de cînd l-am văzut ultima oară pe moș Remus. Ne-a făcut o vizită

---

[1] Cartier aristocratic în inima Londrei.

[2] *Dandy* — tînăr îmbrăcat cu eleganță exagerată.

[3] Aici autorul se referă la Moș Remus, care deține rolul naratorului sfătos și plin de duh în poveștile istorioare bazate pe folclorul negrilor din S.U.A. ale scriitorului american *Joel Chandler Harris* (1848—1908). Mai jos însă Twain vorbește de Joe Chandler Harris însuși, aplicîndu-i numele personajului creat de el.

acasă la Hartford[1] și a fost sorbit cu evlavie de ochii mari ai Suzanei[2] și ai Clarei[3]; fetițele — care-i știau pe de rost cartea, deoarece le citeam seară de seară povestiri din ea — au rămas adînc impresionate cînd le-am spus, în taină, că el este moș Remus cel adevărat, numai că se spoise bine, ca să poată intra în casele oamenilor prin ușa din față.

Era cel mai sfios om matur din cîți am întîlnit vreodată. Cînd se aflau alți oameni în preajmă, rămînea mut și părea că suferă în tăcere pînă plecau. Era totuși un om adorabil, cu ochii plini de blîndețea și drăgălășenia nemuritorului său Remus, iar firea lui sinceră, de o cuceritoare naivitate, i se oglindea pe chip.

Se prea poate ca Jim Wolf să fi fost la fel de sfios ca și Harris. E greu de imaginat; totuși, întorcîndu-mă cu cincizeci și șase de ani în urmă și gîndindu-mă la Jim Wolf, sînt aproape convins că era la fel de sfios. Băiatul acesta înalt și deșirat era ucenic în tipografia din Hannibal a fratelui meu. Mi se pare, de altfel, că l-am mai descris în altă parte. Pe băiatul acesta l-am ajutat, fără ca el să mi le ceară, cu sfaturile și cu mila mea, în noaptea de pomină a pățaniei sale cu cotoii. Avea 17 ani, și, cu toate acestea, era de vreo patru ori mai sfios decît mine, măcar că n-aveam decît 14 ani. Lua masa și dormea la noi, dar era întotdeauna mut în prezența surorii mele, iar cînd buna mea mamă îi vorbea, nu-i putea răspunde decît în monosilabele spaimei. Într-o încăpere unde era o fată nu

---

[1] Oraș în statul Connecticut din estul S.U.A. în care Twain și familia lui au locuit mai bine de două decenii.

[2]—[3] Două dintre fiicele autorului.

ţi-ar fi intrat cu nici un chip ; nimic pe lume nu l-ar fi putut convinge s-o facă.

Într-o zi, pe cînd stătea singur în salonaşul nostru, două falnice fete bătrîne au intrat în încăpere şi s-au aşezat aşa fel încît bietul Jim nu putea ieşi fără a trece pe lîngă ele. El, însă, mai degrabă s-ar fi încumetat să treacă pe lîngă unul din plesiozaurii lungi de nouăzeci de picioare ai lui Harris. La un moment dat am intrat şi eu în salonaş şi, încîntat de situaţie, m-am aşezat într-un colţ, ca să văd cum se canoneşte Jim şi să mă bucur de suferinţa lui. Cîteva clipe mai tîrziu a venit şi maică-mea şi s-a aşezat cu musafirele la taifas. Jim a rămas ţeapăn pe scaunul lui şi vreme de un sfert de ceas nu s-a clintit de acolo — nici generalul Grant [1] şi nici măcar o statuie de bronz n-ar fi putut să stea într-o nemişcare atît de desăvîrşită. Mă refer la trupul şi la membrele sale ; cu faţa era altceva. După umbrele ce-i treceau pe faţă, mi-am dat seama că se întîmplă ceva, ceva neobişnuit. Muşchii feţei îi zvîcneau brusc, dar în clipa următoare încordarea dispărea fără urme. Aceste spasme deveneau din ce în ce mai dese, dar nici unul din muşchii trupului său nu-şi pierdea rigiditatea, trădînd vreun interes faţă de cele ce se petreceau cu Jim. Ceva se *întîmpla* într-adevăr cu Jim, iar eu ştiam foarte bine ce anume. În cele din urmă, două lacrimi au început să i se prelingă încet pe obrajii scuturaţi de spasme, dar Jim a rămas ţeapăn, lăsîndu-le să curgă ; apoi am văzut cum mîna lui dreaptă se furişează de-a lungul şol-

[1] *Ulysses Grant* (1822—1895), general american ; în timpul războiului civil s-a alăturat partidului republican comandînd armatele statelor antisclavagiste ; ca preşedinte al S.U.A. (1869—1877) a urmat o politică reacţionară.

dului pînă aproape de genunchi și înșfacă zdravăn cracul pantalonului.

Dădea să prindă o viespe. O colonie întreagă de viespi i se cățărau pe picioare, explorînd terenul de jur împrejur, și ori de cîte ori Jim tresărea, îl împungeau adînc ; vreme de un sfert de ceas un grup de excursioniste după altul s-au tot cățărat pe pulpele lui, supărîndu-se pentru cea mai mică mișcare sau tresărire pe care și-o îngăduia în durerea lui. Iar cînd această distracție a devenit aproape insuportabilă, Jim s-a gîndit să le strivească între degete și să le scoată din circulație. Cu multe a reușit, dar a plătit scump pentru fiecare, deoarece, neavînd cum să vadă viespile, se întîmpla să le apuce de unde nu trebuia, și atunci viespile în agonie îl înțepau ca să le țină minte.

Dacă doamnele acelea ar fi rămas în vizită toată ziua și dacă toate viespile din Missouri s-ar fi strîns și s-ar fi cățărat pe picioarele lui Jim, n-ar fi știut nimeni în afară de Jim, de viespi și de mine. El ar fi rămas locului pînă la plecarea cucoanelor. După ce au plecat ele, noi ne-am dus sus în camera noastră, unde Jim și-a scos hainele : picioarele lui arătau grozav. Parc-ar fi fost împînzite cu nasturi de cămașă, fiecare nasture avînd în mijloc cîte o gaură roșie. Jim simțea o durere insuportabilă, ba nu, nu era insuportabilă în comparație cu durerea de a sta în prezența acelor doamne — o durere mult mai greu de îndurat, față de care înțepăturile viespilor i se păreau ceva plăcut.

Jim nu putea să sufere viespile. Țin minte că o dată...

(30 octombrie 1906)

Țin minte o întîmplare care-mi întărește această convingere și care s-a petrecut înaintea pățaniei istorisite adineauri. În acele zile ale copilăriei nu-mi dădeam seama că a juca un renghi cuiva e o distracție meschină și rușinoasă, pe lîngă că e, de obicei, și lipsită de haz. Pe vremea aceea nu mă gîndeam, firește, la asta, ci făceam farse cu nemiluita, fără să mă sinchisesc de aspectul moral al farselor mele. Trei pătrimi din viața mea i-am privit cu scîrbă și dispreț fără margini pe oamenii care fac farse ; i-am disprețuit cum cred că n-am disprețuit nici o altă categorie de criminali, iar cînd îmi exprim părerea despre ei, gîndul că am fost eu însumi un asemenea farsor mai degrabă îmi sporește amărăciunea decît mi-o micșorează.

Într-o după-amiază am găsit partea de sus a ferestrei din dormitor acoperită de un strat gros de viespi. Jim dormea totdeauna în jumătatea de lîngă fereastră a patului. Am avut atunci ceea ce mi s-a părut a fi o inspirație fericită : am tras cearceafurile de pe pat și, cu prețul cîtorva înțepături, am dat jos viespile, strîngînd vreo cîteva sute din ele pe cearceaf, în acea jumătate a patului care era a lui Jim, apoi am pus pătura deasupra, luîndu-le prizoniere. Am făcut o cută adîncă în mijlocul patului, ca să preîntîmpin o invazie a viespilor în cealaltă jumătate.

Am avut grijă să mă vîr primul în pat, ca să văd dacă partea mea era un culcuș sigur. Era. Nici una din viespi nu trecuse frontiera. De îndată ce Jim s-a arătat dornic să se culce, am stins lumînarea și l-am lăsat să se urce în pat pe întuneric. Pălăvrăgea,

ca de obicei, numai că eu nu-i puteam răspunde, fiindcă mă înăbuşeam de rîs cu anticipaţie, şi deşi îmi astupasem gura cu un colţ al cearceafului, simţeam tot timpul că sînt gata să explodez. Jim s-a întins în tihnă, urmînd să sporovăiască ; apoi, vorbele lui au început să fie cam dezlînate, întrerupte de pauze dese, fiecare pauză fiind subliniată de o zvîcnire mai mult sau mai puţin bruscă şi violentă a trupului său, care-mi dădea de ştire că imigrantele se puseseră pe treabă. Îmi dădeam seama că s-ar fi cuvenit să-i arăt oarecare compătimire şi să-l întreb ce se întîmplă, dar nu mă încumetam, deoarece, dacă aş fi încercat s-o fac, aş fi pufnit în rîs. După un timp, Jim a încetat să vorbească, vreau să spun că a încetat să vorbească despre subiectul care-l absorbise pînă atunci, şi mi-a spus :

„— E ceva în patul ăsta."

Ştiam şi eu, dar mi-am ţinut gura.

„— Sînt mii", a urmat el.

Mi-a spus apoi că va cerceta, ca să vadă despre ce era vorba. A întins mîna şi a început să exploreze. Viespile, fiind împotriva acestui amestec, au început să-l împungă peste tot. După cîteva clipe, Jim m-a înştiinţat că a capturat o viespe şi m-a rugat să aprind un chibrit. L-am aprins, iar cînd Jim s-a dat jos din pat, am văzut că toată cămaşa îi era înnegrită de viespi pe jumătate strivite, care se bălăbăneau pe cîte un picior, iar în mîinile lui împreunate am văzut vreo duzină de prizoniere care-l înţepau şi-l împungeau de zor, numai că el nu se lăsa şi le ţinea zdravăn. La lumina lumînării, Jim şi-a dat seama despre ce e vorba şi a exclamat :

„— Viespi !"

A fost ultima lui remarcă din noaptea aceea. N-a mai adăugat nimic. Şi-a dezvelit partea lui de pat în tăcere şi, cu o satisfacţie sinceră şi răzbunătoare, a început să azvîrle pe podea viespile, duzină după duzină, făcîndu-le zob cu încălţătorul, în vreme ce eu mă cutremuram de rîs, un rîs care nu era pe de-a-ntregul vesel, deoarece simţeam că tăcerea lui e rău prevestitoare. Cînd, în cele din urmă, măcelul s-a încheiat, Jim a suflat în luminare şi s-a reîntors în pat, cu aerul că se pregăteşte să doarmă ; de fapt, a zăcut mai liniştit decît oricare alt om într-o asemenea împrejurare. Eu am rămas treaz cît am putut mai mult şi m-am străduit din răsputeri să nu zgudui patul cu rîsetele mele, căci aş fi stîrnit bănuieli ; temerile nu m-au putut ţine treaz multă vreme, aşa încît am adormit, dar peste puţin m-am trezit sub presiunea anumitor evenimente : Jim se aşezase cu genunchii pe pieptul meu şi mă lovea cu amîndoi pumnii peste obraz. Mă durea, dar în felul acesta a sfărîmat zăgazurile rîsului meu ; nemaifiind în stare să mă stăpînesc, am rîs pînă n-am mai putut şi pînă ce mi-a făcut terci obrajii.

Jim nu mi-a pomenit niciodată despre întîmplarea cu pricina, iar eu n-am fost atît de neghiob încît să-i aduc singur aminte de ea, fiindcă Jim, deşi nu mai lat în umeri, era cu un cap mai înalt decît mine.

I-am jucat multe feste asemănătoare, toate pline de cruzime şi lipsite de haz. Orice secătură fără minte le-ar fi putut născoci. Cînd un om în toată firea face asemenea farse, cred că e o dovadă limpede că e slab de minte şi n-are destulă inimă.

„Broasca săltăreaţă" [1]
(21 mai 1906)

Experienţa mea de scriitor datează de la începutul anului 1867. Venisem de la San Francisco la New York în prima lună a acelui an, şi la un moment dat Charles H. Webb [2], pe care-l cunoscusem în calitatea lui de reporter al ziarului *The Bulletin* din San Francisco şi apoi ca director al revistei *The Californian*, mi-a sugerat ideea de a publica un volum de schiţe. Eram pe atunci prea puţin cunoscut pentru a publica un volum, dar ideea mi-a plăcut şi m-a tulburat, astfel încît eram dispus să încerc, dacă vreun om harnic s-ar fi oferit să strîngă laolaltă schiţele, scutindu-mă pe mine de această bătaie de cap. Mi-era silă să mă ocup eu însumi de treaba asta, deoarece de la începutul călătoriei mele în această lume am avut totdeauna parte de un gol statornic acolo unde s-ar fi cuvenit să fie hărnicia.

Webb m-a încredinţat că aveam o oarecare faimă în statele de pe ţărmul Atlanticului, eu însă ştiam destul de bine că această faimă trebuie să fie destul de vagă. Atîta cît era, se întemeia pe povestirea

---

[1] Este vorba de schiţa *Broasca săltăreaţă din ţinutul Calaveras*. Vezi Mark Twain, *Opere*, vol. III, E.S.P.L.A., 1956.

[2] *Charles H. Webb* (1834—1905), gazetar şi scriitor american din San Francisco.

Broasca săltăreață. În 1865 sau 1866, cînd Artemus Ward [1] a trecut prin California într-un turneu de conferințe, i-am istorisit la San Francisco povestea *Broaștei săltărețe*, iar el mi-a cerut să o aștern pe hîrtie și să o trimit editorului său, Carleton, din New York, ca să o folosească într-o cărticică pe care Artemus o pregătise pentru tipar și care mai avea nevoie de ceva umplutură spre a deveni îndeajuns de voluminoasă pentru prețul respectiv.

Povestirea a ajuns la timp în mîinile lui Carleton, însă el n-a prețuit-o cine știe ce și n-a vrut să mai suporte cheltuielile de tipar necesitate de publicarea ei în volumul cu pricina. Dar n-a aruncat-o la coș, ci l-a dăruit-o lui Henry Clapp [2], iar Clapp a folosit-o drept ajutor la înmormîntarea revistei sale literare care trăgea să moară, *The Saturday Press*. *Broasca săltăreață* a apărut în ultimul număr al acestei reviste și a fost reprodusă de îndată în numeroase ziare din America și din Anglia. Fără îndoială că s-a bucurat de o mare celebritate, și încă o mai avea pe vremea despre care vorbesc, dar îmi dădeam seama că de fapt numai broasca devenise celebră. Nu eu. Eu rămăsesem un autor obscur.

Webb s-a oferit să-mi strîngă laolaltă schițele. După ce s-a achitat de această sarcină, mi-a înmînat rezultatul, cu care eu m-am dus la editura lui Carleton. M-am pomenit în fața unui funcționar, care s-a aplecat slugarnic deasupra biroului, pentru a mă întreba ce doresc; cînd a văzut însă că venisem să vînd o carte, nu să cumpăr una, temperatura lui a scăzut cu cîteva zeci de grade și era cît pe ce să înghețe pe loc. L-am rugat smerit să

---

[1] Pseudonimul umoristului american *Charles Farrar Browne* (1834—1867).

[2] *Henry Clapp* (1814—1875), gazetar new yorkez.

mă lase să stau de vorbă cu *mister* Carleton, iar funcționarul m-a informat cu răceală că acesta se afla în biroul său. Au urmat descurajări și dificultăți, dar după un timp am trecut frontiera și am pătruns în lăcașul sfînt. Ah, abia acum îmi amintesc cum am reușit! Webb îmi fixase o întîlnire cu *mister* Carleton; altminteri, n-aș fi fost niciodată lăsat să trec frontiera. *Mister* Carleton s-a ridicat de pe scaun și m-a întrebat brusc și cu asprime:

„— Ei, ce pot face pentru dumneata?"

I-am amintit că mă aflu acolo potrivit unei înțelegeri, în scopul de a-i oferi spre publicare o carte de-a mea. El a început să se umfle, și s-a tot umflat așa pînă ce a căpătat dimensiunile unui zeu de gradul doi sau trei. Apoi, fîntînile marelui său suflet s-au revărsat, și vreme de două sau trei minute n-am putut să-l mai văd din pricina potopului stîrnit. Era un potop de cuvinte, numai cuvinte, dar cădeau atît de des, încît întunecau văzduhul. În cele din urmă, a făcut un gest impunător cu mîna lui dreaptă, un gest care cuprindea întreaga încăpere, și a spus:

„— Cărți... uită-te la rafturile astea. Sînt toate pline de cărți care-și așteaptă rîndul la publicare. Crezi că mai am nevoie și de altele? Scuză-mă, dar n-am nevoie. Bună ziua."

Au trecut douăzeci și unu de ani pînă să-l revăd pe *mister* Carleton. Mă aflam pe atunci cu familia la hotelul „Schweizerhof" din Lucerna. A ținut să mă viziteze, mi-a strîns mîna cu căldură și mi-a spus, fără nici un fel de introducere:

„— Sînt o persoană destul de neînsemnată, dar am la activul meu două distincții formidabile, care

mă îndreptățesc să aspir la nemurire, și anume: am refuzat o carte a dumitale, și, tocmai de aceea, rămîn, fără rival, măgarul numărul unu al secolului al XIX-lea."

Era o scuză cît se poate de frumoasă, ceea ce i-am și spus, adăugînd că pentru mine este o răzbunare îndelung așteptată, dar mai plăcută decît oricare alta, întrucît în cei douăzeci și unu de ani ce se scurseseră de la prima noastră întîlnire îl omorîsem în gînd de cîteva ori în fiece an, și de fiecare dată într-un mod nou și din ce în ce mai teribil, însă acum eram împăcat, liniștit, fericit, ba chiar din cale-afară de fericit, și de aci înainte îl voi socoti un bun și adevărat prieten și nu-l voi mai omorî niciodată.

I-am povestit lui Webb pățania mea, iar el mi-a răspuns bărbățește că nici măcar toți Carletonii din lume nu vor putea să-mi distrugă cartea și o va publica el însuși, oferindu-mi zece la sută drepturi de autor. Așa a și făcut. A publicat o cărticică destul de arătoasă, cu o copertă albastră-aurie. Cred că el i-a dat titlul: *Celebra broască săltăreață din districtul Calaveras, și alte schițe* — prețul: 1,25 dolari. El a plătit matrițele, a tipărit și a legat cartea la o tipografie măruntă, iar apoi a difuzat-o prin mijlocirea lui „American News Company".

În iunie m-am îmbarcat pe vaporul *Quaker City*. M-am întors din acea croazieră în noiembrie, iar cînd am ajuns la Washington, am găsit o scrisoare din partea lui *mister* Elisha Bliss, de la editura „American Publishing Company" din Hartford, care-mi oferea cinci la sută drepturi de autor la cartea în care urma să povestesc întîmplările acelei croaziere. Mi se oferea însă și o alternativă, și anume, în loc de drepturi de autor, să primesc o

sumă forfetară de zece mii de dolari numerar la predarea manuscrisului. M-am consultat cu A. D. Richardson [1], care m-a sfătuit să prefer drepturile de autor. I-am urmat sfatul şi am încheiat contractul cu Bliss. În virtutea acestui contract, trebuia să predau manuscrisul în iulie 1868. Am scris cartea la San Francisco şi am predat manuscrisul în termenul prevăzut. Bliss a pregătit o mulţime de ilustraţii pentru carte, apoi n-a mai făcut nimic. Termenul prevăzut în contract pentru difuzarea cărţii a trecut, fără nici un fel de explicaţie. A mai trecut un timp, tot fără nici o explicaţie. Pe vremea aceea cutreieram ţara într-un turneu de conferinţe, şi, cam de vreo treizeci de ori pe zi, încercam să găsesc un răspuns la întrebarea: „Cînd apare cartea dumitale?" Plictisindu-mă să tot născocesc noi răspunsuri la această întrebare, m-am plictisit de întrebarea însăşi. Oricine mi-o punea devenea de îndată duşmanul meu, şi de obicei nu mă feream să-mi arăt ostilitatea.

Îndată ce am scăpat de conferinţe, m-am dus fuga la Hartford, să văd ce se întîmplă. Bliss mi-a spus că nu era el de vină. Pasămite, el ar fi vrut să publice cartea, însă membrii consiliului de administraţie al editurii erau nişte maniaci bătrîni şi încuiaţi şi se temeau s-o publice. O citiseră şi erau mai toţi de părere că are, ici-colo, pagini de umor. Bliss a precizat că editura nu publicase niciodată vreo carte care să poată fi suspectată de intenţii umoristice, iar membrii consiliului de administraţie se temeau că o abatere de acest fel de la tradiţiile casei ar putea să dăuneze serios reputaţiei editurii şi el, personal, se vedea legat de mîini şi de pi-

[1] *Albert Deane Richardson* (1833—1869), ziarist new yorkez.

cloare, așa încît nu era în măsură să-și îndeplinească obligațiile din contract.

Unul dintre membrii consiliului de administrație, un oarecare *mister* Drake — mai bine zis rămășița unuia care purtase cîndva numele de „*mister* Drake" — m-a invitat să fac o plimbare în trăsurica lui. Era o fosilă jalnică, iar felul lui de a se purta și de a vorbi era deopotrivă de jalnic. I se părea că are o misiune foarte delicată și i-a trebuit cîtva timp pentru a-și face curaj să și-o îndeplinească, dar pînă la urmă și-a îndeplinit-o. Mi-a explicat situația delicată și regretele editurii, așa cum mi le explicase și Bliss. După aceea a făcut apel la mine să am milă de el și de editură, rugîndu-mă să-mi retrag manuscrisul cărții *Ageamiii în străinătate* și să eliberez editura de obligațiile ce decurgeau din contractul încheiat. I-am răspuns că nici nu mă gîndesc, și cu asta s-a sfîrșit convorbirea și plimbarea noastră cu trăsurica.

L-am prevenit apoi pe Bliss că dacă nu dă drumul cărții, o să fac tărăboi. Stimulat de acest avertisment, a dat cartea la tipar, iar eu am citit corecturile. După aceea a urmat o lungă așteptare, fără nici o explicație. În cele din urmă, spre sfîrșitul lui iulie (1869, cred), mi-am pierdut răbdarea și i-am telegrafiat lui Bliss că dacă volumul nu va fi pus în vînzare în douăzeci și patru de ore, îi voi da în judecată pentru daune. Asta a pus capăt impasului. O jumătate de duzină de exemplare au fost legate și puse în vînzare în termenul cerut. A urmat apoi vînzarea stocului, și treaba a mers bine și repede. În nouă luni cartea mea a îngăduit editurii să scape

de datorii și a făcut să-i crească acțiunile de la douăzeci și cinci la două sute, aducîndu-i un profit de șaptezeci de mii de dolari. Toate astea mi le-a spus chiar Bliss, și cred că, dacă erau adevărate, Bliss spunea adevărul pentru prima oară în decurs de șaizeci și cinci de ani. Se născuse în 1804...

Editura „The American Publishing Company" (23 mai 1906)

Dar să revenim la Webb. În noiembrie 1867, cînd m-am întors din croaziera făcută pe *Quaker City*, Webb mi-a spus că volumul *Broasca sălătreață* a fost bine primit de presă și, după părerea lui, s-a vîndut binișor, numai că i-a fost cu neputință să obțină un extras de cont din partea firmei „American News Company". Mi-a mai spus că volumul fusese întrucîtva o catastrofă pentru el, deoarece îl tipărise pe cheltuiala lui, și acum nu putea să-și recupereze banii nici măcar în parte din pricina manevrelor necinstite și viclene ale firmei.

Mi-a părut sincer rău pentru Webb, mi-a părut rău că-și pierduse banii din prietenie pentru mine, dar întrucîtva îmi părea rău și fiindcă nu-mi putea plăti drepturile mele de autor.

Am încheiat contractul pentru *Ageamiii în străinătate* cu editura „American Publishing Company". După vreo două-trei luni mi s-a năzărit că am călcat prevederile contractului, întrucît acesta conținea o clauză care-mi interzicea să public cărți la vreo altă editură timp de un an sau cam așa ceva. Firește că această clauză nu putea să se aplice unei cărți care fusese publicată înainte de încheierea

contractului ; oricine ar fi știut asta. Eu însă nu știam, fiindcă n-aveam obiceiul să știu nimic folositor și nici obiceiul de a cere lămuriri altora.

Numai părerea mea de neștiutor mă făcea să cred că violasem contractul cu Bliss și că ar constitui o obligație de onoare pentru mine să distrug exemplarele cărții *Broasca săltăreață* și s-o scot din circulație pentru totdeauna. De aceea m-am dus la Webb, să discut situația. El s-a arătat dispus să-mi facă pe voie în următoarele condiții : să-i cedez lui drepturile care mi s-ar putea cuveni ; să-i mai cedez, renunțînd la drepturile de autor respective, toate exemplarele broșate și nebroșate care s-ar mai putea afla în depozitul lui „American News Company" ; să-i înmînez opt sute de dolari bani gheață ; de asemenea, să-l las să supravegheze distrugerea matrițelor cărții, urmînd ca, pentru acest serviciu, să primească banii pe care i-ar putea plăti zețarii pentru matrițele sparte, cumpărate de ei. Metalul de zețărie se vindea cu 9 cenți funtul, iar matrițele cîntăreau vreo 40 de funți. Din aceste amănunte se poate vedea că Webb avea oarecare aptitudini negustorești.

După aceea l-am pierdut din vedere pe Webb pentru multă vreme. Între timp, însă, întîmplarea mi l-a scos în cale pe directorul lui „American News Company" și l-am întrebat ce dificultăți avusese Webb cu societatea și care fusese pricina lor. Directorul mi-a spus că habar n-are de nici o dificultate. I-am explicat atunci că Webb nu fusese niciodată în stare să încaseze un ban de la societate. Drept răspuns, mi-a arătat că asta nu stă în picioare : „American News Company" îi înmînase regulat lui Webb extrasele de cont, la terme-

nele obișnuite, o dată cu cecul cuvenit. Directorul m-a poftit în birou și mi-a demonstrat prin registrele și conturile sale că spunea adevărul. Webb încasase cu regularitate sumele cuvenite lui și mie, încă de la început, și băgase banii în buzunar. În clipa cînd Webb și cu mine am încheiat socotelile, îmi datora drepturi de autor însumînd șase sute de dolari. Exemplarele broșate și nebroșate ale *Broaștei săltărețe,* pe care le preluase de la mine, se vînduseră între timp, iar banii intraseră în buzunarul său — alte șase sute de dolari care mi se cuveneau mie ca drepturi de autor.

Pe scurt, ajunsesem să fiu un autor, un autor cu o brumă de reputație, un autor care publicase o carte, dar care nu se îmbogățise de pe urma publicării ei, un autor a cărui primă carte îl costase o mie două sute de dolari drepturi neîncasate, opt sute de dolari bani gheață și trei dolari și șaizeci de cenți realizați din vînzarea zațului tipografic. Am luat hotărîrea ca de aci înainte să nu mai public nimic prin intermediul lui Webb decît dacă voi putea să împrumut destui bani ca să suport acest lux.

La un moment dat, după ce ajunsesem celebru prin publicarea *Ageamiilor în străinătate,* Webb a socotit de cuviință să declare cititorilor mai întîi că el mă descoperise, iar mai apoi că el mă făcuse scriitor. Era îndeobște recunoscut că reprezentam un capital prețios pentru națiunea americană și pentru marea armată a literaturii, precum și că, pentru dobîndirea acestui capital, națiunea și respectiva armată îi datorau profundă recunoștință lui Webb.

Treptat, Webb și marele său serviciu au fost date uitării. După aceea au apărut Bliss și editura „American Publishing Company", și au stabilit, întîi, că ei mă descoperiseră, apoi că ei mă făcuseră scriitor, drept care li se cuvenea și lor un prinos de recunoștință. De-a lungul vremii s-au ivit și alți pretendenți la paternitatea acestor înalte servicii. S-au ivit în California, în Nevada [1], și cam peste tot, încît, în cele din urmă, am ajuns să cred că fusesem descoperit și creat de mai multe ori decît orice altă jivină care a ieșit vreodată din mîinile dumnezeirii.

Webb se socotea un literat. Și ar fi putut să impună omenirii acceptarea acestei superstiții dacă nu ar fi avut nesocotința de a publica și el. Asta l-a dat gata. Proza lui era încîntător de puerilă, poezia lui nu era mai bună, și totuși a continuat să-și debiteze banalitățile la intervale mai mult sau mai puțin regulate, pînă ce a murit, acum doi ani, din cauza eforturilor cerebrale excesive. Era un om mediocru din fire și devenise, prin educație, un escroc. Ca mincinos, ar fi putut fi destul de reușit și avea oarecare succes, însă era lipsit de distincție, fiind contemporan cu Elisha Bliss, iar cînd era vorba de minciuni, Bliss putea să lase în umbră, să eclipseze cu desăvîrșire un continent întreg de-alde Webb.

Prin 1872 am scris o altă carte, intitulată *La trîntă cu viața*. Pentru *Ageamii* primisem cinci la sută drepturi de autor, ceea ce ar fi însemnat cam douăzeci și doi de cenți de exemplar. Acum eram asaltat cu propuneri din partea mai multor edituri de încredere. Una îmi propunea cincisprezece la

[1] Stat în vestul S.U.A.

sută drepturi de autor ; alta se oferea să-mi cedeze *toate* profiturile, mulțumindu-se cu reclama pe care cartea mea ar aduce-o editurii. L-am chemat pe Bliss, iar el a venit la Elmira. Dacă m-aș fi priceput atunci măcar cît mă pricep acum la problemele de editură, i-aș fi cerut lui Bliss șaptezeci și cinci sau optzeci la sută din profitul net *realizat*, ceea ce ar fi fost drept și cinstit. N-aveam însă habar de problemele editoriale și eram prea indolent ca să mă ostenesc să învăț ceva. I-am spus, deci, lui Bliss că nu doresc să părăsesc firma lui și nu cer condiții exorbitante. I-am arătat că după socoteala mea mi s-ar cuveni jumătate din cîștigul net realizat, iar dînsul mi-a spus cu entuziasm că întocmai așa crede și el că e drept.

Bliss s-a dus la hotelul unde trăsese, și după-amiază mi-a adus acasă contractul. Citindu-l, mi s-a părut că ceva nu-i în regulă : contractul nu specifica „jumătate din profit", ci, în loc de asta, 7,5% drepturi de autor. L-am rugat să-mi explice, amintindu-i că nu așa ne fusese vorba. A recunoscut că „nu așa ne fusese vorba", dar mi-a explicat că pusese procentul drepturilor de autor pentru a simplifica lucrurile, 7,5% reprezentînd întocmai jumătate din profitul net, dacă nu și mai mult, la un tiraj de o sută de mii de exemplare, la următorul tiraj jumătatea editurii devenind, ce-i drept, ceva mai mare decît jumătatea mea.

Fiind cuprins de oarecare îndoieli și bănuieli, l-am rugat să-mi spună dacă e dispus să jure că așa stau lucrurile. Cu mîna pe inimă, repetînd întocmai cuvintele rostite mai înainte, mi-a jurat numaidecît.

Mi-au trebuit nouă sau zece ani pentru a vedea că jurase...strîmb, și că 7,5% nu reprezenta nici o pă-

trimă din profitul editurii. Între timp, însă, publicasem mai multe cărți la editura lui Bliss, primind drepturi între 7,5 și 10%, și, firește, fusesem punctat la fiecare din ele.

În 1879 m-am întors din Europa cu un manuscris gata pentru tipar: *O raită în străinătate*. Am trimis după Bliss, iar el a venit la mine acasă, pentru a discuta despre carte. I-am spus că nu sînt mulțumit cu drepturile mele și nu pot da crezare editurii cînd afirmă că mi-ar plăti „jumătate din profit", și deci de data asta cer să menționeze în contract „jumătate din profit", fără a pomeni de drepturile de autor, altminteri voi da cartea altui editor. Mi-a răspuns că e perfect de acord cu mine, cererea mea fiind dreaptă și legitimă, iar dacă membrii consiliului de administrație se vor opune, socotind-o cumva neîntemeiată, el personal se va retrage din societate și va publica singur cartea — vorbe frumoase, numai că după cum prea bine știam, dumnealui era stăpînul acelei societăți și societatea trebuia să accepte orice contract semnat de el. Contractul acesta a stat aici, pe masa asta de biliard [1], cu semnătura lui cu tot. Membrii consiliului de administrație îi cîntau în strună încă de pe vremea publicării *Ageamiilor*, și nu o dată îmi spusese cum îi silise să facă lucruri împotriva voinței lor, amenințîndu-i că dacă nu se vor supune, va demisiona și mă va lua și pe mine de la editură.

Nu pricep cum poate un om în toată firea să fie atît de naiv și de candid cum eram eu în zilele acelea. Ar fi trebuit să-mi dau seama că un om capabil să vorbească astfel nu poate fi decît sau neghiob,

[1] Twain era un pasionat jucător de biliard și obișnuia să-și petreacă multă vreme în sala de biliard, unde uneori și scria.

sau convins că are de-a face cu un neghiob. În cazul de față neghiobul eram eu. Nici măcar ideile cele mai simple și mai rudimentare nu reușeau să pătrundă în căpățîna mea.

I-am spus că nu mi se părea probabil că editura ar putea să ridice vreo obiecție în legătură cu un contract semnat de el. Atunci, cu unul din surîsurile lui știrbe, mi-a atras atenția asupra unui amănunt care-mi scăpase din vedere, și anume : contractul era încheiat cu Elisha Bliss, în calitate de particular, iar editura „American Publishing Company" nici nu era menționată.

Ulterior, mi-a spus cum a prezentat contractul membrilor consiliului de administrație, declarîndu-le că este dispus să-l cedeze societății numai în schimbul unei pătrimi din beneficiile ce le va aduce cartea mea și numai dacă îi vor acorda un spor de salariu lui și fiului său, Frank, iar dacă nu vor accepta aceste condiții, va părăsi firma și cartea o va publica pe cont propriu. Atunci, membrii consiliului i-au satisfăcut cererile și au preluat contractul. Dacă Bliss mi-a spus cu gura lui toate aceste lucruri, e sigur că nu sînt adevărate. Cu șase săptămîni înainte ca volumul să iasă de sub tipar, Bliss mi-a spus adevărul o dată, ca să vadă ce gust are, dar n-a putut supraviețui efortului și a murit îndată după aceea.

Cartea se afla pe piață de trei luni cînd a avut loc adunarea generală ordinară a acționarilor societății, adunare la care am fost și eu de față, avînd o participație de 50 la sută la carte. Adunarea s-a ținut în casa unui vecin al meu, Newton Case, membru în consiliul de administrație al societății încă de la înființarea ei. S-a dat citire unei dări de seamă

asupra activității societății, care pentru mine a constituit o devărată revelație : se vînduseră șaizeci și patru de mii de exemplare, iar partea mea de cîștig era de treizeci și două de mii de dolari. În 1872, Bliss îmi spusese că 7,5% drepturi de autor, socotind cam ceva mai mult de 20 de cenți exemplarul, ar reprezenta o jumătate din profitul editurii, cînd, de fapt, pe vremea aceea, reprezenta abia o șesime din profit. Și cu toate că epoca despre care vorbesc nu era prea bună, o jumătate din profit presupunea vînzarea fiecărui exemplar cu cincizeci de cenți.

Ei bine, Bliss murise și nu mai aveam cum să mă răfuiesc cu el pentru cei zece ani în care mă escrocase. Au trecut douăzeci și cinci de ani de cînd a murit. Ura mea împotriva lui s-a stins. Simt numai milă pentru el, și dacă aș putea să-i trimit un ventilator, i l-aș trimite, ca să aibă cu ce să se răcorească acolo unde se află.

Cînd mi-am dat seama, din lectura conturilor editurii „American Publishing Company", de toate pungășiile cărora le fusesem victimă, i-am ținut un discurs lui Newton Case și celorlalți complici — vreau să spun celorlalți membri ai consiliului de administrație.

. . .

James R. Osgood
(24 mai 1906)

Acum se ivise, în sfîrșit, prilejul să mă despăgubesc și să mă răfuiesc cu editura, dar, firește, l-am lăsat să-mi scape. De obicei nu eram în stare

să recunosc un prilej decît atunci cînd înceta să mai fie un prilej. Acum, cînd știam tot adevărul despre editură, ar fi trebuit să rămîn în relații cu ea. Ar fi trebuit să cer o taxă asupra profiturilor ei în propriul meu folos, o taxă care să fie percepută pînă ce diferența dintre drepturile de autor și 50% din profituri se va fi întors din buzunarele societății în buzunarul meu, pentru a lichida astfel hoția săvîrșită de editură împotriva mea. Firește, însă, că n-am putut nutri un gînd atît de sănătos, așa încît am rupt relațiile. Mă gîndeam doar la posibilitățile de a-mi desprinde onorabila făptură din acea atmosferă necurată. Voiam să-mi smulg cărțile din mîinile editurii și să le duc în altă parte. După un timp, m-am dus la Newton Case — la el acasă, ca și mai înainte — și i-am propus ca societatea să anuleze contractele și să-mi restituie cărțile fără nici o opreliște, păstrîndu-și ca o compensație banii sustrași mie și rezultați din vînzarea cărților mele: *La trîntă cu viața*, *Epoca de aur* [1], *Schițe noi și vechi* [2] și *Aventurile lui Tom Sawyer* [3].

Mister Case a formulat obiecțiuni în ce privește limbajul folosit de mine, dar i-am arătat că nu pot folosi alt limbaj și îmi dau perfect de bine seama că atît el, cît și ceilalți seminariști erau conștienți de frauda săvîrșită împotriva mea de Bliss în 1872, conștienți de această fraudă și complici la ea prin tăcere. El a protestat împotriva comparației pe care-o făcusem între consiliul de administrație și un seminar teologic. I-am spus atunci că ar trebui să

[1] Fragmente din *Epoca de aur* precum și schițe din culegerea *Schițe noi și vechi* se găsesc traduse în Mark Twain, *Opere*, vol. III, E.S.P.L.A., 1956.

[2] În românește, *op. cit.*, vol. I, E.S.P.L.A., ediția II-a, 1956.

nu mai deschidă ședințele societății cu cîte o rugăciune, mai cu seamă cînd se pregătesc să tragă pe sfoară un scriitor. Mă așteptam ca *mister* Case să dezmintă acuzația de complicitate și să se înfurie, dar n-a făcut-o. Asta m-a convins că acuzația mea era întemeiată, drept care i-am repetat-o, și am urmat a-i spune lucruri neplăcute în legătură cu seminarul său teologic.

„— Ați băgat șaptezeci și cinci de mii de dolari în fabrica voastră de popi, i-am spus, și sînteți lăudați grozav pentru asta, pe cînd participarea mea la această binefacere nu-i nici măcar pomenită, deși e o participare serioasă, întrucît fiecare dolar investit de voi a fost în parte furat din buzunarul meu."

Nu mi-a mulțumit pentru aceste complimente. Era un om morocănos și nu știa să aprecieze pe alții.

În cele din urmă, am încercat să-mi răscumpăr contractele, dar el mi-a răspuns că ar fi cu neputință pentru consiliul de administrație să ia în considerare o asemenea propunere, din pricină că nouă zecimi din existența societății se bazează pe cărțile mele, și de aceea afacerile societății ar fi egale cu zero dacă aceste cărți i-ar fi luate. Ulterior, judecătorul X. (nu mai știu cum îl cheamă), un membru al consiliului de administrație al societății, mi-a spus că aveam dreptate, și, într-adevăr, consiliul avusese știință, încă de la început, despre frauda săvîrșită de Bliss împotriva mea.

După cum spuneam, ar fi trebuit să rămîn în relații cu editura și să mă răfuiesc cu ea. Dar n-am făcut-o. Mi-am retras făptura neprihănită din acea atmosferă coruptă, și cartea următoare i-am

încredințat-o lui James R. Osgood din Boston, care lucrase înainte la firma „Field, Osgood and Company". Cartea cu pricina era *Odinioară pe Mississippi*[1]. Osgood urma s-o tipărească pe cheltuiala mea, și s-o difuzeze prin colportori, urmînd să primească pentru serviciile sale un comision din partea-mi.

Osgood era unul dintre cei mai drăguți și mai simpatici oameni de pe această planetă, dar habar n-avea cum se difuzează o carte pe bază de colportaj, din care cauză a făcut o încurcătură nemaipomenită. Era o ființă sociabilă, și obișnuiam adesea să joc biliard cu el, petrecînd de minune zile și nopți întregi. Între timp, funcționarii lui ne conduceau afacerile, și cred că nici eu, nici el nu ne-am interesat vreodată de metodele lor și n-am știut ce învîrtesc. Editarea cărții a durat foarte mult, iar cînd, în cele din urmă, a fost dat ultimul asalt asupra buzunarului meu, mi-am dat seama că mă costase 56.000 de dolari. Cu banii ăștia Bliss ar fi putut edita o bibliotecă întreagă. A trecut un an pînă să primesc înapoi cei cincizeci și șase de mii de dolari, și alții n-au prea urmat. Așadar, această primă tentativă de a-mi edita cărțile pe cont propriu s-a soldat cu un eșec.

Osgood a făcut o a doua încercare: a publicat *Prinț și cerșetor*[2]. A scos o carte frumoasă, dar de pe urma ei nu m-am ales decît cu șaptesprezece mii de dolari.

---

[1] Este vorba de cartea *Viața pe Mississippi* al cărei titlu inițial era cel pomenit mai sus, sub care au și apărut primele capitole în revista *Atlantic Monthly* din Boston. Traducerea acestei lucrări a apărut în Mark Twain, *Opere*, vol. IV, E.S.P.L.A., 1958.

[2] Apărut în traducere românească la Editura Tineretului în 1960 (ediția a 4-a).

Ulterior, Osgood s-a gîndit că ar putea să dea lovitura cu o carte, difuzînd-o în modul obișnuit: prin librării. Avea oarecare experiență în comerțul de editură și a vrut să încerce, fiind cam necăjit din pricina eșecurilor suferite cu colportorii. I-am încredințat *Furtul elefantului alb*[1], o culegere de povestiri, în mare parte slabe. I-am declarat că sînt gata să pun rămășag că n-o să vîndă nici zece mii de exemplare în șase luni; el a primit rămășagul — pe cinci dolari — și l-a cîștigat, deși cu mare greutate. Totuși, cred că greșesc pomenind de această carte abia la urmă. Mi se pare că a fost primul efort al lui Osgood, nu al treilea. S-ar fi cuvenit, poate, să continui cu Osgood după eșecul lui cu *Prinț și cerșetor*, fiindcă mi-era foarte simpatic, dar după acest eșec n-am avut încotro și m-am adresat în altă parte.

Între timp, trecusem printr-o aventură într-un alt domeniu. Un vechi prieten al meu mi-a vîndut un brevet de invenție pe 15.000 de dolari. De fapt, n-avea nici o valoare, și amicul pierduse bani grei cu acest brevet vreme de un an sau doi, numai că eu nu știam toate aceste amănunte, deoarece omisese să mi le comunice. Mi-a spus doar că dacă eu aș cumpăra brevetul, el s-ar îngriji de fabricare și de vînzare. Așadar, l-am cumpărat. A urmat o perioadă în care am dat din buzunar cam cinci sute de dolari pe lună. O dată la treizeci de zile, corbul ieșea din arcă, dar întotdeauna se întorcea fără a aduce nimic, iar porumbelul nici că se arăta. După un timp, l-am lăsat în pace pe amicul meu și i-am încredințat brevetul lui Charles L.

[1] Vezi Mark Twain, *Opere*, vol. III, E.S.P.L.A., 1956.

Webster, care se căsătorise cu o nepoată de a mea și părea un tînăr capabil și energic. Cu un salariu de o mie cinci sute de dolari anual, el a continuat să-i dea drumul corbului o dată pe lună, cu exact aceleași rezultate ca și mai înainte.

În cele din urmă, după ce am irosit patruzeci și două de mii de dolari pe acest brevet, l-am predat unui individ pe care-l detestam de multă vreme și a cărui familie doream să o ruinez. După aceea am căutat alte afaceri. Același amic s-a prezentat cu un alt brevet. Am cheltuit pe el zece mii de dolari în decurs de opt luni. Apoi am căutat să cedez brevetul individului a cărui familie o prigoneam. Mi-a mulțumit pentru atenție, dar între timp dobîndise oarecare experiență și începuse să-i suspecteze pe binefăcători. A refuzat pur și simplu să primească brevetul, astfel că am fost nevoit să las lucrurile baltă.

Între timp a apărut un alt vechi prieten, cu o invenție minunată. Era vorba de o mașină, de un cazan sau de ceva asemănător, capabil să valorifice 99% din potențialul de vaporizare al unui funt de cărbune. M-am dus la *mister* Richards de la uzina „Colt" [1] și i-am vorbit. Fiind un specialist, știa tot ce era de știut despre cărbuni și despre vapori. Am avut impresia că are îndoieli cu privire la mașina cu pricina și l-am întrebat de ce. Mi-a spus că este sceptic pentru motivul că oamenii de știință calculaseră cu exactitate potențialul de vaporizare al unui funt de cărbune și că în privința procentului de 99% inventatorul meu se înșela. Mi-a arătat o carte împănată cu atîtea

[1] Uzina producea revolvere cu butoi; pe acea vreme, cea mai importantă întreprindere din Hartford.

cître, încît mi-a venit ameţeală. Apoi mi-a demonstrat că maşina amicului meu nu e în stare să realizeze nici măcar 10% din ce-şi propunea. Am plecat de la el cam descurajat. M-am gîndit însă că poate greşea cartea şi l-am angajat pe inventator cu un salariu de treizeci şi cinci de dolari pe săptămînă, ca să-mi construiască maşina, urmînd ca eu să suport toate cheltuielile. I-au trebuit multe săptămîni ca să construiască maşina. Venea la cîteva zile o dată să-mi comunice cum merg lucrurile, şi după damful şi umbletul lui mi-am dat seama destul de repede că omul cheltuia pe *whisky* cîte treizeci şi şase de dolari săptămînal, dar n-am putut afla niciodată de unde făcea rost de al treizeci şi şaselea dolar.

În cele din urmă, după ce am investit cinci mii de dolari în această afacere, maşina a fost gata, numai că n-a vrut să funcţioneze. E drept că scotea 1% din potenţialul de vaporizare al unui funt de cărbune, dar asta era egal cu zero. Acelaşi rezultat se putea realiza şi cu un ibric de ceai. Maşina am oferit-o individului a cărui familie voiam s-o nenorocesc, dar nu s-a prins, aşa c-am aruncat-o cît colo şi m-am apucat să caut altceva. Cum devenisem, însă, un adept entuziast al aburilor, am cumpărat un pachet de acţiuni ale unei societăţi din Hartford, care îşi propunea să fabrice şi să vîndă un nou model de macara cu aburi, capabil să revoluţioneze omenirea. În decurs de şaisprezece luni, macaraua asta mi-a scos din buzunar treizeci şi două de mii de dolari, apoi s-a făcut praf, şi am rămas din nou stingher, fără ocupaţie.

Mi-am găsit totuşi o ocupaţie — am inventat un carneţel, şi repet: era singurul carneţel practic şi

rațional din cîte s-au văzut pe lume. L-am brevetat și l-am cedat vechiului amic care-mi trezise interesul pentru invenții, iar el a cîștigat bani frumoși de pe urma lui. Dar cînd să încep și eu să încasez o cotă din beneficiu, firma lui a dat faliment. Nu știusem că era un falit, căci nu-mi suflase nici un cuvînt despre asta. Într-o zi mi-a cerut să împrumut firmei lui cinci mii de dolari, spunîndu-mi că e dispus să plătească 7% dobîndă. Mi-a oferit drept garanție o poliță a firmei. I-am cerut ca polița să poarte un gir. Foarte mirat, mi-a spus că dacă ar fi fost ușor de găsit un girant, n-ar mai fi venit la mine să-mi ceară banii, pe care îi putea obține în altă parte. Argumentul mi s-a părut plauzibil și i-am dat cei cinci mii de dolari. Trei zile după aceea, firma a dat faliment, și după vreo doi sau trei ani am reușit să recuperez două mii de dolari.

Acești cinci mii de dolari aveau povestea lor. Pe la începutul anului 1872, Joe Goodman [1] mi-a scris din California că prietenul nostru comun, senatorul John P. Jones [2], urma să formeze la Hartford o societate, care să concureze cu „Traveller's Accident Insurance Company", și că Jones ar dori ca Joe să cumpere douăsprezece mii de acțiuni, asigurîndu-l că nu va pierde banii. Joe s-a oferit să-mi cedeze mie acest chilipir, spunîndu-mi că Jones îmi va garanta investiția. Așadar, am cumpărat acțiunile și am devenit unul dintre membrii consiliului de administrație al noii societăți. Cumnatul

---

[1] *Joseph T. Goodman* proprietarul ziarului *Territorial Enterprise*, din Virginia City, Nevada, la care Twain a lucrat ca reporter între 1862 și 1864.

[2] *John Percival Jones* (1829—1912) om de afaceri american; a făcut avere prin speculațiuni miniere în Nevada și s-a ales senator din partea partidului republican.

lui Jones, un anume Lester, fusese multă vreme acționar la „Traveller's Company". L-am luat la societatea noastră și ne-am pus pe treabă. Consiliul de administrație era alcătuit din cinci membri. Trei dintre ei au luat parte timp de un an și jumătate la toate ședințele consiliului de administrație.

După optsprezece luni, societatea a dat faliment, iar eu m-am ales cu o pagubă de douăzeci și trei de mii de dolari. Jones se afla la New York, unde locuia de cîtva timp în hotelul pe care tocmai îl cumpărase, „St. James Hotel" ; l-am trimis pe Lester la New York, să încaseze cei douăzeci și trei de mii de dolari. La întoarcere, Lester mi-a spus că Jones investise bani în nenumărate afaceri și, fiind cam strîmtorat, mi-ar fi recunoscător dacă aș consimți să mai aștept un timp. Nu mi-a trecut prin gînd că Lester ar putea să mintă, dar asta era realitatea. Nici nu-i pomenise lui Jones despre banii mei. Totuși, ceea ce mi-a spus mi s-a părut verosimil, deoarece știam că Jones construise un lanț întreg de fabrici de gheață artificială în statele sudice — lucru fără pereche dincoace de Marele zid chinezesc. Știam că aceste fabrici îl costaseră vreun milion de dolari, iar cum oamenii de pe acele meleaguri nu erau deprinși și nu simțeau nevoia să folosească gheață, nu voiau să cumpere nici un pic, prin urmare de geaba s-a mai construit Marele zid chinezesc.

Știam, de asemenea, că „St. James Hotel", cumpărat de Jones, încetase să fie o întreprindere rentabilă din pricină că Jones, care era un om inimos, cu 99% dintr-însul generozitate pură, își întesase hotelul de jos pînă sus cu rude sărace, adunate din cele patru colțuri ale globului — instalatori, zidari,

preoți ratați și tot felul de indivizi care n-aveau habar cum se administrează un hotel. Mai știam că în hotel nu exista nici o cameră liberă, toate camerele fiind ocupate de o mulțime de alte rude sărace, adunate din cele patru colțuri ale globului la invitația lui Jones, și care așteptau ca Jones să le găsească slujbe bănoase. De asemenea, știam că Jones cumpărase un întreg ținut în statul California, cuprinzînd domenii întinse, cu posibilități de a construi căi ferate și un port mare și rentabil, și că se îndatorase pentru această proprietate. De aceea am hotărît să mai aștept un timp.

Au trecut cîteva luni, în care timp Lester s-a oferit de cîteva ori să se ducă să-l vadă pe Jones și să-i vorbească. Vizitele lui au rămas fără rezultat. Adevărul este că Lester se temea de Jones și-i era rușine să-l deranjeze cu problema mea într-o vreme cînd avea atîtea pe cap. Prefera să se prefacă față de mine că l-a văzut pe Jones și i-a vorbit despre cererea mea, cînd, de fapt, nici nu-i pomenise vreodată despre ea. După doi sau trei ani, *mister* Slee, de la depozitul de cărbuni din Elmira, s-a oferit să-i vorbească el lui Jones, iar eu am fost de acord. Slee l-a vizitat pe Jones și, cu tact și diplomație, a început să aducă vorba pe departe despre paguba ce o suferisem, dar n-a apucat să intre în subiect, că Jones l-a privit în ochi și l-a întrebat:

„— Vrei să spui că banii aceia încă nu i-au fost achitați lui Clemens?"

Și îndată a semnat un cec de douăzeci și trei de mii de dolari, adăugînd că această sumă ar fi trebuit să fie plătită de mult și ar fi plătit-o la timpul cuvenit dacă ar fi cunoscut situația.

Asta s-a petrecut în 1877, primăvara. Cu cecul în buzunar, am fost gata să-mi încerc din nou norocul. Indus în eroare de tot ce-am povestit pînă acum despre păţaniile mele, cititorul va trage concluzia pripită că numaidecît am căutat un plasament. Ei bine, nici pomeneală de aşa ceva! Mă învăţasem minte. Nici nu mai voiam să aud de afaceri. Generalul Hawley [1] m-a poftit să vin la redacţia ziarului *Courant*. M-am dus acolo cu cecul în buzunar. Am dat peste un tinerel care mi-a spus că fusese reporter la un ziar din Providence, dar că acum lucra în altă branşă. Lucra pentru Graham Bell [2], strîngînd fonduri pentru o invenţie nouă, numită telefon. Socotea că această invenţie va avea mare succes şi a vrut să mă convingă să subscriu şi eu cîteva acţiuni. Am refuzat. I-am spus că nu mai vreau să aud de nici o speculaţie hazardată. Mi-a oferit atunci acţiunile cu 25 la sută din valoarea nominală. Am precizat că nu cumpăr acţiuni cu nici un preţ. Individul a stăruit, cerîndu-mi să cumpăr acţiuni de cinci sute de dolari. Mi-a spus că pentru cinci sute de dolari ar fi dispus să-mi dea cîte acţiuni poftesc, a vrut chiar să mă lase să iau cîte acţiuni pot apuca sau cîte pot vîrî într-o pălărie; mi-a spus că pentru cinci sute de dolari îmi umple pălăria. Eu, însă, mă învăţasem minte, aşa că am rezistat tuturor acestor ispite, am rezistat cu destulă uşurinţă şi am plecat cu cecul intact, iar a doua zi am dat cu împrumut unui prieten, care trei

[1] *Joseph R. Hawley* (1826—1905), membru influent al partidului republican; proprietarul ziarului *Courant* din Hartford, cea mai veche publicaţie din S.U.A.

[2] *Alexander Graham Bell* (1847—1922), scoţian naturalizat în S.U.A., unul dintre inventatorii telefonului.

zile mai tîrziu avea să dea faliment, cinci mii de dolari din cele douăzeci și trei, pe o poliță care nu purta nici un gir.

Pe la sfîrșitul anului 1877 (sau poate pe la începutul lui 1878) am instalat un fir telefonic între casa mea și redacția ziarului *Courant* — singura linie telefonică din oraș și *prima* instalație de acest fel din lume folosită într-o casă particulară.

Tinerelul acela nu a reușit să-mi vîndă nici o acțiune ; în schimb, a vîndut pentru cinci mii de dolari cîteva pălării pline cu acțiuni unui bătrîn vînzător de prăvălie din Hartford. Asta era toată averea vînzătorului. O strînsese punînd ban lîngă ban o viață întreagă. E ciudat cît de neghiobi pot fi oamenii și ce riscuri uriașe sînt în stare să înfrunte cînd vor să se îmbogățească grabnic. Mi-a părut rău pentru omul acela cînd am auzit ce face. Mi-am zis că aș fi putut să-l salvez dacă aș fi avut prilejul să-i împărtășesc pățaniile mele.

La 10 aprilie 1878 m-am îmbarcat cu familia, cu destinația Europa. Am lipsit paisprezece luni, iar cînd ne-am întors acasă, unul din primii oameni pe care i-am văzut a fost vînzătorul acela, care se plimba într-o caleașcă elegantă, însoțit de o puzderie de servitori în livrea ; acțiunile sale la întreprinderea de telefoane îi aduceau bani cu nemiluita și într-un asemenea ritm, încît îi mînuia cu lopata. E ciudat și nedrept că oamenii ignoranți și lipsiți de experiență reușesc atît de des, în vreme ce oamenii avizați și încercați dau greș.

. . .

Mă lansez ca editor (26 mai 1906)

După cum am mai spus, îl adusesem pe nepotul meu Webster tocmai din orășelul Dunkirk (statul New York), ca să se ocupe de acel prim brevet, pentru un salariu de o mie cinci sute de dolari anual. Cum afacerea aceea m-a costat patruzeci și două de mii de dolari, am socotit că sosise timpul s-o lichidez. Aveam de gînd să devin propriul meu editor și să-i încredințez tînărului Webster administrația. Lui i se părea că s-ar cuveni să primească două mii cinci sute de dolari pe an în perioada uceniciei. Mi-a trebuit o zi sau două pentru a reflecta la această problemă și pentru a o cerceta pe toate fețele. După cîte îmi dădeam seama, ideea era nouă. Îmi aduceam aminte că pe vremea mea ucenicii tipografi nu primeau salariu. Interesîndu-mă, am aflat că așa se întîmpla și cu zidarii, cu pietrarii, cu tinichigiii și cu ceilalți lucrători. Am aflat că nici măcar avocații sau medicii nu primeau salariu în perioada cît își învățau meseria. Mi-am amintit că pe Mississippi, ucenicii de pilot nu numai că nu primeau nici o leafă, dar mai trebuiau să și plătească unui pilot bani grei, pe care nici nu-i aveau. Eu însumi îi plătisem lui Bixby o sută de dolari, pe care-i luasem cu împrumut. Un ins care pretindea că urmează un seminar teologic mi-a spus că în primele șase luni nici chiar tata Noe n-a primit leafă — parte din pricina vremii proaste, parte din pricină că învăța arta navigației.

De pe urma reflecțiilor și investigațiilor mele m-am ales cu impresia că găsisem în persoana tînărului Webster ceva cu totul nou în istorie. De

asemenea, am rămas încredințat că un tînăr provincial care își începe cariera la New York fără nici o pregătire, și este totuși capabil să propună, fără a clipi din ochi, să învețe o meserie pe cheltuiala altuia, pretinzînd în schimbul acestei binefaceri o sumă anuală mai mare decît sumele pe care a fost vreodată în stare vreun președinte al Statelor Unite să le pună deoparte din remunerația primită pentru guvernarea țării celei mai greu de guvernat de pe această planetă, cu excepția Irlandei [1], un asemenea om e vrednic de a fi angajat chiar pe loc, ca nu cumva să-ți scape. Mi s-a părut că dacă o părticică din uriașa sa grijă de sine ar putea fi abătută în direcția apărării intereselor mele, rezultatele ar fi destul de fericite pentru mine.

I-am înscris lui Webster o firmă — o firmă numită „Webster and Co., editori" — și l-am instalat în două încăperi, luate cu o chirie modestă, la etajul al doilea al unei clădiri situate nu-mi amintesc precis pe ce stradă, undeva mai jos de Union Square. Ca ajutoare avea o fată și pare-mi-se și un băiat plătit cu opt sute de dolari pe an. Un timp, Webster a avut și un al treilea asistent. Acest individ se ocupase multă vreme de comerțul de colportaj, despre care știa tot ce era de știut, fiind în stare să-l învețe și pe Webster, ceea ce de altfel a și făcut, bineînțeles pe cheltuiala mea. Vorbesc acum despre începutul anului 1884. I-am dat lui Webster un capital corespunzător și i-am încredin-

[1] În 1906, cînd Twain dicta acest pasaj, Irlanda mai era o colonie a Angliei și mișcarea de eliberare națională irlandeză, stimulată de exemplul revoluției burghezo-democratice din Rusia (1905—1907), dădea mult de furcă guvernului englez.

ţat manuscrisul lui *Huckleberry Finn* [1]. Webster era reprezentantul general al firmei. Treaba lui era să numească reprezentanţi în întreaga ţară. Pe vremea aceea existau şaisprezece asemenea reprezentanţi. La rîndul lor, aceştia lucrau cu ajutorul unor colportori. La New York, Webster se ocupa singur de colportaj.

Înainte ca toate aceste mici amănunte despre care vorbesc să fi fost puse la punct şi înainte de a întreprinde ceva concret, grijuliul Webster mi-a propus să încheiem un contract, semnat şi învestit cu sigiliul firmei. Ideea mi s-a părut sănătoasă, deşi nu o concepusem eu însumi, vreau să spun că *era* sănătoasă tocmai *fiindcă* nu-mi aparţinea. Aşadar, Webster a cerut avocatului său să redacteze contractul. Începusem să nutresc o mare admiraţie pentru Webster şi, cuprins subit de una din acele efuziuni generoase care mă năpădesc uneori, fără să mai stau la gînduri i-am oferit lui Webster peste salariu zece la sută din beneficii, liber de impozite. Webster a refuzat prompt. Firește, cu mulţumirile de rigoare. Asta l-a făcut să crească şi mai mult în ochii mei. Ştiam bine că-i oferisem o participare menită să-i aducă un cîştig de două sau trei ori mai mare decît salariul său pe următoarele nouă luni, dar el nu ştia. Contesta cu răceală şi înţelepciune toate profeţiile mele privind marea valoare comercială a *Aventurilor lui Huckleberry Finn*. Iar eu vedeam în asta o nouă dovadă că găsisem în Webster o comoară, un om care nu se lasă ameţit şi nu-şi pierde capul, un om prevăzător, un om care nu şi-ar asuma nici un risc într-un do-

[1] Vezi în romînește Mark Twain, *Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., ediţia a II-a, 1956

meniu necunoscut. Bineînțeles, cu excepția riscurilor pe cheltuiala altuia.

Așadar, contractul a fost întocmit de către un tînăr avocat din Dunkirk, statul New York, orășelul de unde se trăgea și Webster, și care încă nu și-a revenit de pe urma acestui efort. Whitford avea dreptul de a adăuga sub semnătura lui precizarea: „De la firma «Alexander and Green»". Alexander și Green aveau o întreprindere mare și rentabilă, dar nu și destulă conștiință pentru a-i aduce prejudicii, fapt dovedit îndeajuns de limpede anul trecut, cînd s-a produs cutremurul care a zgîlțîit cele trei mari societăți de asigurări pe viață. Alexander și Green își aveau birourile în Mutual Building. Țineau douăzeci și cinci de avocați angajați cu leafă, iar Whitford era unul dintre ei. Era curtenitor, afabil și de o ignoranță imensă, iar prostia lui era atît de mare încît ar fi putut lesne să dea de patru ori ocol pămîntului și să-i facă și fundă.

Acest prim contract a ieșit cum trebuie. Nu ridica nici o problemă, fiindcă punea toate îndatoririle, toate cheltuielile, toate responsabilitățile în spinarea *mea*, adică la locul cuvenit.

Fericită pereche alcătuiau Webster și avocatul său. Cantitatea de lucruri pe care nu le știau amîndoi mă îngrozea și mă înmărmurea mai mult decît m-ar fi îngrozit priveliștea prăbușirii Căii Lactee și a spulberării ei în zdrențe și petice pe bolta cerească. În ce privește curajul, moral sau fizic, le lipsea cu desăvîrșire. Webster se temea să întreprindă ceva fără a obține în prealabil din partea avocatului asigurarea că respectiva operație nu implică vreun risc de pușcărie. Avocatul era con-

sultat atît de des, încît ajunsese la fel de nelipsit în birou ca și ajutoarea și specialistul în colportaj. Dar întrucît nici Webster, nici el n-aveau vreo experiență personală în privința banilor, avocatul nu era o povară costisitoare, deși probabil că se socotea costisitor.

Pe la sfîrșitul toamnei am pornit-o cu George W. Cable[1] într-un turneu de lecturi prin răsăritul și apusul țării, ultimul turneu de acest gen pe care aveam să-l mai întreprind în țară pînă la capătul zilelor mele. A durat patru luni. Atunci am luat hotărîrea să nu mai jefuiesc niciodată publicul de la înălțimea unei tribune decît dacă voi fi constrîns de nevoi materiale. După unsprezece ani, nevoile s-au ivit, astfel încît am pornit într-un turneu de conferințe în jurul lumii.

Au trecut de atunci zece ani, și în tot acest timp n-am luat cuvîntul decît în scopuri caritabile și fără onorariu. Luna trecută, în ziua de 19, mi-am luat rămas bun în mod public de la tribuna conferențiarului — lucru pe care nu-l făcusem înainte — în cadrul unei conferințe despre Robert Fulton[2], ținută în folosul fondului pentru monumentul lui Robert Fulton.

Mi se pare însă că m-am cam îndepărtat de Webster și de Whitford, dar n-are importanță. E unul dintre acele cazuri în care distanța face mai plăcută priveliștea. Webster a făcut treabă bună cu *Huckleberry Finn*, și, după vreun an, mi-a înmînat din partea firmei un cec în valoare de cincizeci

---

[1] *George Washington Cable* (1844—1925), scriitor american, unul dintre inițiatorii curentului regionalist în literatura americană, a zugrăvit viața și moravurile populației creole din sudul S.U.A.

[2] *Robert Fulton* (1765—1815), inventator american; a construit primul vas acționat cu aburi (1807).

și patru de mii cinci sute de dolari, reprezentînd și capitalul de cincisprezece mii de dolari pe care i-l încredințasem inițial.

Încă o dată am simțit că renasc. M-am născut, cred, de mai multe ori decît orice alt muritor, cu excepția zeului Krishna![1]

Editorul generalului Grant (28 mai 1906)

Webster își băgase în cap că el m-a făcut cunoscut lumii, recunosc însă că nu și-a dat cine știe ce ifose. A cotcodăcit mult mai puțin despre oul lui decît cotcodăciseră Webb și Bliss.

Nu intenționasem niciodată să public alte cărți decît ale mele. O întîmplare m-a abătut de la acest înțelept ideal. E vorba de memorabila carte a generalului Grant. Într-o seară din prima săptămînă a lui noiembrie 1884 mă întorceam acasă de la o conferință pe care o ținusem la „Chickering Hall". Era o seară ploioasă, și puțini oameni umblau pe străzi. Într-un loc întunecos, între felinare, au țîșnit dintr-un gang, drept în fața mea, două siluete fumurii. Pe una dintre ele am auzit-o spunînd:

„— Știți că generalul Grant s-a hotărît să-și scrie memoriile și să le publice? A spus-o el însuși chiar astăzi."

Asta e tot ce am auzit — doar aceste cuvinte — și m-am gîndit ce norocos eram că-mi fusese dat

[1] Una din numeroasele încarnări ale zeului Vishnu care, alături de Brahma și Siva, este una dintre cele trei divinități supreme ale mitologiei indiene.

să le ascult. A! doua zi dimineața m-am dus la generalul Grant acasă. L-am găsit în biblioteca lui împreună cu fiul său, colonelul Fred Grant. Generalul mi-a vorbit cam așa :

„— Ia loc și stai liniștit pînă semnez un contract", și a adăugat că era un contract pentru cartea pe care urma să o scrie.

Fred Grant citea cu luare-aminte contractul, pare-se pentru o ultimă revizie. Găsindu-l satisfăcător, i-a spus-o tatălui său, care s-a apropiat de masă și a pus mîna pe condei. Poate că ar fi fost mai bine să-l las să semneze, dar nu l-am lăsat.

„— Nu-l semnați, i-am spus. Lăsați-l mai întîi pe colonelul Grant să mi-l citească și mie."

După ce colonelul Fred Grant mi l-a citit, le-am declarat că sînt fericit că am venit la timp pentru a interveni. Cealaltă parte contractantă era „Century Company" [1]. Ea se obliga să-i plătească generalului 10% drepturi de autor. Era desigur absurd, dar această ofertă își avea izvorul în ignoranță, nu în necinste. Marea editură „Century Company" era expertă în materie de reviste. În această privință nu avea de învățat nimic de la nimeni. Dar pe vremea aceea societatea era cu desăvîrșire lipsită de experiență în privința difuzării prin colportaj și probabil că nu avea în vedere decît difuzarea prin librării. Dacă ar fi avut cît de cît experiență în acest domeniu, societatea nu i-ar fi cerut generalului Grant să-i cedeze dreptul de a edita o carte în schimbul procentului ce se acorda de obicei unor autori obscuri.

[1] Editoarea revistei *Century Illustrated Monthly Magazine* (1881—1930), pe atunci una din cele mai importante reviste literare din S.U.A.

I-am explicat generalului că aceste condiții sînt nesatisfăcătoare, fiind cu totul nedrepte și arbitrare.

„— Ștergeți 10% și scrieți în loc 20%, i-am spus. Ați putea scrie chiar și 75% din profitul net."

Generalul a căzut pe gînduri. Apoi mi-a zis că se îndoiește că „Century Company" ar consimți vreodată să-i plătească asemenea drepturi.

I-am spus atunci că asta n-are importanță, deoarece orice editură americană serioasă ar fi fericită să-i acorde aceste condiții.

Generalul a continuat să clatine din cap, înclinînd încă să semneze contractul așa cum era.

I-am atras atenția că, în actuala lui formă, contractul cuprindea o clauză bizară, nemaiîntîlnită nici chiar în contractele încheiate pe bază de 10% cu cei mai obscuri scriitori : i-am explicat cum acest contract nu numai că prevedea doar 10% drepturi de autor pentru un gigant ca generalul Grant, dar mai și stipula că din acești 10% va trebui scăzută nu știu ce cotă din salariile funcționarilor, din chirie, din cheltuielile de întreținere sau alte asemenea bazaconii. I-am repetat generalului că ar trebui să ceară editurii trei pătrimi din profitul net, urmînd ca din celălalt sfert editorul să-și acopere cheltuielile curente.

Generalului Grant îi displăcea ideea unui asemenea demers. I se părea că l-ar pune în postura unui tîlhar, a unui tîlhar care ar jefui o editură. I-am răspuns că numai educația lui limitată îl făcea să vadă o crimă în treaba asta. I-am spus că, la drept vorbind, departe de a constitui o crimă, asta era o faptă care se răsplătește în ceruri cu două aureole. Firește, dacă una ca asta s-ar întîmpla vreodată.

Generalul a rămas neclintit în părerea lui și m-a somat să-i indic o editură dispusă să se lase prădată în acest mod nobil. I-am pomenit de editura „American Publishing Company" din Hartford. Generalul m-a întrebat atunci dacă pot să-i dau o dovadă. I-am răspuns că, folosind telegraful, aș putea să-i prezint în șase ore dovada cerută : trei, pentru ca telegrama mea să ajungă la Hartford, și alte trei, pentru ca acceptarea entuziastă a lui Bliss să sosească prin același cablu ; iar dacă generalul dorește să primească răspunsul mai repede, mă voi duce pe jos la Hartford și i-l voi aduce.

Generalul continua să reziste. Dar Fred Grant începuse să se lase convins. El a propus să se amîne cu douăzeci și patru de ore semnarea contractului cu „Century Company", în care timp situația să fie examinată și discutată. Era doar vorba de o afacere, nicidecum de o chestiune de sentiment, și, ca atare, se cuvenea să fie examinată numai din acest punct de vedere. Observația lui în legătură cu sentimentele avea un tîlc, și anume : casa de efecte și schimb „Grant and Ward" — care aparținea generalului Grant, lui Ward (poreclit într-o vreme „Micul Napoleon al finanțelor"), precum și lui Fish, asociatul lui Ward — îi păpase generalului Grant ultima leț-caie. Și, într-un moment cînd generalul nu mai știa ce să facă pentru a-și agonisi pîinea, Roswell Smith, directorul lui „Century Company", i-a oferit cîte cinci sute de dolari de articol pentru o serie de patru articole de revistă în legătură cu unele bătălii mari din războiul civil. Pentru bătrînul și deznădăjduitul erou, această ofertă a fost întocmai ca paiul pentru înecatul din poveste. A primit-o cu recunoștință și a scris articolele cerute. Valorau pe

puțin zece mii de dolari bucata, dar generalul nu știa asta. Cinci sute de dolari i se părea o sumă fabuloasă pentru o mîzgăleală ușoară și plăcută.

Acum nu-l răbda inima să-i părăsească pe acești binefăcători ai lui. Cu mentalitatea și educația lui de militar, socotea că asta ar fi fost o lipsă de lealitate. Pe cît îmi aduc aminte, primul său articol a asigurat revistei *Century* un însemnat spor de abonați, tirajul ei crescînd de la o sută la două sute și douăzeci de mii de exemplare, ceea ce a făcut ca, în luna respectivă, paginile de publicitate ale revistei să aducă încasări de peste două ori mai mari decît în oricare din lunile precedente. Presupun că acest spor de clientelă a însemnat în acea lună opt mii de dolari. E o apreciere modestă, conservatoare.

Dublarea numărului de abonați realizată în luna aceea avea să se mențină ani în șir. Venitul lunar obținut din publicitate avea să rămînă cu opt sau zece mii de dolari mai mare timp de șase ani. Spuneam că fiecare dintre articolele generalului Grant valora cîte zece mii de dolari, nu cîte cinci sute. Dar n-aș exagera nici dac-aș afirma că fiecare din acele patru articole valora cîte douăzeci și cinci de mii de dolari.

Am început, așadar, să ridic în slăvi editura „American Publishing Company". Am invocat argumentul că această editură a fost cea dintîi care-i solicitase un volum de memorii, fapt care o îndreptățea, poate, să fie preferată lui „Century Company". Generalul Grant a părut surprins. I-am amintit însă că odată, în zilele de aparentă prosperitate ale firmei „Grant and Ward", l-am vizitat în biroul său, l-am ajutat să-și termine dejunul și l-am rugat să-și scrie memoriile și să le dea spre publicare lui „Ame-

rican Publishing Company". El refuzase atunci cu fermitate, spunîndu-mi că n-avea nevoie de bani şi că, nefiind un literat, nu se simţea în stare să-şi scrie memoriile.

După aceea, am lăsat problema contractului să se mai coacă pînă a doua zi dimineaţă. Între timp, m-am gîndit îndelung. Eram încredinţat că „American Publishing Company" ar fi fost bucuroasă să obţină memoriile generalului Grant, acordîndu-i trei sferturi din profitul net şi rezervîndu-şi celălalt sfert. Ştiam într-adevăr foarte bine că nu exista în ţară nici un editor — vreau să spun nici un editor cu experienţă în ce priveşte difuzarea pe bază de colportaj — care să nu fie bucuros să primească o asemenea carte în aceste condiţii. Mă şi vedeam predînd cartea lui Frank Bliss şi editurii „American Publishing Company", pentru a îmbogăţi astfel acel cuib de năpîrci, dar, reflectînd mai serios, am ajuns la altă concluzie. Mi-am adus aminte că editura mă jecmănise ani de-a rîndul, întemeind cu banii furaţi fabrici de popi, şi mi-am spus că acum mi se ivea în sfîrşit prilejul să le plătesc cu vîrf şi îndesat o veche poliţă.

La următoarea discuţie cu generalul şi cu Fred, generalul mi-a servit o dovadă a modestiei sale, care era una din principalele lui trăsături de caracter. Editura „Scribner" publicase de curînd, în două mari volume, *Memoriile* generalului Sherman, a căror apariţie fusese un adevărat eveniment.

„— Sherman mi-a spus că a cîştigat douăzeci şi cinci de mii de dolari de pe urma acelei cărţi, mi-a comunicat generalul. Crezi că eu aş putea să realizez tot atîta cu cartea mea?"

I-am răspuns că am nu numai convingerea, ci și certitudinea realizării unui cîștig mult mai mare, iar *Memoriile* generalului Sherman fuseseră difuzate prin librării, deși ar fi putut să fie difuzate pe bază de colportaj, acest sistem fiind singurul nimerit pentru o asemenea lucrare ; i-am mai spus că numai puține cărți pot fi difuzate în acest fel, că memoriile unor oameni iluștri ca Sherman și Grant sînt foarte potrivite și că o carte care are tot ce-i trebuie pentru a fi difuzată pe bază de colportaj poate aduce un profit de opt pînă la zece ori mai mare decît cel obținut prin librării.

Generalul avea încă îndoieli că ar putea cîștiga douăzeci și cinci de mii de dolari din memoriile sale. L-am întrebat de ce. Mi-a răspuns că încercase odată și se alesese cu o dovadă peremptorie. Cînd l-am întrebat în ce consta această dovadă, mi-a explicat că-i propusese lui Roswell Smith să-i cedeze toate drepturile asupra memoriilor pentru douăzeci și cinci de mii de dolari, iar această propunere îl speriase într-atît pe Smith, încît aproape îi pierise graiul ca s-o respingă.

Deodată mi-a venit o idee. Mi-am adus aminte că eram eu însumi editor. Nu mă gîndîsem pînă atunci la o asemenea posibilitate.

„— Vindeți-mi *mie* memoriile, i-am spus. Sînt și eu editor. Vă plătesc dublu. Am în buzunar un carnet de cecuri ; primiți acum un cec pentru cincizeci de mii de dolari, și hai să încheiem contractul."

Generalul Grant a refuzat această propunere cu aceeași promptitudine cu care Roswell Smith respinsese oferta lui. Mi-a spus că nici nu vrea să audă

de așa ceva. Mi-a declarat că sîntem prieteni și dacă nu-mi voi recupera banii investiți în cartea lui...

S-a oprit aici, apoi a adăugat că n-are rost să intre în amănunte, dar pur și simplu nu poate consimți ca un prieten să-și asume asemenea riscuri.

I-am spus atunci :

„— Dați-mi cartea în condițiile pe care vi le-am propus pentru contractul cu «Century Company», adică 20% drepturi de autor sau, în loc de asta, 75% din profitul net, eu urmînd să suport toate cheltuielile de regie, salarii etc. din sfertul meu."

Atunci a început să rîdă și m-a întrebat ce voi cîștiga eu din această afacere.

„— O sută de mii de dolari în decurs de șase luni", i-am răspuns.

Avea de-a face cu un literat. Își dădea seama, pe baza tuturor tradițiilor, că literații sînt oameni ușuratici, romantici, lipsiți de simț practic și nepricepuți în afaceri. Nu mi-a spus că nu pune nici un temei pe aceste zboruri ale imaginației mele, fiindcă era prea bun la suflet ca să jignească pe cineva, dar aș fi preferat să mi-o spună decît să mi-o arate, cu o privire de zece ori mai grăitoare și atotcuprinzătoare. Apoi — de dragul conversației, presupun — m-a întrebat pe ce se baza visul meu, dacă avea cumva vreo bază.

„— Se bazează pe deosebirea dintre valoarea comercială a operei dumneavoastră și aceea a operei mele, i-am răspuns eu. Primele mele două cărți au avut un tiraj de cîte o sută și cincizeci de mii de exemplare, fiecare exemplar legat în pînză costînd

cîte trei dolari și jumătate, iar exemplarele de lux ceva mai mult, în raport cu legătura ; în medie, fiecare dintre cele o sută cincizeci de mii de exemplare s-a vîndut cu patru dolari. Știu că valoarea comercială a lucrării dumneavoastră e pe puțin de patru ori mai mare decît a operelor mele, de aceea sînt sigur că nu greșesc cînd spun că volumul se va vinde în șase sute de mii de exemplare și dumneavoastră veți cîștiga o jumătate de milion de dolari, iar eu, o sută de mii."

Am discutat îndelung. În cele din urmă, generalul Grant i-a telegrafiat bunului său prieten George W. Childs [1], de la ziarul *Ledger* din Philadelphia, să vină la New York pentru a-și spune părerea. Childs a venit. L-am convins că editura lui Webster era o întreprindere mare și bine organizată. Atunci Childs a rostit verdictul :

„— Încredințează-i lui Clemens cartea."

Colonelul Fred Grant l-a susținut și a repetat verdictul :

„— Încredințează-i lui Clemens cartea."

Contractul a fost deci încheiat și semnat, iar Webster s-a pus de îndată pe treabă.

În virtutea contractului dintre mine și Webster, acesta primea un salariu anual de două mii cinci sute de dolari. Refuzase să accepte o participație pe care i-o oferisem pe gratis : era un om prevăzător și nu-i plăcea să-și asume riscuri. Acum i-am oferit, tot gratuit, o participație de 10% la această afacere, contractul nostru urmînd să rămînă ne-

[1] *George Williams Childs* (1829—1894), editor american, proprietarul influentului ziar *Philadelphia Public Ledger*.

schimbat în toate celelalte privințe. Atunci, ca o contrapropunere, dînsul mi-a făcut cu modestie următoarea ofertă: să-i majorez salariul la trei mii cinci sute de dolari pe an, să-i acord 10% din beneficiile rezultate din vînzarea cărții lui Grant și să-i procur întreg capitalul necesar, cu o dobîndă de 7%.

I-am răspuns că tranzacția îmi convine. După aceea l-a chemat pe amicul său Whitford să încheie contractul. Neputînd înțelege contractul — niciodată n-am fost în stare să pricep un contract — l-am rugat pe cumnatul meu, generalul Langdon, un om de afaceri cu experiență, să-l înțeleagă în numele meu. El l-a citit și mi-a spus că e în regulă, așa că l-am semnat și l-am parafat. Aveam să descopăr mai tîrziu că acest contract îi dădea lui Webster 10% din beneficiile rezultate din vînzarea cărții lui Grant *și* 10% din profitul întregii întreprinderi, însă fără a-l obliga să suporte o parte din eventualele pierderi.

Lumea a aflat că generalul Grant își va scrie memoriile și că firma „Charles L. Webster & Co." le va publica. Știrea a făcut vîlvă în întreaga țară. Națiunea a fost fericită, și această fericire s-a revărsat din belșug în toate gazetele. Pînă atunci, tînărul Webster fusese la fel de necunoscut ca un făt nenăscut. A doua zi a devenit o celebritate. Numele lui a apărut în toate ziarele din Statele Unite. Fiind un om ca toți oamenii și încă tînăr, el a luat, firește, această trecătoare notorietate drept o adevărată faimă și, ca urmare, faima i s-a suit la cap. Era amuzant și plăcut să-l vezi cum se bucură ca un copil

de noua lui fală. Cel dintîi lucru pe care l-a făcut a fost să se mute din modestul său birou într-unul mai potrivit cu noua sa situaţie de editor de frunte al ţării.

(29 mai 1906)

Noul lui sediu se afla la al doilea sau la al treilea etaj al unei clădiri înalte care dădea spre Union Square, într-un cartier al aristocraţiei comerciale. Localul anterior fusese alcătuit din două încăperi destul de mari. Noul sediu ocupa un etaj întreg. De fapt, lui Webster îi trebuia doar o chichineaţă, undeva într-o fundătură, cu suficient spaţiu pentru a adăposti o pisică (una mare) şi un funcţionar de birou. N-avea nevoie de magazii sau pivniţe. Tipografiile şi legătoriile păstrau ele însele exemplarele broşate şi legate ale cărţii, punîndu-ne la socoteală cheltuielile de depozitare şi asigurare. Cartea aceea impresionantă n-avea nevoie de un sediu arătos. Editorul generalului Grant n-ar fi putut să se ascundă undeva unde agentul de publicitate şi comisionarul să nu-l găsească. O chichineaţă ar fi fost suficientă. Aproape toate treburile puteau fi rezolvate prin corespondenţă, întrucît corespondam exclusiv cu cei şaisprezece reprezentanţi generali, nu şi cu cei zece mii de colportori.

Cu toate acestea, am făcut un salt spectaculos în ce priveşte spaţiul şi decorul. Amîndouă erau acum impresionante, în măsura în care pot fi impresionante golul şi superficialitatea. Socotind că aspectul

sediului ar putea să-i inducă în eroare pe provinciali și să-i alunge, am propus să lipim pe ușă următorul anunț: „Intrați, nu vă mușcă nimeni."

A fost o greșeală din parte-mi să fiu sarcastic cu Webster. Glumele mele i-au rănit adînc vanitatea. Arsenalul lui, fiind lipsit de orice armă intelectuală, nu avea cum să răspundă. Era necavaleresc din parte-mi să-l atac cu armele spiritului pe acest om dezarmat din punct de vedere intelectual, dar oricît am încercat să mă abțin, n-am fost în stare. S-ar fi cuvenit să fiu îndeajuns de mărinimos pentru a-i suporta vanitățile, dar nu eram. Nu sînt destul de mărinimos nici pentru a-mi suporta propria vanitate. Webster avea un cusur care mă exaspera la culme tocmai fiindcă mie-mi lipsea: ori de cîte ori în prezența lui se vorbea despre un lucru de care nu avea habar, nu numai că refuza să spună cinstit că nu are cunoștință de lucrul cu pricina, dar n-avea nici măcar destulă cuviință ca să-și țină gura. În asemenea cazuri obișnuia să arunce o vorbă menită să dea ascultătorilor impresia că știa și el ceva despre subiectul în discuție, pretenție cu totul absurdă, deoarece ignoranța lui ar fi putut acoperi întreg globul ca un lințoliu, în care cu greu puteai găsi ici-colo vreo gaură. Odată, într-o discuție de salon, a venit vorba despre George Eliot [1] și scrierile ei. Am văzut că Webster se pregătește să-și aducă și el contribuția. Era imposibil să-i dai una în cap cu o cărămidă, cu o *Biblie* sau cu altceva, pentrù a-l face să cadă în nesimțire și a-l salva, deoarece asta ar fi bătut la ochi; de aceea, am așteptat ca muntele lui să-și zămislească șoarecele, ceea ce a

[1] Pseudonimul scriitoarei realiste engleze *Mary Ann Evans* (1819—1880), autoarea romanului *Moara de pe Floss*.

și făcut de îndată ce s-a ivit o pauză în conversație. Webster a umplut această pauză cu următoarea remarcă, rostită cu suficiență, pe un ton cît se poate de calm :

„— N-am 'citit nici una dintre cărțile *lui* fiindcă am prejudecăți..."

Înainte de a ne fi instalat bine în noul local, Webster îmi propusese să anulăm contractul existent și să încheiem unul nou. Zis și făcut. Eu, unul, probabil că nu l-am citit niciodată și nici n-am pus pe altcineva să mi-l citească. Se vede că m-am mulțumit să-l semnez, pentru a scăpa de bătaie de cap. În virtutea contractelor precedente, Webster fusese sluga mea cu simbrie ; în virtutea celui nou, am devenit sclavul său, sclavul său fără nici o rezervă și fără nici o simbrie. Eu dețineam nouă zecimi din activul firmei, furnizam întreg capitalul, suportam toate pierderile, răspundeam de tot, dar Webster era singurul stăpîn. Această situație nouă și observațiile mele sarcastice au schimbat atmosfera : n-am mai putut să dau ordine ca pînă atunci. N-am mai fost în stare nici măcar să fac vreo propunere care să aibă cea mai mică șansă de a fi acceptată.

Generalul Grant era bolnav, dar s-a apucat să lucreze la memoriile sale ca un om sănătos, înaintînd temeinic și sigur.

Webster s-a instalat în menajeria lui și i-a somat pe cei șaisprezece reprezentanți generali, răspîndiți în șaisprezece locuri diferite pe întinsul Statelor Unite, să vină pentru a semna contractele. Oamenii au sosit și s-au adunat, iar Webster a promulgat legea, întocmai ca Moise pe Muntele Sinai. Dovedind o admirabilă stăpînire de sine, au dat garanțiile cerute, au semnat contractele și au plecat. În impre-

jurări obișnuite, cu greu ar fi suportat aroganța tînărului, dar împrejurările erau neobișnuite. Pentru fiecare reprezentant aceste contracte însemnau multe mii de dolari. Știau acest lucru, și asta i-a ajutat să-și stăpînească mînia.

Whitford era și el de față. Se afla totdeauna lîngă Webster, care nu îndrăznea să întreprindă nimic fără avizul avocatului. Acum putea să ceară cîte avize poftea, fiindcă îl angajase pe Whitford cu anul. Îi plătea zece mii de dolari pe an din buzunarul meu. Și, într-adevăr, Whitford merita o parte din acești bani — două sutimi din ei. Pentru prima oară i se întîmpla și lui să cîștige ceva mai binișor, și era mulțumit. Formula „ceva mai binișor" constituie un eufemism : pînă atunci Whitford nu cîștigase niciodată nimic. Și nici nu era sortit să cîștige ceva vreodată. De meritat, nu a meritat nici cei zece mii de dolari, nici măcar o părticică din ei. În două cazuri serviciile lui au adus prejudicii bănești firmei. Celelalte servicii făcute de el au fost neînsemnate și inutile. Le-ar fi putut face și contabilul.

(1 iunie 1906)

Ori de cîte ori i se trimiteau șpalturi sau corecturi generalului Grant, mi se trimitea și mie un rînd de pagini. Generalul Grant știa asta. Uneori vorbeam în treacăt despre aceste corecturi, dar fără a intra vreodată în detalii. Într-o bună zi am aflat, printr-un membru al familiei sale, că generalul e tulburat și amărît de faptul că nu-mi dădeam nici-

odată cu părerea despre calitatea literară a memoriilor. De asemenea, mi s-a dat a înțelege că i-ar face bine un cuvînt de încurajare din partea mea. Am rămas uluit, la fel de uluit cum ar fi rămas bucătarul lui Columb dacă i s-ar fi spus că acesta ar dori să-i cunoască părerea în privința modului cum își conducea corabia. Nici prin gînd nu mi-ar fi trecut că generalul Grant ar putea avea nevoie de vreun sprijin sau de vreun cuvînt de încurajare din partea cuiva în orice treabă pe care s-ar apuca să o facă. Era cel mai modest dintre oameni, iar faptul acesta constituia încă o dovadă a modestiei sale. Acum, cînd se aventurase într-un nou domeniu de activitate, pe o mare necunoscută, simțea, ca orice muritor de rînd, nevoia unui cuvînt de încurajare. Era cît se poate de măgulitor pentru mine că pune preț pe părerea mea și dorește să o afle, așa încît m-am folosit de primul prilej pentru a îndruma, cu tact, conversația în această direcție și pentru a-mi spune părerea, fără a avea aerul că o fac dinadins.

Din întîmplare, comparasem memoriile lui cu *Comentariile*[1] lui Cezar, și eram în măsură să mă pronunț. Eram în măsură să spun cu toată sinceritatea că amîndouă cărțile se distingeau prin aceleași înalte însușiri : claritate, stil direct, simplitate, lipsă de afectare, dragoste de adevăr, spirit de echitate și dreptate față de prieteni și față de dușmani deopotrivă, o candoare și o franchețe ostășească, precum și o altă caracteristică ostășească — evitarea limbajului înflorit. Puneam alături cele două cărți, la același nivel înalt, și socot și acum că nu gre-

[1] Este vorba de *Comentariile despre războiul galic* scrise de marele om de stat și comandant de oști roman *Caius Iulius Caesar* (100—44 î.e.n.).

seam. Am aflat ulterior că generalul Grant a fost încîntat de această opinie. Asta dovedește că era un om ca toți oamenii, o simplă ființă umană, un autor. Un autor prețuiește un compliment chiar cînd vine din partea unui om de o competență îndoielnică.

Generalul Grant a luptat eroic cu condeiul, în timp ce boala dădea atacuri înverșunate împotriva sănătății lui, și în cele din urmă și-a încheiat lucrarea. A fost transportat apoi la Mount McGregor, și acolo puterile l-au părăsit treptat. Către sfîrșit, n-a mai fost în stare să vorbească, dar ori de cîte ori simțea nevoia să spună ceva, folosea un creion și o bucățică de hîrtie.

Într-una din ultimele lui zile m-am dus acolo să-l văd, iar el, prin mijlocirea creionului, m-a întrebat cu o vădită neliniște dacă exista vreo perspectivă ca lucrarea să aducă vreun ajutor familiei sale.

I-am spus că strîngerea comenzilor pentru carte progresa rapid, că primim neîncetat atît comenzi, cît și bani și chiar dacă s-ar opri în acel moment campania, deși abia la jumătate, va aduce două sute de mii de dolari familiei. A pus mîna pe creion și și-a exprimat recunoștința.

Cînd am intrat în casa lui, generalul Buckner [1], care luptase în rîndurile armatei Confederației, tocmai se pregătea să plece. Buckner și Grant fuseseră colegi de promoție la Academia Militară din West Point, prin 1840. Mi se pare că ceva mai tîrziu au

[1] *Simon Bolivar Buckner* (1823—1914), general american; în timpul războiului civil a făcut parte din rîndurile armatei Confederației Statelor Americii, creată în 1861 de cele 11 state din Sud care au luptat pentru menținerea sclaviei negrilor.

luptat împreună în războiul din Mexic[1]. După acest război, Grant (care pe atunci era căpitan) a fost transferat cu serviciul undeva în Oregon[2]. După un timp a demisionat și, fără un ban în buzunar, s-a stabilit pe coasta de răsărit, mai exact la New York. Într-o zi s-a întîlnit pe stradă cu Buckner și i-a cerut împrumut cincizeci de dolari. În februarie 1862, Buckner comanda garnizoana armatei Confederației la Fort Donelson. Generalul Grant a atacat fortul și l-a cucerit, luînd cincisprezece mii de prizonieri. Ulterior, cei doi oșteni nu s-au mai întîlnit pînă în acea zi, la Mount McGregor, cu douăzeci și trei de ani mai tîrziu.

Mai erau cîțiva musafiri, care glumeau și rîdeau, parte pe socoteala lui Buckner. În cele din urmă, generalul Buckner s-a ridicat și a spus :

„— Am pentru Grant toată admirația. Asta încă de pe vremea cînd eram cadeți. Generalul e înzestrat cu merite și virtuți ca nimeni altul, dar are și un păcat mortal. Îi place să se împrumute, și cînd își pune în gînd să-ți ceară ceva cu împrumut, nu știe decît un singur lucru, și anume că vrea ceea ce are celălalt. Cînd eram sărac, mi-a luat cincizeci de dolari ; cînd eram bogat, mi-a luat cincisprezece mii de oameni."

Generalul Grant a murit la Mount McGregor în ziua de 23 iulie. În septembrie sau octombrie, memoriile lui au fost date la tipar. S-au făcut mai multe zațuri ; tipărirea lucrării a fost împărțită cîtorva mari întreprinderi tipografice ; un mare număr de

[1] Este vorba de războiul de cotropire dezlănțuit în 1846 de nord-americani împotriva Mexicului ; în urma acestui război, încheiat în 1848, S.U.A. și-a anexat aproape jumătate din teritoriul Mexicului (Texasul, Noul Mexico, Arizona și o parte din California).

[2] Stat american pe coasta Oceanului Pacific.

teascuri cu aburi lucrau de zor zi și noapte ; cîteva mari legătorii erau ocupate cu legatul exemplarelor. Cartea a fost scoasă în două volume mari *in-octavo*. Pentru volumele legate în pînză prețul era în mod corespunzător mai mare. Două mii de seturi legate în piele de vițel au fost puse în vînzare cu douăzeci și cinci de dolari bucata. Lucrarea a apărut la 10 decembrie, iar eu m-am dovedit a fi un adevărat profet. Îi spusesem de la început generalului Grant că opera lui se va vinde în șase sute de mii de exemplare, și chiar așa s-a întîmplat. S-au vîndut trei sute de mii de seturi de cîte două volume. Primul cec primit de doamna Grant a fost în valoare de două sute de mii de dolari ; următorul, pe care l-a primit cîteva luni mai tîrziu, a fost de o sută cincizeci de mii. De cecurile următoare nu-mi amintesc, dar cred că una peste alta cartea i-a adus doamnei Grant cam o jumătate de milion de dolari.

Webster era în culmea gloriei. În zilele cînd fusese un cetățean obscur purtase o pălărie numărul șase și un sfert ; acum capul nu-i mai încăpea nici într-un butoi. Îi plăcea să vorbească la nesfîrșit despre miracolul prilejuit de apariția cărții. Îi plăcea să citeze date statistice. Îi plăcea să spună, de pildă, că se consumaseră treisprezece mile de foiță de aur cu tipăritul titlurilor aurite pe cotoare ; spunea, de asemenea, cîte mii de tone cîntăreau cele trei sute de mii de seturi. Firește că s-a întîmplat ceea ce se întîmplă de obicei în asemenea cazuri : Webster își închipuia că *el* fusese factorul care determinase vînzarea cărții. Recunoștea că renumele generalului Grant contribuise cu ceva, dar se socotea pe sine drept principalul factor al prodigiosului succes al cărții. Asta arată că Webster era doar un

om, doar un editor. Toți editorii sînt niște Columbi. În ochii lor autorul care reușește este America lor. Gîndul că, aidoma lui Columb, nu au descoperit ceea ce se așteptau să descopere și ceea ce plecaseră să descopere nu-i tulbură de fel. Ei nu-și amintesc decît că au descoperit America ; uită că porniseră la drum cu gîndul să descopere un colțișor din India.

Cînd cărțile obosesc
(30 august 1906)

În ultimii treizeci și cinci de ani n-a existat nici o perioadă în care șantierul meu literar să nu fi avut pe schele două sau chiar mai multe vase pe jumătate terminate, dar lăsate în părăsire, să se coacă la soare; de obicei aveam cîte trei sau patru; acum am vreo cinci. Aparent, faptul acesta denotă o lipsă de spirit practic, dar implică un scop, o anumită intenție. Atîta vreme cît o carte de-a mea se putea scrie singură, eram un scrib fidel și zelos, de o hărnicie neabătută, dar în clipa cînd cartea încerca să treacă asupra minții *mele* sarcina de a-i născoci situațiile și peripețiile și de a-i conduce dialogurile, o puneam deoparte și uitam de ea. După aceea îmi aruncam ochii asupra manuscriselor neterminate, pentru a vedea dacă nu se află printre ele vreunul al cărui interes față de propria lui soartă să se fi redeșteptat după o odihnă de cîțiva ani și care să fie dispus să mă tocmească din nou în calitate de scrib.

Numai întîmplarea m-a făcut să aflu că o carte, cînd ajunge cam pe la mijloc, aproape întotdeauna începe să dea semne de oboseală și refuză să meargă mai departe, pînă ce puterile și interesul ei față de sine însăși se vor fi împrospătat prin

odihnă și pînă ce rezerva ei de materie primă, aproape secătuită, se va fi primenit prin trecerea timpului. Am făcut această prețioasă descoperire cînd am ajuns pe la mijlocul *Aventurilor lui Tom Sawyer*. La pagina 400 a manuscrisului povestirea s-a oprit brusc și a refuzat să înainteze măcar cu un pas. Zi după zi a continuat să refuze. Eram descumpănit, necăjit și uimit din cale-afară, deoarece știam prea bine că acțiunea nu era încheiată și nu puteam înțelege de ce nu eram în stare s-o duc mai departe. Cauza era foarte simplă. Rezervorul se golise ; stocul de materie primă secase ; povestirea nu putea merge mai departe fără material, nu se putea înfiripa din nimic.

Manuscrisul zăcea pe un raft de vreo doi ani, cînd într-o zi l-am scos de acolo și am recitit ultimul capitol pe care-l scrisesem. Atunci am făcut marea descoperire că, dacă s-a golit rezervorul, trebuie să-l lași în plata domnului, pînă se va umple din nou, de la sine, în timp ce dormi, sau lucrezi la altceva, fără să-ți dai seama de desfășurarea acestui proces de gîndire inconștient și folositor. Acum aveam materie primă din belșug, astfel încît cartea s-a scris și s-a încheiat de la sine, fără nici o piedică.

De atunci, ori de cîte ori am lucrat la o carte, în clipa cînd constatam că rezervorul ei secase, o puneam liniștit pe un raft, știind bine că se va umple la loc fără ajutorul meu și atunci munca de finisare va fi simplă și ușoară. Am lăsat la mijloc *Prinț și cerșetor*, deoarece secase rezervorul, și vreme de doi ani nu m-am mai atins de această lucrare. O întrerupere de doi ani s-a ivit și în elaborarea romanului *Un yankeu din Connecticut la*

curtea regelui Arthur[1]. Întreruperi de același fel s-au produs și în mijlocul procesului de creație al altor cărți ale mele. Două întreruperi asemănătoare s-au ivit în elaborarea povestirii intitulate *Ce se-ntîmplase?* De fapt, cea de a doua întrerupere a fost mult mai îndelungată, fiindcă se împlinesc acum patru ani de cînd am abandonat din nou această povestire. Sînt sigur că acum rezervorul e iarăși plin și aș putea să reiau lucrul și să scriu cealaltă jumătate fără nici o întrerupere sau slăbire a interesului, dar n-o voi face. M-am plictisit de condei. Sînt leneș din născare, iar obiceiul de a dicta m-a stricat. Sînt aproape sigur că n-o să mai pun mîna pe condei, de aceea cartea despre care vorbesc va rămîne neterminată, și e păcat, fiindcă are la bază o idee nouă (cu adevărat nouă) și i-ar face cititorului o frumoasă surpriză în final.

Mai am o carte începută, pe care aș intitula-o *Refugiul abandonaților*. E pe jumătate terminată, și cred că așa o să rămînă. Am mai început o povestire, intitulată *Aventurile unui microb de-a lungul a trei mii de ani, istorisite de un microb*. E pe jumătate terminată, și așa va rămîne. Și mai am încă una: *Străinul misterios*. Am scris mai mult decît jumătate din ea. Aș vrea foarte mult s-o duc la capăt, și gîndul că nu voi fi în stare mă face să sufăr. Aceste rezervoare sînt pline acum, și respectivele cărți s-ar scrie bucuros de la sine și s-ar încheia dacă aș pune mîna pe condei, dar mi-e lehamite de condei.

Mai aveam încă o povestire pe jumătate terminată. Acum patru ani ajunsesem la treizeci și opt

[1] În romînește vezi: Mark Twain, *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., 1955 și colecția B.P.T., 1961.

de mii de cuvinte, apoi de teamă că aș putea să o termin într-o bună zi, am distrus-o. Huck Finn era povestitorul, iar eroii ei erau, firește, Tom Sawyer și Jim. Am socotit însă că acest trio făcuse destule isprăvi pe lumea asta și deci are dreptul să se odihnească în veci.

Există unele cărți care refuză să fie scrise. Ele rămîn pe loc an după an și nu se lasă înduplecate. Asta nu pentru că respectiva carte n-ar merita să fie scrisă, ci numai pentru că nu găsește forma potrivită povestirii. Există o singură formă potrivită pentru o anumită povestire, și dacă nu vei izbuti s-o găsești, povestirea nu se va scrie de la sine. Poți încerca o duzină de forme nepotrivite, dar de fiecare dată îți vei da seama, înainte de a ajunge prea departe, că n-ai găsit forma nimerită, și atunci povestirea se va opri și va refuza să înainteze. În cazul *Ioanei d'Arc*, de șase ori am pornit anapoda și de fiecare dată cînd i-am înfățișat doamnei Clemens rezultatele, ea mi-a răspuns prin aceeași critică ucigătoare — tăcerea. Nu-mi spunea nici un cuvînt, dar tăcerea ei vorbea cu glas de tunet. În cele din urmă, cînd am găsit forma potrivită, mi-am dat seama îndată că era într-adevăr potrivită și am fost sigur că și doamna Clemens va fi de aceeași părere. Mi-a și spus-o, fără umbră de îndoială sau șovăire.

Vreme de doisprezece ani am încercat de șase ori să istorisesc o întîmplare simplă, despre care știam că s-ar scrie singură, în numai patru ore, dacă aș putea găsi punctul just de pornire. Am înregistrat șase eșecuri, pînă cînd, într-o zi, la Londra, i-am

oferit lui Robert McClure[1] subiectul povestirii și i-am propus să-l publice în revista lui, oferind un premiu aceluia care-l va povesti cel mai bine. Devenind din ce în ce mai interesat, am continuat să vorbesc despre întîmplarea aceea o jumătate de oră ; în cele din urmă, McClure mi-a spus :

„ — Păi, ai povestit-o chiar dumneata. N-ai nimic de făcut decît s-o așterni pe hîrtie întocmai așa cum mi-ai spus-o."

Mi-am dat seama că are dreptate. În vreo patru ore am terminat povestirea, și am fost mulțumit de ea. Mi-au trebuit așadar doisprezece ani și patru ceasuri pentru a scrie acea povestioară, pe care am intitulat-o *Azima morții.*

Desigur că un început bun este o condiție esențială. De prea multe ori am verificat acest adevăr pentru ca să-l mai pot pune la îndoială. Acum douăzeci și cinci sau treizeci de ani am început o povestire despre miracolele telepatiei. Era vorba de un individ care avea să născocească un sistem menit a-i permite să sincronizeze două minți aflate la mii de mile una de alta, dîndu-le posibilitatea să comunice între ele fără ajutorul vreunui cablu. De vreo patru ori am început prost această povestire și n-a mers. De trei ori mi-am descoperit greșeala după ce scrisesem cam cîte o sută de pagini. A patra oară am descoperit-o după ce scrisesem patru sute de pagini, și atunci m-am lăsat păgubaș și am azvîrlit manuscrisul în foc.

. . . . . .

[1] Unul dintre proprietarii revistei literare americane *McClure Magazine* (1853—1929).

Umoriști
(31 Iulie 1906)

Piratul de pe coasta de apus, despre care auzise Duneka[1], a publicat într-adevăr cartea, iar avocatul care se ocupă de apărarea drepturilor mele de autor mi-a trimis un exemplar: un volum masiv, grosolan și obraznic; numele meu nu apărea pe copertă, în schimb cotorul era împodobit cu o poză mare a mea în culori țipătoare, plasată acolo desigur pentru a sugera că autorul crimei aș fi eu. Într-un anumit sens, cartea aceasta e foarte interesantă. Ea dezvăluie faptul surprinzător că în acești patruzeci de ani de cînd joc în fața publicului rolul unui umorist de profesie am avut drept tovarăși alți șaptezeci și opt de umoriști americani. Fiecare din acești șaptezeci și opt de scriitori s-a ridicat în timpul vieții mele, a devenit cunoscut și popular, apoi, cu vremea, a dispărut. La timpul lor, unele dintre aceste nume au fost la fel de familiare pe cît este astăzi de familiar numele lui George Ade[2]; totuși, acum au dispărut cu totul din circulație, așa încît probabil nu există astăzi în țară nici un tînăr în vîrstă de 15 ani ai cărui ochi să se lumineze la pomenirea vreunuia dintre cele șaptezeci și opt de nume.

Cartea asta e un cimitir și, răsfoind-o, îmi amintesc de vizita făcută acum patru ani la cimitirul din Hannibal, în statul Missouri, unde aproape fiece piatră de mormînt are înscris un nume uitat, ce-mi

---

[1] F. A. Duneka, vicepreședintele firmei Harper Brothers, care edita operele lui Twain. Autorul face aluzie la o reeditare neautorizată a volumului antologic *Biblioteca umoristică Mark Twain*, întocmit de W. D. Howells și C. H. Clark.

[2] *George Ade* (1866—1944), umorist american.

fusese cunoscut și plăcut la auz în urmă cu cincizeci de ani, cînd eram un băiețaș și locuiam și eu în tîrgușorul acela. În acest volum funerar îi găsesc laolaltă pe Nasby [1], Artemus Ward, Derby [2], Burdette [3], „Ziaristul din Danbury" [4], Orpheus C. Kerr [5], Josh Billings [6] și o duzină sau poate două de alți autori, ale căror scrieri și vorbe de duh erau cîndva pe buzele tuturor, dar de care acum nu se mai aude și nici nu se mai pomenește. Șaptezeci și opt de umoriști vestiți — iată o recoltă care ar putea să pară nemaiauzit de mare pentru o perioadă de patruzeci de ani, și totuși cartea cu pricina nu a cuprins întreaga recoltă, nu, nici pe departe. Ea nu pomenește nimic de Ike Partington [7], odinioară atît de cunoscut și popular, nu pomenește de Doesticks [8], nici de grupul de la „Pfaff" [9], nici de liota trecătoare de imitatori ai lui Artemus Ward, nici de cei trei umoriști foarte populari, originari din Sud, al căror nume îmi scapă, nici de vreo duzină de alți meteori, a căror lumină a lucit un timp, dar s-a stins cu mulți ani în urmă.

De ce or fi pierit? Pentru că fuseseră simpli umoriști. „Simplii" umoriști nu pot supraviețui. Umorul

---

[1] *Petroleum Vesuvius Nasby* — pseudonimul umoristului american *David R. Locke* (1833—1888), care i-a acoperit de ridicul pe proprietarii de sclavi din Sud în perioada războiului civil.

[2] *George Horatio Derby* (1823—1861), umorist american.

[3] *Robert Jones Burdette* (1844—1914), umorist american.

[4] Pseudonimul umoristului *James Montgomery Bailey* (1841—1894).

[5] Pseudonimul desenatorului și umoristului *Peter Newell* (1862—1924).

[6] Pseudonimul umoristului *Henry Wheeler Shaw* (1818—1885).

[7] Pseudonimul lui *Benjamin Penhallow Shillaber* (1814—1890), umorist și poet american, întemeietorul revistei *Carpet Bag* (1851—1853) la care a colaborat și Twain.

[8] Pseudonimul lui *Mortimer Neal Thomson* (1831—1875), a satirizat idolatrizarea dolarului, șovinismul american etc.

[9] *Pfaff's Cellar* — „Pivnița lui Pfaff", local new yorkez la modă în 1850—1860, frecventat de numeroși scriitori printre care Whitman, Henry Clapp, Bayard Taylor etc.

este doar un parfum, o podoabă. Adesea el este numai un mod bizar de exprimare şi de pronunţie, ca în cazul lui Ward, Billings, Nasby sau al „Voluntarului demobilizat" ; moda trece şi, o dată cu ea, dispare şi faima. Unii oameni pretind că un roman trebuie să fie doar o operă de artă, în care nu se cuvine să ţii predici sau să dai lecţii. Se prea poate ca asta să fie adevărat în ce priveşte romanele, însă nu şi în ce priveşte umorul. Umorul nu trebuie nici să instruiască făţiş, nici să predice făţiş, dar dacă vrea să supravieţuiască pe vecie, trebuie să facă şi una, şi alta. Cînd spun „pe vecie", înţeleg pe treizeci de ani, deşi chiar şi cu predici cred că nu poate supravieţui atît de mult. Înseşi lucrurile despre care predică, şi care constituie noutăţi atunci cînd le predică, pot înceta să fie noutăţi şi se pot banaliza într-un răstimp de treizeci de ani. Şi atunci predica nu mai poate interesa pe nimeni.

Eu, unul, am predicat totdeauna. Iată de ce am supravieţuit vreme de treizeci de ani. Cînd umorul a venit de la sine, nepoftit de mine, i-am acordat un loc în predica mea, însă n-am scris predica de dragul umorului. Aş fi scris în orice caz predica, fie că umorul îşi cerea sau nu locul. Spun aceste deşertăciuni cu atîta sinceritate deoarece sînt ca un om mort care vorbeşte din mormînt. Pînă şi unul ca mine s-ar sfii să le spună fiind în viaţă. Cred că oamenii nu devin cu adevărat şi pe de-a-ntregul ei înşişi pînă ce nu mor, mai precis pînă ce nu trec mulţi ani de la moartea lor. Oamenii ar trebui să înceapă prin a muri, atunci ar fi cinstiţi cu mult mai devreme.

. . . . . .

1601 (fără dată)

În corespondența ce mă aștepta la întoarcerea mea de la New York se afla și următoarea scrisoare:

„Cleveland, 28 iunie 1906

Stimate domn,

Citind unele din scrisorile răposatului John Hay [1], ale căror copii le găsiți alăturat, am simțit o dorință vie de a afla titlul lucrării pomenite în ele, precum și dacă această lucrare se numără printre operele dumneavoastră publicate.

L-ați cunoscut pe Alexander Gunn, căruia îi sînt adresate scrisorile lui Hay?

Un răspuns din partea dumneavoastră mă va îndatora nespus.

Al dumneavoastră sincer,
(semnat) Chas. Orr"

Scrisorile pomenite de *mister* Orr sînt următoarele:

„21 iunie 1880

Dragul meu Gunn,

Rămîi cumva la Cleveland toată săptămîna? În cazul că voi primi cu întoarcerea poștei un răspuns afirmativ, am să-ți arăt o capodoperă care se află în mîinile mele numai pentru cîteva zile.

Al dumitale, foarte îngrijorat de destrăbălarea creștinătății,
(semnat) Hay"

Cea de a doua scrisoare dezvăluie prețuirea deosebită dată de Hay acelei lucrări și marea lui grijă pentru păstrarea ei.

„24 iunie 1880

Dragul meu Gunn,

Iată opera. A fost scrisă de Mark Twain ca o încercare serioasă de a readuce literatura și filozofia noastră la nivelul

[1] *John Hay* (1838—1905), scriitor și diplomat american; șeful departamentului de stat al S.U.A. între 1898 și 1905.

de sobrietate și castitate al epocii elizabetane[1]. Dar, din păcate, gustul contemporanilor noștri este prea pervertit pentru ceva atît de clasic. Twain n-a fost încă în stare să găsească un editor. Editura «Globe» nu s-a refăcut încă de pe urma loviturii date de Downey, așa încît nu vrea să primească manuscrisul.

Ți-l trimit dumitale, ca unuia dintre puținii supraviețuitori din acea seminție de critici care dintr-o privire știau să deosebească un lucru de valoare.

Citește-l cu evlavie și recunoștință și înapoiază-mi-l, deoarece Mark e nerăbdător să-și revadă odrasla rătăcitoare.

Al dumitale,
(semnat) Hay"

Cea de a treia scrisoare arată limpede că Gunn a confirmat opinia lui Hay.

„Washington, D. C., 7 iulie 1880

Dragul meu Gunn,

Am primit scrisoarea dumitale ; propunerea ce o faci de a trage cîteva exemplare ale capodoperei este foarte atrăgătoare și, desigur, profund imorală. Nu pot consimți la așa ceva fiindcă mă tem că ilustrul autor ar putea să considere că am abuzat de încrederea lui. Te rog trimite-mi înapoi documentul îndată ce ai posibilitatea, iar dacă, în ciuda interdicției mele, vei trage cîteva exemplare, pune-mi și mie unul deoparte.

Al dumitale sincer,
(semnat) John Hay"

I-am trimis lui *mister* Orr următorul răspuns :

„Dublin, New Hampshire, 30 iulie 1906

Stimate domnule Orr,

Nu vă pot mulțumi îndeajuns pentru copiile scrisorilor lui John Hay către *mister* Gunn, pe care mi le-ați trimis. Ce incomparabil simț al umorului avea John Hay ! Se prea poate

[1] Este vorba de perioada domniei *Elizabetei I*, regina Angliei (1558—1603), în care umanismul englez, stimulat de dezvoltarea relațiilor capitaliste, a cunoscut o deosebită înflorire.

să-l fi cunoscut și eu pe Alexander Gunn în acele zile de odinioară, dar numele lui nu-mi sună familiar.

Bucata se intitula *1601* și descria o convorbire imaginară care ar fi avut loc în acel an în salonul reginei, între regina Elisabeta și Shakespeare, Ben Jonson [1], Francis Bacon [2], Beaumont [3], *Sir* Walter Raleigh [4], ducesa de Bilgewater [5] și alți cîțiva ; povestirea nu era așa cum greșit credea John Hay, o «încercare serioasă de a readuce literatura și filozofia noastră la nivelul de sobrietate și castitate al epocii elizabetane», ci doar o încercare serioasă de a-i dezvălui pastorului Joe Twichell [6] pitorescul convorbirilor de salon de pe vremea Elizabetei ; de aceea, dacă există în ea vreun cuvînt decent sau delicat, asta se explică prin faptul că mi-a scăpat. Mă grăbesc să te asigur că *nu* face parte din operele mele publicate.

1601 a fost atît de mult lăudată de istoricii de acum un sfert de veac, încît m-am simțit din cale-afară de mîndru. Pe vremea aceea lucrarea a fost tipărită pe ascuns în mai multe țări, printre care și Japonia. O ediție de lux, pe hîrtie medievală, a fost tipărită în cincizeci de exemplare la West Point de locotenentul C.E.S. Wood [7], care le-a distribuit papii, regilor și altor asemenea persoane. În Anglia, cînd am fost acolo acum șase ani, un exemplar valora douăzeci de guinee [8], dar nu se găsea nici unul. Vă mulțumesc încă o dată și rămîn

Al dumneavoastră,
S. L. Clemens"

---

[1] *Ben Jonson* (1573—1637), dramaturg englez.

[2] *Francis Bacon* (1561—1626), filozof și scriitor, părintele materialismului englez.

[3] *Francis Beaumont* (1584—1616), dramaturg englez.

[4] *Sir Walter Raleigh* (1552—1618), navigator, om politic și scriitor englez.

[5] Personaj fictiv al cărui nume, inventat de Twain, exprimă disprețul față de aristocrația feudală. *Bilgewater* înseamnă, la propriu, apă murdară din fundul celei unei corăbii, iar la figurat vorbărie goală.

[6] *Joe Twichell* (1838—1918), pastor din Hartford, bun prieten cu Twain.

[7] După ce a demisionat din armată, locotenentul *Charles E. S. Wood* (1852—1944) s-a afirmat ca poet în coloanele revistei americane de stînga *Masses*.

[8] Veche monedă de aur engleză ; se mai folosește și în ziua de azi drept monedă de calcul. O guinee valorează 21 de șilingi, adică o liră și un șiling.

Scrisorile lui John Hay mă duc în urmă cu atîta amar de ani! Pe atunci părul lui Joe Twichell era negru, iar al meu — castaniu. Acum, al amîndurora e la fel de alb și de scînteietor ca părul unui valet londonez.

1601 era o scrisoare pe care i-am trimis-o lui Twichell prin 1876, din chioșcul meu de la Quarry Farm, într-o zi de vară, cînd s-ar fi cuvenit să mă îndeletnicesc cu o treabă mai serioasă. Țin foarte bine minte cum s-a întîmplat. Citisem mult și cu rîvnă în vederea unei cărți pe care aveam de gînd să o scriu — *Prinț și cerșetor*. Citisem o sumedenie de vechi cărți englezești, spre a mă îmbiba de engleza arhaică în așa măsură, încît să ajung s-o imit cu ușurință și veridicitate. Într-una din acele cărți vechi am dat peste o scurtă convorbire care a produs asupra mea o impresie puternică, nemaiîncercată pînă atunci, în legătură cu limbajul direct, fără ocolișuri, folosit pe vremea aceea de demult în conversația lumii bune. Această impresie puternică se datora faptului că în respectiva convorbire acel limbaj mi s-a părut real cum nu mi se păruse niciodată. Pînă atunci socotisem că un asemenea limbaj este „rabelaisian", adică exagerat, artificial, făurit de autor pentru nevoile lui de moment. Pasajele deocheate din Shakespeare mi se păruseră a fi nu crîmpeie din vorbirea unor oameni pe care Shakespeare îi auzise aievea, ci doar niște născociri ale sale, niște libertăți în zugrăvirea realității, pe care și le luase în virtutea licenței poetice.

Aici aveam, însă, în sfîrșit, sub ochii mei, o convorbire nesăbuită, care se impunea ca fiind absolut reală și reprezentînd tocmai limbajul folosit de lumea bună în acele plăcute și regretate zile de odini-

oară, apuse pentru totdeauna. Am simțit numaidecît dorința de a mă exersa și eu în acest limbaj arhaic și de a născoci eu însumi o asemenea convorbire tulburătoare. M-am gîndit să verific rezultatele asupra lui Twichell. Încă de la început, de treizeci și nouă de ani încoace, totdeauna am experimentat cu ajutorul lui asemenea lucrări dubioase.

Așadar, am născocit acea reuniune de personaje ilustre în salonul reginei Elizabeta și am imaginat o convorbire dintre cele mai pitorești, mai piperate și mai scandaloase. Paharnicul reginei, un nobil bătrîn și uscat, era și el de față, spre a consemna convorbirea, nu pentru că ar fi vrut el, ci pentru că așa era voia reginei, iar el trebuia să se supună. Dînsul îi ura pe toți, deoarece erau de obîrșie foarte modestă și n-aveau nici un alt merit în afară de mințile lor incomparabile. S-a apucat așadar să noteze cu conștiinciozitate tot ce au spus, comentînd cu dispreț amar și indignare cuvintele și purtările lor. Am pus în gura reginei și în gurile celorlalți niște grozăvii care nu pot fi găsite decît cel mult la Rabelais. Am avut grijă ca replicile mai copioase să fie pur și simplu împănate cu asemenea expresii și m-am amuzat — m-am delectat — făcînd acest lucru, dar această plăcere nu se poate compara cu încîntarea prilejuită de comentariile paharnicului indignat.

Au trecut mulți ani de cînd n-am mai văzut nici un exemplar din *1601*. Mă întreb dacă bucata mi s-ar părea și astăzi la fel de nostimă cum mi s-a părut cînd am scris-o și cînd eram relativ mai tînăr. A ieșit o scrisoare destul de voluminoasă. Am băgat-o într-un plic și am expediat-o lui Twichell la Hartford. Iar toamna, cînd m-am întors și eu acasă

la Hartford și cînd am reluat împreună cu Twichell plimbările de zece mile, pe care de ani de zile obișnuiam să le facem în fiece sîmbătă, pînă la Talcott Tower și înapoi, am luat cu noi scrisoarea cu pricina. La vreo șase mile depărtare, chiar lîngă drum, era un crîng de nuci, iar alături se afla singurul loc din regiune unde creștea ghințura-dințată [1]. Cînd ne întorceam de la Talcott Tower, culegeam de obicei ghințură, apoi ne așezam pe iarbă, pe covorul auriu al frunzelor de nuc, scoteam scrisoarea și o citeam, stimulați de decorul poetic. Rîdeam cu hohote de bietul paharnic și de amărăciunile lui. Mă întreb dacă am fi în stare să mai rîdem și azi pe socoteala lui. Eram atît de tineri pe atunci! Și poate că scrisoarea n-o fi fost chiar atît de hazlie pe cît ni se părea nouă.

Într-o zi din iarna aceea, la Twichell a venit în vizită Dean Sage, iar Twichell, care niciodată nu era în stare să păstreze o taină cînd știa că s-ar cuveni să fie dată în vileag, i-a arătat scrisoarea. Sage a luat-o cu el. Se amuzase teribil și voia să vadă și reacțiile altor persoane. Deși făgăduise să nu arate nimănui scrisoarea, voia totuși „să sondeze terenul", așa că, într-o bună zi, călătorind într-un vagon rezervat fumătorilor, a lăsat-o, ca din întîmplare, într-un colț și s-a așezat ceva mai încolo, ca să înregistreze efectul. Scrisoarea a trecut din mînă în mînă prin tot vagonul, iar cînd, în cele din urmă, Sage s-a dus să o ceară înapoi, era încredințat că scrisoarea avea reale calități literare. De aceea a tipărit pe socoteala lui vreo zece exemplare, la Brooklyn [2]. A trimis unul lui David

[1] Plantă erbacee cu flori albastre dințate *(Gentiana crinita)*.
[2] Suburbie a New Yorkului.

Gray[1] la Buffalo[2], un altul unui prieten din Japonia, un altul lordului Houghton[3] în Anglia, şi unul unui rabin din Albany[4], care era un om foarte învăţat, bun cunoscător şi amator de literatură veche.

1601 a fost tipărită în tiraje restrînse în Japonia şi în Anglia, şi cu timpul am început a auzi vorbindu-se despre ea. Învăţatul rabin spunea că e o imitaţie perfectă a limbii engleze arhaice de pe vremea Elizabetei. De asemenea, au fost foarte măgulitoare laudele pe care mi le-a adus poetul David Gray.

„— Semneaz-o, mi-a spus el. N-ai de ce să te ruşinezi cu ea. E o lucrare literară, frumoasă, de valoare şi merită să trăiască, şi va trăi. În curînd, cartea dumitale *Ageamiii în străinătate* va fi dată uitării, dar asta va supravieţui. N-are de ce să-ţi fie ruşine sau teamă. În testamentul dumitale să ceri moştenitorilor să-ţi graveze pe piatra funerară aceste cuvinte, numai aceste cuvinte : *„A scris nemuritoarea «1601».“*

În 1891, înainte de a pleca cu vaporul în Europa, am ascuns exemplarele de lux, tipărite la West Point, într-un sertar al biroului meu, socotind că acolo vor fi la adăpost. Am lipsit din ţară aproape zece ani, şi ori de cîte ori cineva îmi cerea un exemplar, i-l făgăduiam, urmînd să mă ţin de făgăduială la întoarcerea mea în America. La Berlin i-am promis un exemplar lui Rudolf Lindau[5] de la

---

[1] *David Gray* (1838—1861), poet scoţian.

[2] Centru industrial la nord de New York.

[3] *Richard Monckton Milnes*, lord Houghton (1809—1885), scriitor englez, a sprijinit numeroşi tineri poeţi.

[4] Oraş în apropiere de New York.

[5] *Rudolf Lindau* (1830—1910), scriitor şi diplomat german.

Ministerul de Externe. E încă în viață, dar n-am fost în stare să mă țin de cuvînt. Am promis un exemplar lui Mommsen [1], și unul lui William Walter Phelps, care era ambasadorul nostru la curtea *Kaiser*-ului. Și unul, și celălalt au murit, dar poate că acolo unde se află acum nu simt lipsa lui *1601*. În timpul turneului meu de conferințe în jurul lumii am promis în dreapta și în stînga cîte un exemplar din *1601*, făcînd toate aceste promisiuni cu gîndul că le voi îndeplini cînd mă voi întoarce acasă.

În 1890 am publicat în *Harper's Monthly* [2] o schiță intitulată *Noroc*, ale cărei amănunte îi fuseseră împărtășite lui Twichell de către un preot militar englez. În anul următor, la Roma, un *gentleman* englez m-a acostat pe stradă, spunîndu-mi:

„— Știi cine este personajul principal din schița intitulată *Noroc*?"

„— Nu, nu știu", i-am răspuns eu.

„— Ei bine, este lordul Wolseley [3], mi-a spus el și a adăugat: Dacă ții la pielea dumitale, să nu cumva să pui piciorul în Anglia."

La Veneția, un alt *gentleman* englez mi-a spus același lucru. Oamenii aceștia mi-au vorbit cam așa:

„— Desigur că Wolseley nu e de condamnat pentru uluitorul noroc care l-a urmărit neîncetat din ziua cînd, în mod neașteptat și victorios, a ieșit

---

[1] *Theodor Mommsen* (1817—1903), cunoscut istoric burghez german.

[2] Revistă literară americană întemeiată în 1850.

[3] *Garnet Joseph Wolseley* (1833—1913), general englez, a participat la diferite expediții de cotropire a popoarelor din Asia și Africa.

fericit de la Sandhurst[1], dar se va recunoaşte în schiţa dumitale — oricine îl va recunoaşte — încît, dacă vei pune piciorul în Anglia, te va distruge."

În 1900, la Londra, m-am dus la banchetul dat cu prilejul sărbătoririi zilei de 4 Iulie; am ajuns după orele 11 seara, tocmai cînd sala începea să se golească. Choate[2] prezida. Un amiral englez ţinea un discurs, şi mai erau două sau trei sute de oameni în sală. Întrucît trebuia să vorbesc şi eu, am pornit-o spre Choate, în spatele scaunelor ce fuseseră ocupate de oaspeţi şi care acum erau goale. Mă mai despărţeau de Choate vreo trei scaune, cînd un individ chipeş a ridicat mîna, spunîndu-mi:

„— Stop! Şezi aici! Vreau să te cunosc. Sînt lordul Wolseley."

Mi-a venit să leşin, dar el m-a prins, iar eu i-am explicat că mă apucă deseori leşinul. Am stat de vorbă şi ne-am înţeles de minune, iar el mi-a cerut un exemplar din *1601*. Bucuros să scap atît de uşor, i-am spus că-i voi trimite un exemplar de îndată ce mă voi întoarce acasă.

Ne-am întors în patrie în anul următor, dar preţioasele capodopere dispăruseră fără urmă. Din această pricină toate promisiunile mele au rămas neîndeplinite pînă în ziua de azi. Acum două sau trei zile am aflat că exemplarele au ieşit din nou la iveală şi se găsesc în siguranţă în casa noastră din New York. N-am însă de gînd să îndeplinesc nici una din promisiunile făcute pînă ce nu voi avea răgazul să recitesc acea capodoperă şi să mă con-

---

[1] Şcoală de ofiţeri din Anglia.

[2] *Joseph Hodges Choate* (1831—1917) diplomat american, ambasador al S.U.A. la Londra.

ving că e într-adevăr o capodoperă. Am unele îndoieli, deşi acum un sfert de veac n-aveam nici una. Pe vremea aceea credeam că *1601* e o lucrare inspirată.

„Un yankeu din Connecticut"
(5 decembrie 1906)

Un yankeu din Connecticut la curtea regelui Arthur a fost o încercare de a imagina şi de a pune în lumină grelele condiţii de viaţă ale truditorilor săraci şi lipsiţi de apărare din Anglia de odinioară şi totodată de a le pune în contrast cu condiţiile în care trăiau pe atunci cei dăruiţi cu privilegii şi avere, fie ei mireni sau clerici. Intenţia mea era, cred, de a scoate în evidenţă contrastul dintre viaţa englezilor de pe vremea aceea — nu doar din vremea regelui Arthur, ci din întreg evul mediu — şi viaţa lumii creştine moderne şi a civilizaţiei moderne, acest contrast fiind, desigur, în favoarea celei din urmă. În lumea creştină — cu excepţia Rusiei ţariste şi a monarhiei belgiene — acest avantaj este încă existent şi vizibil pretutindeni.

Palatul regal al Belgiei continuă să fie ceea ce este de paisprezece ani încoace, şi anume: bîrlogul unei fiare sălbatice, regele Leopold al II-lea[1], care în fiece an, de dragul banilor, schingiuieşte, ucide şi înfometează o jumătate de milion de băştinaşi congolezi neajutoraţi şi deznădăjduiţi, cu con-

[1] În fruntea unui pumn de capitalişti, *Leopold al II-lea*, regele Belgiei (1865—1909), a jefuit bogăţiile şi a asuprit populaţia Congoului robit de Belgia în 1884.

simțămîntul tacit al tuturor țărilor creștine, afară de Anglia, nici una dintre ele neridicînd mîna sau glasul pentru a pune capăt acestor atrocități, deși treisprezece dintre ele s-au angajat printr-un tratat solemn [1] să-i apere și să-i ajute pe acești băștinași nefericiți. În paisprezece ani, Leopold a distrus cu bună-știință mai multe vieți omenești decît au pierit pe toate cîmpurile de bătălie ale acestei planete în ultimul mileniu [2]. Dînd această cifră aproximativă, sînt încă sub limita realității cu vreo cîteva milioane de vieți. E ciudat că secolul cel mai avansat și cel mai luminat dintre toate secolele istoriei are sinistrul privilegiu de a-l fi produs pe acest ipocrit mîrșav și pios, pe acest monstru sîngeros, căruia nu i se poate găsi pereche nicăieri în istoria omenirii și a cărui prezență va arunca fără îndoială oprobriul asupra iadului însuși atunci cînd dumnealui va sosi acolo, ceea ce, după cum sperăm și avem încredere, se va întîmpla curînd.

Condițiile în care trăiau săracii în evul mediu erau destul de grele, dar ele erau un rai în comparație cu condițiile existente în Congo de paisprezece ani încoace. Am pomenit și de Rusia țaristă. Oricît de crudă și jalnică va fi fost viața de-a lungul evului mediu din întreaga creștinătate, ea nu era atît de crudă și de jalnică precum este viața în Rusia țarului. În ultimele trei secole, uriașa populație a Rusiei a fost strivită sub călcîiele unei

[1] Aluzie la convenția semnată în 1885 la Berlin, potrivit căreia puterile europene și S.U.A. au recunoscut suveranitatea regelui Belgiei asupra așa zisului stat liber al Congoului și au garantat protecția locuitorilor.

[2] Suferințele poporului congolez sub gîrbaciul belgian l-au inspirat lui Mark Twain un pamflet intitulat *Monologul regelui Leopold*, publicat în traducere românească de Editura Politică, în 1961.

liote de asasini și tîlhari încoronați, vrednici de ștreang cu toții și singurii care au tras foloase de pe urma acestei împilări. Cele o sută treizeci de milioane de supuși nenorociți ai Rusiei țariste sînt astăzi într-o situație mult mai grea decît aceea în care se aflau săracii din evul mediu, pe care-i compătimim atîta. Ne-am obișnuit să vorbim despre Rusia ca despre o țară feudală, care n-a ieșit încă din evul mediu, dar asta aduce cu un compliment lingușitor. Rusia țaristă este cu mult înapoia evului mediu ; evul mediu e cu mult înaintea ei, și ea nu va ajunge acolo atîta timp cît va dăinui țarismul.

Lecturile cu public (10 octombrie 1907)

În sens de spectacol de estradă, așa-numitele „lecturi" au fost experimentate întîia oară, pe cîte știu eu, de Charles Dickens. El a adus această idee din Anglia, în 1867. O făcuse extrem de populară în patria lui, și a izbutit s-o facă atît de acceptabilă și de populară în America, încît sălile în care a vorbit au fost totdeauna pline și a reușit să cîștige două sute de mii de dolari într-un singur sezon. L-am auzit și eu o dată în cursul acelui sezon ; era în decembrie, la „Steinway Hall", și mi-a adus norocul vieții mele — nu dolari, nu mă gîndesc la dolari ; mi-a adus adevăratul noroc al vieții mele prin faptul că mi-a dat fericirea ; în acea zi m-am dus la „St. Nicholas Hotel" spre a-l

vedea pe Charley Langdon, tovarășul meu de drum din croaziera făcută pe *Quaker City*, care m-a recomandat surorii sale, o fată tînără, drăguță și sfioasă. Membrii familiei Langdon s-au dus să-l asculte pe Dickens, iar eu i-am însoțit. Asta s-a întîmplat în urmă cu patruzeci de ani ; și din ziua aceea sora lui Charley a rămas de-a pururi în mintea și în inima mea.

Mister Dickens a citit episoade din cărțile sale. De la locul unde mă aflam, mi-a părut un bărbat mărunt și subțiratic, îmbrăcat cam fantezist și cu o înfățișare ciudată și pitorească. Purta o haină de catifea neagră, cu o floare mare roșie la butonieră. Stătea sub un baldachin drapat în roșu, luminat dintr-o parte de o baterie de lămpi puternice — procedeu folosit de pictori spre a proiecta o lumină puternică asupra unui tablou. Auditorul ședea într-un semiîntuneric plăcut, în timp ce Dickens vorbea în lumina orbitoare, proiectată asupra lui de lămpile acelea. Citea cu forță și însuflețire pasajele dramatice, realizînd efecte impresionante. Se înțelege că nu se mulțumea să citească și că juca în același timp. În lectura lui, episodul furtunii [1], în care Steerforth își pierde viața, era atît de impresionant, atît de dinamic, încît sala a fost, ca să zic așa, transportată.

Dickens a creat o modă pe care mulți alții au încercat s-o urmeze, dar nu-mi amintesc ca vreunul să fi reușit altfel decît vremelnic. După o vreme, lecturile cu public au fost abandonate și n-au mai fost reluate decît după mai bine de douăzeci de ani de la inaugurarea lor de către Dickens, cînd

[1] Din romanul *David Copperfield*.

s-au afirmat din nou și au dăinuit un timp sub forma curioasei și prozaicei întreprinderi lucrative cunoscute sub numele de „Scriitorii citind din operele lor". Cînd pronia s-a săturat și de acest gen de profanare, „Scriitorii citind din operele lor" au încetat să-i mai tulbure pe oameni și i-au lăsat în pace.

Conferințele erau altceva decît lecturile ; un conferențiar nu se folosea de însemnări, de manuscrise sau de cărți, ci își învăța pe dinafară conferința și o repeta, cu aceleași cuvinte, seară de seară, de-a lungul celor patru luni de iarnă, cît dura sezonul. Cînd am început să conferențiez și eu, în 1868, conferințele se bucurau de mare succes în întreaga țară, de mulți ani, iar în acel moment atinseseră culmea popularității. În fiecare oraș exista un grup de cetățeni care an de an, vara, se ocupau cu alcătuirea programului unui ciclu de conferințe pentru iarna următoare ; conferențiarii erau aleși dintre cei trecuți pe lista agenției din Boston, iar această alegere se făcea în funcție de mărimea orășelului și de posibilitățile lui de a plăti taxele de intrare. Un ciclu era alcătuit de obicei din opt sau zece conferințe. Nu se urmărea decît scoaterea cheltuielilor, nu și realizarea unui beneficiu la sfîrșitul sezonului. Orășelele foarte mici trebuiau să se mulțumească cu conferențiari de ambele sexe, plătiți cu cîte cincizeci de dolari, avînd și una sau două vedete de mîna a doua, plătite cu cîte o sută de dolari ; orașele mai mari foloseau conferențiari de o sută de dolari bucata, adăugînd, ca numere de atracție, vedete ca John

B. Gouph [1], Henry Ward-Beecher [2], Anna Dickinson [3], sau Wendell Phillips [4]; marile oraşe foloseau întreagă această colecţie de vedete. Tariful Annei Dickinson era de patru sute de dolari pe seară; acesta era şi tariful lui Henry Ward-Beecher şi cel al lui Gough, afară de cazurile cînd cerea cinci sau chiar şase sute de dolari. Nu-mi amintesc cît cerea Wendell Phillips, dar în orice caz cerea mult.

Am ţinut şi eu conferinţe timp de trei sezoane — de ajuns spre a învăţa meseria; apoi, după o viaţă de vagabondaj obositor, m-am domesticit, m-am adaptat la noua mea situaţie de om însurat, şi am rămas acasă, la adăpost, vreme de paisprezece sau cincisprezece ani. Între timp, diverşi speculanţi şi misiţi acaparaseră afacerea furnizării de conferenţiari, căutînd să se îmbogăţească de pe urma ei. În vreo cinci ani au reuşit să ucidă definitiv această afacere, iar în 1884, cînd m-am întors la tribună pentru un sezon, am constatat că după zece ani de tăcere sfîntă şi binecuvîntată se ridicase o generaţie nouă, care n-avea habar nici de conferinţe, nici de lecturi şi nu ştia cum să le primească, nici cum să le interpreteze. Aceşti oameni nepregătiţi alcătuiau un public dificil şi ne-au dat mult de furcă uneori, mie şi lui Cable.

Cable cutreierase singur ţara vreme de trei ani, citind din romanele lui, şi nu citea rău de loc, deoarece avea un talent înnăscut, din nefericire însă

---

[1] *John B. Gough* (1817—1886), conferenţiar american, propovăduitor al temperanţei.

[2] *Henry Ward-Beecher* (1813—1887), pastor american; a ţinut predici înflăcărate în favoarea aboliţionismului.

[3] *Anna Elizabeth Dickinson* (1842—1932), conferenţiar american.

[4] *Wendell Phillips* (1811—1884), avocat şi publicist american partizan hotărît al aboliţionismului.

se pregătise în vederea lecturilor cu public, luînd lecții de la un profesor de retorică ; așa se face că, în perioada cînd și-a început turneul de lecturi, dobîndise o educație atît de perfectă, încît devenise teatral și artificial din cale-afară și nici pe jumătate atît de fermecător și amuzant pentru public cum fusese în frumoasele zile ale neștiinței lui. Eu, unul, nu încercasem niciodată să-mi fac o profesie din lecturi, dar eram dispus să încerc. L-am angajat pe maiorul Pond, contra comision, să mă călăuzească prin țară și l-am luat și pe Cable să mă ajute, plătindu-i șase sute de dolari pe săptămînă, plus cheltuielile ; apoi am pornit la drum.

A fost ceva îngrozitor ! Cel puțin la început. Eu îmi alesesem destul de bine lecturile, dar nu le studiasem. Presupuneam că va fi de ajuns să procedez ca și Dickens — să urc la tribună și să citesc din carte. Am procedat așa și am făcut-o fiartă. Operele scrise nu se pretează la lectură ; au o formă literară, sînt rigide, lipsite de flexibilitate și nu se lasă rostite cu grație și ușurință atunci cînd urmăresc să amuze, nu să instruiască ; trebuie să le dai o anumită mlădiere, să le torni în alte tipare, într-un limbaj familiar, altminteri vei plictisi publicul în loc să-l amuzi. După o săptămînă de astfel de lecturi, am pus deoparte cartea și nu m-am mai folosit niciodată de ea ; între timp, însă, învățasem pe dinafară fragmentele respective și, rostindu-le de la tribună, în curînd mi-am dat seama că se transformaseră în povestiri curgătoare, libere, cu desăvîrșire dezbărate de precizia și rigiditatea textului scris.

Printre alte lecturi foloseam un fragment dintr-un capitol scris într-un dialect extravagant, din cartea

La trîntă cu viața, și intitulat *Bătrînul berbec al bunicului*. După ce l-am învățat pe dinafară, la tribună fragmentul a început să sufere schimbări și, seară de seară, a continuat să se modifice și să se transforme de la sine, pînă ce, cu timpul, de unde la început mă cam temeam să-l spun în fața publicului, am ajuns să-mi placă și să mă bucur cînd îl debitam. Nu mi-am dat seama, cînd am ajuns la sfîrșitul sezonului, cît de mult modificasem fragmentul; nu mi-am dat seama decît zece sau unspreceze ani mai tîrziu, cînd, într-o seară, am deschis cartea cu pricina, spre a citi capitolul respectiv unui grup de zece-doisprezece prieteni, bărbați și femei, într-un salon din New York. Ei bine, capitolul *nu se lăsa citit*, adică nu se lăsa citit cu glas tare. M-am canonit cu el vreo cinci minute, apoi m-am lăsat păgubaș și le-am spus că va trebui să le povestesc din memorie. Memoria mea s-a dovedit a fi la înălțime: a reprodus destul de fidel varianta orală a povestirii, rostită de la tribună cu ani în urmă. Îmi amintesc, cred, și acum acea variantă și aș dori să o spun aici, astfel încît cititorul s-o poată compara cu versiunea tipărită în volumul *La trîntă cu viața* și să-și dea seama cît de mult se deosebește versiunea orală de cea scrisă și tipărită.

Țelul povestirii era să dezvăluie anumite urmări nefaste ale unei bune țineri de minte: ale acelui gen de memorie care e prea bună, care reține tot și nu uită nimic, care n-are cîtuși de puțin simțul proporțiilor și nu poate deosebi un eveniment important de unul neimportant, ci le păstrează pe toate, le consemnează pe toate, și în felul acesta lungește și întîrzie desfășurarea unei povestiri, fă-

cînd din ea o încîlceală confuză şi neînchipuit de plictisitoare pentru cel care o ascultă. Povestitorul întîmplării cu „bătrînul berbec al bunicului" avea tocmai acest soi de memorie. Încerca adesea să o povestească tovarăşilor săi, mineri de suprafaţă, ca şi el, dar nu era niciodată în stare să o ducă la capăt din pricină că memoria lui îi zădărnicea orice încercare de a urma un drum drept: îi azvîrlea mereu în cale amănunte ce nu aveau nici o legătură cu povestirea; aceste amănunte fără legătură îl ispiteau şi îl abăteau din drum; dacă i se întîmpla să-şi amintească de vreun nume, de vreo familie sau de orice alt amănunt care n-avea nici o legătură cu povestirea, deschidea o paranteză şi vorbea despre purtătorul acelui nume şi lămurea totul în legătură cu familia respectivă, iar rezultatul era că se îngloda mereu mai adînc şi se depărta tot mai mult de memorabila păţanie a bunicului cu berbecul şi, în cele din urmă, adormea înainte de a ajunge la capătul povestirii, iar tovarăşii lui adormeau, bineînţeles, şi ei. O dată a reuşit să ajungă atît de aproape de final, încît speranţa s-a aprins în ochii băieţilor: credeau că, în sfîrşit, au să afle tot ce era de aflat în legătură cu păţania bunicului. După introducerea de rigoare, povestitorul a urmat astfel:

„Ei bine, cum vă spuneam, a cumpărat berbecul ăla bătrîn de la un flăcău din comitatul Siskiyou, l-a adus acasă şi i-a dat drumul să pască pe izlaz, iar a doua zi dimineaţă s-a dus să vadă ce-i cu el. Din întîmplare, însă, a scăpat un gologan de zece cenţi în iarbă şi s-a aplecat să-l caute, aşa, şi, va să zică, a tot scotocit prin iarbă căutîndu-l, iar berbecul stătea pe deal şi se uita la el; numai că

bunicu-meu nu se uita la berbec, fiindcă stătea cu spatele și se gîndea la gologanul lui. Ei bine, stătea el așa după cum vă spusei, la poalele dealului și scormonea prin iarbă, pe cînd berbecul stătea în creștetul dealului, iar Smith... Smith era și el acolo, ba nu, ceva mai departe, la vreo cincispre'ce pași mai încolo, să zicem ; ei bine, bunicu-meu stătea aplecat acolo, pe iarbă, în vreme ce berbecul se uita de sus la el, iar Smith, hm... (povestitorul rămase o clipă pe gînduri) ...berbecul stătea cu capul plecat, așa... iar Smith din Calaveras... ba nu, ce zic eu, n-avea cum să fie Smith din Calaveras, acu mi-aduc bine aminte, pe dumnezeul meu, era Smith din comitatul Tulare, sigur că el era, mi-aduc aminte perfect.

Ei bine, Smith stătea și el acolo, iar bunicu-meu stătea unde vă spusei și scormonea prin iarbă, iar cînd berbecul l-a văzut că stă aplecat așa, și-a închipuit că așteaptă să-l ia în coarne, și numai ce-l văzu dîndu-se de-a rostogolul la vale cu treizeci de mile pe oră și cu ochii numai văpăi, nu alta. Bunicu stătea cu spatele la el, și încă aplecat, păi, firește că ăla... ba nu, nu era Smith din Tulare, era Smith din Sacramento, dumnezeule, cum de-am putut să-i încurc cînd Smith din Tulare e un fitecine, iar Smith din Sacramento... păi Smith din Sacramento se trage din cele mai bune familii din sudul Statelor Unite ; sînge mai nobil ca al familiei Smith din Sacramento nu s-a pomenit în miazăzi ! Gîndiți-vă, unul din ei a luat de nevastă o Whitaker! Asta vă spune cu ce oameni de neam avea de-a face familia Smith din Sacramento ; sînge mai nobil ca al familiei Whitaker nu s-a pomenit, asta poa' să vă spuie oricine. Păi, gîndiți-vă la Mariar

Whitaker, asta fetiță, zic și eu ! Fetiță ? Păi da, era mititică, da' ce-are-aface ? În schimb, avea o inimă de bivoliță, o inimă bună, dulce și darnică, precum e ziua de lungă ; dacă se nimerea să aibă ea un lucru și tu să-l poftești, ți-l dădea cu dragă inimă ; nu, Mariar Whitaker nu și-ar fi păstrat pentru sufletelul ei nici un lucru rîvnit de altcineva — i-l dădea bucuros ; avea, sărăcuța de ea, un ochi de sticlă și obișnuia să-l dea cu împrumut Florei Ann Baxter, care n-avea nici unul ; era un ochi numărul șapte, și ailaltă avea măsura cam pentru numărul paisprezece, așa că nu se prea potrivea, și ochiul acela nu voia să stea locului ; ori de cîte ori fata clipea, se răsucea și ochiul. Era însă o frumusețe de ochi și-i venea de minune, fiindcă avea o pupilă albastră și era aurită pe dinăuntru : nu se potrivea cu celălalt ochi, unul din ochii ăia de porțelan gălbui, care stau țepéni în găvane, știți, așa cum sînt de obicei ochii de soiul ăsta ; dar asta nu conta, ședeau bine unul lîngă celălalt și făceau impresie. Cînd Flora Ann clipea, ochiul ăla albastru și auriu se rotea, iar ălălalt rămînea țeapăn, iar cînd fata începea să se înfurie, ochiul ăla de sticlă prindea să se răsucească din ce în ce mai repede, cînd albastru, cînd gălbui, cînd albastru, cînd gălbui, ei, și cum se răsucea și scăpăra așa, nici măcar omul ăl mai bătrîn de pe lume n-ar fi putut răbda s-o privească în față. Flora Ann Baxter era măritată cu un Hogadorn. Cred că vă dați seama ce viță nobilă era : viță aleasă, de pe țărmul răsăritean, din străvechiul stat Maryland [1]. În Statele Unite nu găsești viță mai nobilă decît a Hogadornilor. Sally,

[1] Stat situat în nord-estul S.U.A., în inima Noii Anglii.

adică Sally Hogadorn, s-a măritat cu un misionar și s-au dus amîndoi să împartă cuvîntul domnului printre canibali, într-una din insulele alea de la capătul lumii, pe undeva în mijlocul oceanului ; ei bine, canibalii au păpat-o, și pe ea, și pe el, deși pe el nu s-ar fi cuvenit : datina îi oprea să-i mănînce pe misionari, puteau să-i mănînce numai familia, și cînd și-au dat seama ce au făcut, le-a părut tare rău, iar cînd rudele au trimis pe cineva să le ia bulendrele rămase pe insulă, canibalii și-au cerut iertare și au zis chiar așa, că le pare rău și că n-o să se mai întîmple, și-au zis c-a fost, cică, din greșeală.

Din greșeală ? Ha ! Asta-i curată prostie, nimic nu se-ntîmplă din greșeală ; tot ce se întîmplă în lume e rînduit astfel de o putere mai înțeleaptă decît noi, și totdeauna cu un scop înalt ; adesea noi nu știm care-i acest scop, și așa s-a întîmplat și cu familia misionarului. Dar nu despre asta e vorba, și nu-i treaba noastră să știm ; noi trebuie să știm doar că așa a hotărît pronia și c-a urmărit un scop înalt. Nu *dom'le*, nimic nu se-ntîmplă din greșeală ; ori de cîte ori pățești ceva și ți se pare că-i din greșeală, îți dai seama curînd că nu-i de loc din greșeală, ci din voia proniei. Uitați-vă, bunăoară, la unchi-meu Lem, ce ziceți de el ? Vă întreb doar atît, ce ziceți de unchi-meu Lem, mai puteți spune după aia că vreun lucru se-ntîmplă din greșeală ? Uite cum s-a petrecut tărășenia : într-o zi, unchi-meu Lem și cîinele lui erau în centrul orașului ; el stătea rezemat de o schelă — era bolnav, sau beat, sau mai știu eu cum — iar pe o scară, cam pe la al treilea etaj, stătea un irlandez cu o targă de cărămizi, cînd deodată i-a alunecat

piciorul și a căzut, cu cărămizi cu tot, drept în capul unui străin, de i-a dat pașaport pe lumea ailaltă ; cît ai clipi din ochi, străinul a fost gata de autopsie. Ei bine, lumea a zis că a fost din greșeală. Din greșeală ! Care greșeală ? Era pronia, domnule, și avea un țel tainic și nobil. Voise, pasămite, să-l scape pe irlandezul acela. Dacă străinul n-ar fi fost acolo, irlandezul ăla ar fi pierit. Lumea zicea : «Bine, bine, pronia ca pronia, da' ce te faci cu cîinele, că și el era acolo, de ce n-a căzut irlandezul peste cîine ? De ce oare pronia nu l-a ales pe cîine ? » Păi, dintr-o pricină foarte lămurită : cîinele nu l-ar fi văzut că vine peste el, nu te poți bizui pe un cîine să îndeplinească voia proniei. Nu poți lovi un cîine cu un irlandez fiindcă... da' stai, cum naiba îl chema pe cîine ?... (pe gînduri) ...a, da, Jasper îl chema și era un cîine grozav, zău, nu era un cîine d-ăla de rînd, o javră oarecare, era o corcitură. O corcitură are toate însușirile alese ale neamului cînesc, e un soi de *cocktail,* pe cînd o javră nu-i decît drojdia care rămîne pe fund. Da, Jasper acela era unul din cei mai grozavi cîini din lume. Unchiul Lem îl căpătase în dar de la familia Wheeler, cred c-ați auzit de familia asta : nu se află neam mai ales decît Wheelerii la miazăzi de linia Mason—Dixon. [1]

Ei bine, într-o zi, Wheeler stătea dus pe gînduri în fabrica lui de covoare, cînd nu știu ce mașină l-a înhățat și, pînă să se dumerească el, l-a azvîrlit cît colo prin fabrică, din pod pînă în pivniță, cu

[1] Hotarul dintre statul Maryland și statul Pennsylvania, statornicit în 1767 de Charles Mason și Jeremiah Dixon ; ulterior a devenit linia de despărțire între statele aboliționiste din nord și cele sclavagiste din sud.

o repeziciune că nici nu-l puteai vedea, puteai cel mult să-i auzi vîjîitul cînd trecea pe lîngă tine. Ei bine, ştiţi şi voi că după o păţanie ca asta nu te poţi întoarce acasă la fel cum fuseseşi înainte. Nu, Wheeler a rămas ţesut într-o bucată faină de covor, groasă de trei degete şi lungă de treizeci şi nouă de coţi. Văduva lui l-a plîns, l-a plîns din inimă, fiindcă îl iubea, şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă în această clipă de cumpănă. A cumpărat toată bucata, treizeci şi nouă de coţi, şi a vrut să-i facă o înmormîntare pe cinste, cum se cuvenea, dar n-a putut răbda să-l vadă făcut sul, aşa încît l-a luat şi l-a întins cît era de lung, zicînd că nu-l vrea altfel. Ar fi vrut să cumpere un tunel pentru el, dar negăsind nici un tunel de vînzare, l-a vîrît într-o ladă frumoasă, pe care a aşezat-o pe deal, pe un postament înalt de şapte metri, ca să pară şi monument, şi mormînt în acelaşi timp, unde mai pui că era şi destul de economic : fiind înalt de douăzeci de metri, puteai să-l vezi din toate părţile. Iar dumneaei a pus deasupra o plăcuţă, pe care-a scris : «În amintirea scumpului covor gros de trei degete şi lung de treizeci şi nouă de coţi cuprinzînd rămăşiţele pămînteşti ale lui Millington G.Wheeler, fie-i ţărîna uşoară».“

Ajuns la acest punct, glasul povestitorului începea să se poticnească, iar pleoapele i se lăsau peste ochi, ostenite ; pe scurt, omul adormea ; iar noi nu ştim nici pînă-n ziua de azi dacă bunicul său şi-a scos vreodată din iarbă moneda de zece cenţi, n-avem habar ce s-a petrecut, sau dacă s-a petrecut ceva acolo.

Comparînd versiunea de mai sus cu cea din *La trîntă cu viaţa*, nu mă simt în stare să lămuresc

îndeajuns de limpede de ce prima poate fi *recitată* cu succes în fața unui public, pe cînd cealaltă, nu ; există o cauză, dar e prea subtilă pentru a putea fi redată adecvat prin mijlocirea cuvintelor ; o simt, dar nu o pot exprima, e la fel de difuză ca un parfum pătrunzător, amețitor, dar cu neputință de definit. Mă las păgubaș. Știu doar că prima versiune poate fi recitată, pe cînd cealaltă, nu.

Prin recitare înțeleg, firește, a povesti din memorie : nici una din versiuni nu se pretează la lectură. Există suficiente motive temeinice pentru asta, însă unul dintre ele este, cred, arhisuficient : citind dintr-o carte, nu faci decît să repeți povestirea altcuiva, ești un mim în loc să fii eroul acelei povestiri ; ești un artificiu, nu o realitate ; pe cînd povestind tu însuți întîmplarea, fără ajutorul cărții, te identifici cu personajul și-l absorbi parcă, întocmai cum procedează actorii.

Nici cel mai mare actor n-ar putea să cucerească sala cu o carte în mînă. Cînd citești din carte, nuanțele cele mai delicate se pierd. Mă refer la acele gesturi studiate, atît de mișcătoare, care par rodul unei inspirații de moment : de pildă, șovăielile simulate în căutarea unui cuvînt potrivit, pauzele aparent inconștiente, parantezele deschise ca din întîmplare, poticnelile studiate, accentele aparent spontane, dar de fapt pline de subînțeles, puse asupra cîte unui cuvînt nepotrivit — toate aceste nuanțe și multe altele, chibzuite cu grijă, care dau povestirii recitate naturalețea cuceritoare a unei istorisiri improvizate pot fi, desigur, folosite și de un om care citește dintr-o carte, dar publicul simte lesne că sînt simple artificii, deși poate admira măiestria și ingeniozitatea lor ; ele impresionează doar

mintea, nu și inima ascultătorilor, astfel încît succesul omului care citește nu este nici pe departe deplin.

Cînd cineva citește la tribună dintr-o carte, își dă seama destul de iute că unul dintre tunurile cele mai puternice ale arsenalului său de artificii nu dă efecte pe măsura calibrului său : tunul cu pricina este *pauza*, acea tăcere impresionantă și elocventă, acea tăcere în progresie geometrică, adesea capabilă să dea naștere efectului dorit acolo unde nici o combinație de cuvinte, oricît de bine alese, nu ar fi în stare să-l producă. Omului care citește dintr-o carte pauza nu-i e de prea mare folos, deoarece nu-și poate de seama cît de lungă trebuie să fie pauza ; numai ascultătorii sînt în stare să stabilească lungimea pauzei. El trebuie să citească pe fețele lor că pauza a atins limita potrivită, însă ochii lui, fiind ațintiți asupra cărții, nu văd aceste fețe ; el este nevoit să ghicească lungimea pauzei și n-are cum ghici cu exactitate într-un domeniu în care se cere o exactitate absolută.

Omul care recită fără ajutorul cărții are de partea lui toate avantajele ; cînd ajunge la vreo poantă familiară, pe care a rostit-o seară de seară, poate de o sută de ori — o poantă precedată sau urmată de o pauză — atunci fețele auditoriului îi spun cînd trebuie să încheie pauza. Pentru un anumit auditoriu pauza va fi scurtă, pentru un altul, va fi ceva mai lungă, pentru un altul, și mai lungă ; vorbitorul trebuie să varieze lungimea pauzei în funcție de auditoriu. Aceste variații de lungime sînt atît de infime, atît de gingașe, încît ele pot fi comparate cu fracțiunile obținute de ingenioasa mașină a lui Pratt și Whitney, care măsoară a cincea parte dintr-o milionime de țol. Auditoriul este aidoma

acestei mașini : poate măsura pauza pînă la acele cîtimi infinitezimale.

Ajunsesem să mă joc cu pauzele precum copiii cu o jucărie. În programul turneului de recitări pe care l-am întreprins în jurul lumii în folosul creditorilor lui *mister* Webster, am avut trei sau patru povestiri în care pauzele jucau un rol însemnat ; obișnuiam să le lungesc sau să le scurtez potrivit cu necesitățile momentului, și eram încîntat cînd calculam cu precizie pauza, după cum mă simțeam stînjenit cînd nu reușeam. În *Brațul de aur*, o povestire cu strigoi, din folclorul negrilor, o asemenea pauză intervine chiar înaintea poantei finale. Ori de cîte ori dădeam acestei pauze lungimea cuvenită, poanta cu pricina impresiona publicul, dar dacă lungimea pauzei era mai mică măcar cu a cincea parte dintr-o milionime de țol, în această infinitezimală fracțiune dintr-o clipă auditoriul avea timp să se trezească din transa în care urmărise înfiorătoarea poveste și să-i prevadă deznodămîntul, iar acesta — spus unor oameni preveniți — nu mai făcea nici o impresie.

În scurta biografie pe care mi-a scris-o, fiică-mea Susy arată cum am istorisit această povestire cu strigoi în fața studentelor de la „Vassar College“ [1]; biata Susy, care avea oroare de povestea cu pricina, arată cum de data aceea și-a lua inima în dinți și s-a hotărît să nu se lase înfricoșată, numai că toate precauțiile ei au fost zadarnice, încît după ce poanta a fost rostită, studentele „s-au ridicat

[1] Veche instituție universitară din statul New York rezervată exclusiv studentelor.

ca un singur om", ceea ce dovedește că am calculat pauza cu precizie.

În povestirea *Bătrînul berbec al bunicului* există o pauză după o anumită poantă; în timpul turneului nostru în jurul lumii, *missis* Clemens și Clara se sacrificau seară de seară, înghițind întreaga reprezentație, numai și numai ca să poată urmări expresia fețelor ascultătorilor în clipa cînd intervenea acea pauză; ele-și închipuiau că după efectul produs ar putea să măsoare cu exactitate nivelul intelectual al auditoriului. Știam bine că nu era chiar așa, dar n-aveam nici un interes să le-o spun. Cînd pauza era precis calculată, efectul devenea sigur; cînd pauza era mai scurtă cu a cincea parte dintr-o milionime de țol, rîsetele sunau moderat, fără nici o cascadă de hohote. Pauza cu pricina intervenea după pasajul în care povestitorul se întreabă dacă prăbușirea irlandezului peste capul străinului a fost o întîmplare sau un act al proniei. Dacă ar fi fost un act al proniei, menit să-l salveze pe irlandez, atunci de ce era nevoie să fie sacrificat străinul? „Ce te faci cu cîinele, că și el era acolo, de ce n-a căzut irlandezul peste cîine? De ce oare pronia nu l-a ales pe cîine? Păi, dintr-o pricină foarte lămurită: *cîinele nu l-ar fi văzut că vine peste el.*" Familia mea aștepta tocmai această poantă. *După* poanta asta, o pauză era absolut necesară pentru orice fel de auditoriu, deoarece nici un om, fie el oricît de inteligent, nu se poate adapta imediat la o logică nouă și neobișnuită — deși, pentru o clipă sau două, aceasta ar putea să-i pară plauzibilă — la o logică nouă, care vede

într-un cîine o ființă prea egoistă și prea lipsită de evlavie ca să poată fi folosită cu succes într-o împrejurare care cere abnegație și spirit de sacrificiu, chiar și atunci cînd porunca vine de sus.

Scrisorile lui Snodgrass[1] (10 septembrie 1906)

Într-un capitol dictat acum cinci luni am făcut o schiță sumară în care am strîns laolaltă unele întîmplări din viața mea, menționînd și datele cînd au avut loc. Am arătat acolo că în 1849, la Hannibal, în statul Missouri, cînd aveam 14 ani, fratele meu a plecat într-o călătorie, iar eu am redactat, fără știrea lui, un număr al revistei săptămînale pe care o scotea, iar atunci cînd s-a întors, i-au trebuit cîteva săptămîni ca să-i potolească și să-i împace pe oamenii supărați de articolele mele. Asta s-a petrecut acum cincizeci și șapte de ani. Pe cîte îmi amintesc, după aceea n-am mai pus mîna pe condei vreme de zece ani, pînă în 1859. Îmi făceam pe atunci ucenicia ca pilot pe un vas care naviga pe fluviul Mississippi, cînd, într-o zi, am scris o satiră impertinentă și brutală la adresa căpitanului Isaiah Sellers, cel mai bătrîn pilot de vas de pe Mississippi și cel mai respectat, prețuit și iubit om din tagma lui.

Ani de zile în șir căpitanul scrisese articolașe ocazionale în legătură cu fluviul și cu schimbările

[1] Numele unui personaj din *Documentele postume ale clubului Pickwick*, de *Charles Dickens* (1812—1870).

pe care acesta le suferise sub ochii lui în decurs de cincizeci de ani, articolaşe pe care le publicase în ziarele din St. Louis şi New Orleans, sub semnătura „Mark Twain". Satira mea îl lua peste picior şi ridiculiza amintirile sale. Nu era de fapt decît o zeflemisire ieftină şi nesărată, dar nici eu, nici ceilalţi piloţi nu ne dădeam seama. Piloţii o socoteau genială. Aveau ce aveau cu Sellers deoarece, ori de cîte ori piloţii mai vîrstnici îşi gîdilau vanitatea povestind în auzul celor mai tineri minunăţiile văzute odinioară pe fluviu, Sellers obişnuia să se bage în vorbă în momentul „psihologic" şi-i făcea praf pe toţi povestind minunăţii pe lîngă care ale lor păreau nişte fleacuri. Dar despre asta am vorbit în cartea mea *Odinioară, pe Mississippi*.

Piloţii au dat năstruşnica mea satiră unui reporter, care a publicat-o în ziarul *True Delta* din New Orleans. Bietul căpitan Sellers s-a simţit profund jignit. Nu-şi mai bătuse nimeni joc de el pînă atunci ; era un om sensibil şi nu mi-a iertat niciodată jignirea pe care, din uşurinţă şi nerozie, i-o adusesem. Eram mîndru de isprava mea şi, o vreme, am socotit-o admirabilă, dar mi-am schimbat de mult părerea. Sellers n-a mai publicat nici un singur articolaş şi n-a mai folosit niciodată acel *nom de guerre* [1].

Între 1859 şi vara lui 1862 nu m-am mai atins de condei. Apoi am devenit reporter la un ziar din Nevada, dar n-am scris literatură. M-am mărginit să fac cronica faptelor diverse din Virginia City pentru ziarul local *Territorial Enterprise*. N-am scris literatură pînă în 1866, cînd o mică schiţă de a mea, intitulată *Broasca săltăreaţă*, a apărut la New

[1] Poreclă, pseudonim (în limba franceză în original).

York, într-o revistă literară care trăgea să moară, și a omorît-o pe loc.

Pe cîte îmi cunosc biografia, pînă acum patruzeci de ani n-am scris și n-am publicat nici un rînd de literatură. După cum țin minte și mă cunosc, n-am manifestat niciodată vreo înclinație literară sau dorința de a face literatură, pînă acum patruzeci de ani, și niciodată n-am pus mîna pe condei ca să scriu literatură decît în mod cu totul întîmplător, și asta numai în două rînduri.

Iată-mă ajuns acum la un subiect interesant prin noutatea lui, care-mi împinge amintirile pe o linie moartă și mă determină să amîn — pentru moment — depănarea lor pînă la capăt, pentru a mă ocupa de subiectul nou și amuzant oferit de poșta primită sîmbătă. Reproduc în primul rînd următoarele scrisori, două de la *mister* Alden, directorul revistei *Harper's Monthly*, și una de la un anume Thomas Rees:

„Franklin Square, New York
6 septembrie 1906

Dragă Mark,

Acum cîteva săptămîni am primit de la domnul Thomas Rees cîteva manuscrise care ne-au fost oferite spre cumpărare și care se pretind că ar fi copii după niște articole semnate «Snodgrass», trimise de dumneata, în urmă cu cincizeci de ani, unui ziar scos de tatăl său. I le-am restituit, însoțite de o scrisoare, a cărei copie ți-o trimit; de asemenea, îți trimit copia scrisorii pe care tocmai am primit-o de la el. Socot că este nimerit să iei cunoștință de această corespondență.

Oferta și manuscrisele au fost însoțite de o declarație semnată sub prestare de jurămînt de către *mister* Rees-senior, care atestă că articolele sînt scrise de dumneata.

Al dumitale credincios,
(semnat) H. M. Alden"

Iată acum scrisoarea lui *mister* Alden către *mister* Thomas Rees :

„27 august 1906

Stimate domnule Rees,

Nu putem publica scrisorile «Snodgrass» trimise de dumneavoastră întrucît, sub semnătura «Snodgrass» ele nu prezintă nici un interes pentru cititorii noştri şi întrucît nu le putem prezenta ca fiind scrise de «Mark Twain» fără a minţi. Chiar şi presupunerea că «Snodgrass» ar fi murit şi ar fi fost îngropat şi că după aceea ar fi înviat sub numele de «Mark Twain» ar constitui o injurie directă la adresa domnului Clemens, de vreme ce el tăgăduieşte în mod atît de categoric şi cu atîta energie că ar fi folosit vreodată primul pseudonim. Ar fi, fără îndoială, o indelicateţe. În orice caz, propun ca domnul Clemens să fie consultat înainte de a trece la publicarea pomenitelor scrisori.

Al dumneavoastră sincer,
(ss.) H. M. Alden

Thomas Rees
Illinois State Register
Springfield."

Iată şi copia scrisorii lui *mister* Thomas Rees, directorul ziarului *Illinois State Register* :

„Springfield, Ill., 4 sept. 1906

H. M. Alden
c/o «Harper Bros.», editori
New York City

Stimate domn,

Confirm primirea manuscrisului articolelor «Snodgrass» ale lui Clemens. Vă mulţumesc pentru promptitudinea cu care mi le-aţi restituit. Am luat notă de sfatul cuprins la sfîrşitul scrisorii dumneavoastră : «În orice caz, propun ca domnul Clemens să fie consultat înainte de a trece la publicarea pomenitelor scrisori». Deşi, în caz că voi lua hotărîrea să le public, s-ar putea ca, din politeţe, să-i scriu domnului Cle-

mens, nu cred nici că el are vreun drept asupra lor și nici că există considerente de ordin moral care să mă determine să urmez sfatul dumneavoastră.

Aceste articole au fost scrise de domnul Clemens pe baza unui contract încheiat acum mai bine de o jumătate de veac cu tatăl meu și cu fratele meu mai mare. El a fost plătit pentru articolele respective și a renunțat astfel la orice drepturi ar fi putut avea asupra lor la timpul său. Fiind publicate într-un cotidian, fără a se invoca legea drepturilor de autor, articolele au intrat în domeniul public. Singurele drepturi pe care le am eu asupra lor, și care nu aparțin publicului, decurg din faptul că știu unde se află textul lor și posed o garanție a autenticității lui. Admițind că aș discuta cu domnul Clemens problema publicării acestor articole și că mi-ar cere sau mi-ar interzice să le public, asta nu l-ar apăra cîtuși de puțin împotriva celorlalți optzeci de milioane de cetățeni ai Statelor Unite care ar dori să le public. Afară de asta, nici o biografie a domnului Clemens nu va fi completă fără măcar o aluzie la articolele menționate și la vechiul său pseudonim.

Totuși, vă rămîn îndatorat pentru amabilul dumneavoastră sfat.

Al dumneavoastră respectuos,
Thomas Rees"

Toate aceste lucruri mi se par cît se poate de interesante, deoarece dezvăluie cu naivitate anumite trăsături ale firii omenești, trăsături pe care le are, desigur, fiecare om, dar pe care un singur ins din cincizeci de milioane e dispus să le dea în vileag în văzul lumii. Pe ceilalți cincizeci de milioane de oameni orgoliul îi oprește să facă această dezvăluire. Am scris eu oare fleacurile pe care mi le aruncă în spinare *mister* Rees? Presupun că nu. N-am nici un motiv să presupun că le-am scris, dar nu pot pretinde, și nici nu pretind, că nu le-am scris.[1] Pot spune doar că, întrucît, potrivit socotelii

[1] În realitate scrisorile „Snodgrass", publicate în 1928 sub titlul *Aventurile lui Thomas Jefferson Snodgrass*, au fost scrise de Twain.

lui *mister* Rees, n-aveam pe atunci decît 18 sau 19 ani, ar fi fost un eveniment colosal în viaţa mea şi demn de a fi memorat de mine vreme de un secol. Ceea ce mă miră e că evenimentul nu mi-a făcut nici o impresie şi nu a lăsat nici o urmă în memoria mea. Dacă un băiat de 18 sau 19 ani din Far West[1] ar fi semnat singur, cu numele lui, *un contract solemn* — de a face sau de a se abţine a face nu ştiu ce lucru mărunt sau de seamă — ar fi lăsat deoparte orice alte treburi pămînteşti sau cereşti şi ar fi colindat tot tîrguşorul, intrînd din casă în casă, pentru a povesti tuturor, pînă şi pisicilor şi căţeilor, isprava lui, care l-ar fi făcut celebru.

Celebritatea este lucrul după care tînjesc băieţii şi tinerii mai mult decît după orice pe lume. S-ar tocmi clovni într-un circ, s-ar face piraţi, s-ar vinde şi diavolului ca să atragă atenţia, ca să se vorbească despre ei şi să fie invidiaţi. E drept că se poate spune acelaşi lucru şi despre bărbaţii în toată firea; departe de mine gîndul de a atribui această trăsătură exclusiv băieţilor. Între un băiat şi un bărbat în toată firea există totuşi o deosebire: băieţii sînt ca Rees. Cu alte cuvinte, sînt lipsiţi de spirit de prevedere şi de înţelepciune, sînt naivi şi deschişi, iar cînd se iveşte o ocazie să-şi dezvăluie anumite trăsături pe care s-ar cuveni să le ascundă, nu sînt în stare să ţină piept ispitei.

Cînd eram băiat de 18 sau 19 ani, nu exista nici un tînăr de vîrsta mea care să fi dobîndit vreodată gloria de a fi încheiat şi semnat vreun contract indiferent pentru ce. Dacă totuşi am încheiat unul, nu încape îndoială că am fost singurul şi unicul.

[1] Vestul îndepărtat — regiune din S.U.A. situată la apus de Munţii Alegheni.

Vreau să sper că într-adevăr am încheiat un contract, fiindcă mi-ar face mare plăcere să aflu, măcar acum, la 71 de ani, că n-am fost ca toți ceilalți nici cînd eram copil, că nu numai c-am fost altfel decît toți ceilalți, dar am fost singurul flăcău mai al dracului din Far West. Nu pot însă pricepe de ce, dacă într-adevăr am semnat un contract, faptul acesta nu mi s-a întipărit în memorie. Fiece băiat și fiece fată din tîrgușor m-ar fi arătat zilnic cu degetul, spunînd cu invidie, admirație și răutate: „Ia te uită la el! Ăsta-i băiatul care *a încheiat un contract!*"

În fiece zi aș fi căutat cu tot dinadinsul trecători răzleți sau perechi și grupuri de băieți și fete, ca să trec pe lîngă ei cu o modestie studiată și cu un aer distrat, spre a-i auzi cum spun: „Ia te uită! Ăsta-i ăla care a *încheiat un contract!*"

O asemenea întîmplare fericită mi s-ar fi întipărit, cred, în memorie. Sînt aproape sigur de asta.

La o vîrstă mult mai fragedă am avut parte de o distincție incomparabil mai măruntă, conferită de *miss* Horr, învățătoarea mea, și nici o clipă de atunci încoace n-am uitat această distincție și n-am încetat să mă umflu în pene. Eram pe atunci un băiețaș de 5 ani și învățam de vreo șase luni cu *miss* Horr, cînd, într-o bună zi, mînată de un impuls profetic, a exclamat, în auzul mai multor persoane, c-aveam să ajung cîndva *„președinte al Statelor Unite și voi sta fără sfială în preajma regilor"*. Am colindat atunci din casă în casă cu vestea asta și am fost uimit, ba m-am simțit chiar jignit să constat cît de puțini oameni respectau cum se cuvine și dădeau crezare profețiilor. Dar nu asta are importanță, ci faptul că împrejurarea mi-a rămas

gravată în memorie pentru totdeauna. De aceea nu pot pricepe cum o distincție atît de mare, atît de reală, un eveniment vizibil și palpabil, ca semnarea unui *contract*, a unui grandios și impozant contract, s-ar fi putut întîmpla în viața mea la vîrsta mai puțin fragedă de 18 sau 19 ani, pentru ca mai apoi să se evaporeze fără a lăsa nici o urmă.

De asemenea, mă prinde mirarea cînd mă gîndesc la un alt amănunt. Potrivit declarației a ceea ce a mai rămas, după atîta amar de ani, din *mister* Rees-senior, rezultă că acel contract l-ar fi obligat să-mi *plătească* pentru scrierile mele infantile ; ba, mai mult, că eu *aș fi primit plata*. Asta e de neconceput. Pe vremea aceea nu exista în Statele Unite nici un singur om, fie întreg la minte, fie nebun, care, măcar în vis, să se gîndească să comande o operă literară unui băiețaș necunoscut, care în viața lui nu scrisese un rînd, și nu numai atît, dar chiar să-i *ofere bani* pentru ea! E adevărat că pe vremea aceea toată lumea pretindea că scrie literatură. Nu existau pe atunci excepții, după cum nu există nici azi. Toată lumea scria pentru ziarul local și toată lumea era bucuroasă să-și vadă operele tipărite pe gratis, asta le ajungea. Existau, e drept, cîțiva oameni în America — cincisprezece sau cel mult douăzeci și cinci — care erau atît de cunoscuți ca scriitori, încît își puteau permite să ceară și să și primească din partea periodicelor o remunerație pentru producția lor literară, însă în acel clan privilegiat nu se număra nici un Clemens, nu se număra nici un adolescent, nici un băiețaș pierdut în depărtatul și aventurosul vest sălbatic, care să poată cere, ba să și primească vreo plată pentru mîzgălelile sale.

În 1853, ceea ce înseamnă „cu peste cincizeci de ani în urmă", fratele meu a fost pălit brusc de o idee nouă, o idee care nu trecuse nimănui prin minte pînă atunci în vest, și anume : ideea de a tocmi o celebritate literară să scrie *contra plată* o povestire originală pentru ziarul pe care-l scotea în Hannibal ! S-a adresat în scris unor autori de pe coasta de răsărit și a luat pulsul pieței literare, dar nu s-a ales decît cu necazuri și eșecuri. Trebuia să se întindă cît îi era plapuma, iar plapuma îi era cam scurtă. Ar fi vrut o povestire originală, pe care s-o publice în trei numere consecutive ale săptămînalului său și care să umple cîteva coloane culese cu borghis [1]. A oferit bani tuturor vedetelor literare americane de pe vremea aceea, dar, rînd pe rînd, Emerson [2], Lowell [3], Holmes [4] și toți ceilalți l-au refuzat.

În cele din urmă, o celebritate de mîna a treia i-a primit oferta, dar cu o condiție. Era un scriitor din Philadelphia, pe nume Homer C. Wilbur, colaborator frecvent și destul de curățel la *Sartain's Magazine* [5] și la alte reviste cu prestigiu. El a arătat că nu poate scrie o povestire originală pentru suma oferită, care era de *cinci dolari*, dar că va traduce o povestire din limba franceză. Fratele meu s-a învoit și i-a trimis banii ; nu-mi amintesc de unde a făcut rost de ei. Povestirea ne-a parvenit. Am făcut mare tămbălău în jurul ei. Am ti-

[1] Literă tipografică corp 9.

[2] *Ralph Waldo Emerson* (1803—1882), filozof și scriitor idealist american, campion al abolиționismului.

[3] *James Russel Lowell* (1819—1891), poet și critic american, abolиționist fervent.

[4] *Oliver Wendell Holmes* (1809—1894), poet și eseist american.

[5] Revistă literară new yorkeză ; a apărut între 1848 și 1853.

părit cu capitale „Parangon"[1], vizibile fără ochelari de la o poştă, un anunţ în care ne lăudam că am cumpărat şi am plătit povestirea, menţionînd cu mîndrie şi suma plătită; am publicat în patru numere consecutive acest anunţ, care ne-a adus treizeci şi opt de abonamente noi, plătibile în napi şi lemne de foc, şi au trecut trei luni pînă să se potolească zarva stîrnită de pomenitul eveniment.

Cu toată importanţa acestei memorabile tranzacţii, între părţile contractante nu a intervenit nici o învoială scrisă. Afacerea a fost încheiată prin corespondenţă, printr-un schimb de scrisori obişnuite, pare-mi-se vreo paisprezece sau cincisprezece la număr, fiecare parte achitînd timbrele poştale pentru scrisorile celeilalte. Aşa era obiceiul pe vremea aceea. Scrisorile se francau cu zece cenţi, care nu se plăteau anticipat, întrucît s-ar fi putut întîmpla ca o scrisoare să se rătăcească, şi atunci banii ar fi fost pierduţi. Aşadar, a avut loc un simplu schimb de scrisori. Frate-meu avea încredere în marele autor, iar marele autor avea încredere în frate-meu. Cu excepţia cazului unic de care ne ocupăm în dimineaţa asta, *contracte*, semnate şi parafate, pentru colaborări literare periodice nu s-au pomenit niciodată nici la noi în ţară, nici în vreo altă ţară din lume. *Mister* Rees-senior, martor de profesie, avea monopolul acestui nou gen de contracte. Într-o chestiune de importanţa unui hîrdău de lături literare, el nu putea să acorde încredere unui obscur băieţaş de 19 ani fără a-l pune să semneze în prealabil un contract care să-l lege şi să rămînă valabil cincizeci de ani.

[1] Literă tipografică corp 16.

Potrivit declarațiilor acestui martor de profesie, aș fi primit *plată* pentru acele scrieri. Dacă plata s-a făcut în bani, mă întreb ce sumă ar fi fost. Judecînd după precedentul cu Wilbur și ținînd seamă de deosebirea dintre celebritatea lui Wilbur și obscuritatea mea, sînt sigur că lăturile mele nu puteau să-mi aducă mai mult de treizeci de cenți hîrdăul, și că această sumă cuprindea și prețul hîrdăului. Dar dacă plata va fi fost efectuată în moneda folosită în întregul Far West, bănuiesc că n-ar fi putut să fie vorba de lemne de foc, fiindcă lemnele de foc nu se livrau niciodată în cantități mai mici decît o jumătate de stînjen, iar o jumătate de stînjen ar fi valorat un dolar și un sfert, ceea ce ar fi însemnat mai multă literatură decît s-ar fi încumetat să-și asigure printr-un contract solemn chiar și un om indolent și neprevăzător ca Rees. Dacă plata se va fi efectuat în ouă, e posibil să fi primit vreo șase duzini ; dacă se va fi efectuat în pepeni, cred că voi fi primit vreo trei ; dacă se va fi efectuat în calupuri de săpun, voi fi primit cinci calupuri ; dacă va fi fost efectuată în lumînări de seu, atunci voi fi primit vreo treizeci de bucăți ; dacă va fi fost efectuată în apă gazoasă, cred că voi fi primit șase pahare ; iar dacă va fi fost efectuată în înghețată, fără nici o îndoială că voi fi primit trei porții, basca o pîntecăraie strașnică. Nu-mi amintesc însă să fi primit vreodată asemenea bunătăți. Dacă, totuși, voi fi primit drept plată vreunul din aceste produse, sînt sigur că l-am primit în rate, la intervale foarte mari, pentru că pe vremea aceea trei porții de înghețată reprezentau o avere și ar fi fost un eveniment atît de senzațional și atît de tul-

burător, încît amintirea lui s-ar fi păstrat cel puțin trei secole.

Trăsătura omenească pe care oamenii de teapa lui Rees o dezvăluie și pe care restul omenirii o ascunde cu grijă, pretinzînd că n-ar avea-o, este o trăsătură care-l face pe om să renunțe la întreaga lui mîndrie, delicatețe și decență ori de cîte ori privirile-i cad asupra unui dolar lipsit de apărare: această priveliște îi răpește uneori chiar și omenia, nelăsînd în urmă decît animalul. Pentru un asemenea individ, declarațiile făcute sub prestare de jurămînt nu reprezintă nimic, fiind foarte ieftine: el ar da și o sută de asemenea declarații pe zi la prețul de treizeci de cenți bucata. Asemenea indivizi sînt oricînd gata să dezgroape o crimă sau o năzbîtie, pe care oamenii îndurători au iertat-o și au uitat-o de cincizeci de ani, dacă prin asta își închipuie că ar putea cîștiga un dolar și jumătate. Este o calamitate cînd un asemenea individ are fericirea să descopere în trecutul unei femei respectabile, cu părul alb, vreun păcat dat uitării, care în tinerețe i-a pătat reputația, pentru că individul ar fi în stare să dea în vileag păcatul, fără nici o remușcare, dacă ar trage nădejdea că asta i-ar aduce cîțiva dolari murdari.

Dintre oamenii de teapa lui Rees își recrutează omenirea criminali de felul lui Burke și Hare[1]. Dar alde Burke și Hare merită mila, nu ocara noastră, căci nu fac decît să asculte de legea firii lor. Ei

[1] Criminali din Edinburgh, prinși în anul 1828; au stîrnit senzație declarînd la proces că sugrumaseră zeci de persoane, ca să vîndă cadavrele unui profesor de anatomie, pentru disecție.

nu-şi făuresc singuri firea şi nu pot fi făcuţi răspunzători că au această fire ; şi nici un om de omenie nu-şi va îngădui să vorbească aspru despre ei. Mi-ar fi cu neputinţă să rostesc cuvinte injurioase la adresa acestor noi Burke şi Hare din Middle West. Trebuie să aibă şi ei ce să mănînce, iar mijloacele lor de a-şi cîştiga pîinea sînt limitate. Şi, după cum e firesc, şi-o agonisesc în acel mod care le procură mai multă plăcere, mai multă mulţumire şi mai multă satisfacţie. Zilnic dezgroapă reputaţii moarte şi vînd putregaiul pentru a-şi cumpăra hrana. Strămoşii lor, Burke şi Hare, dezgropau morţii din cimitire şi vindeau cadavre pentru pîine, pe care apoi o mîncau ; cu alte cuvinte, se hrăneau pe seama morţilor. Oamenii de teapa lui Rees nu sînt decît nişte Burke şi nişte Hare cărora legile moderne le-au răpit posibilitatea de a se îndeletnici cu negoţul lor firesc.

S-ar putea totuşi să fi scris acele articole, deşi nu prea îmi vine să cred că le-aş fi scris. În orice caz, nu-mi aduc aminte. Dar un lucru voi continua să susţin cu hotărîre, în ciuda tuturor declaraţiilor făcute de-alde Burke şi Hare, şi anume : că ori de cîte ori un martor de profesie pretinde că ar fi existat un *contract*, şi că aş fi fost *plătit* pentru acele scrisori, amîndouă aceste afirmaţii sînt minciuni sfruntate ; ba, mai mult şi mai rău chiar, sînt minciuni grosolane, neplauzibile şi lipsite de artă. Ca opere de artă, cred că pînă şi un Rees ar trebui să se ruşineze de ele.

. . . . . .

Cum am cîştigat trei dolari (3 octombrie 1907)

În unele privinţe am fost totdeauna om cinstit; încă din fragedă tinereţe nu m-am putut niciodată deprinde să folosesc bani agonisiţi prin mijloace dubioase; am încercat de multe ori, dar principiile au fost totdeauna mai tari decît dorinţa mea. Acum şase sau opt luni, generalul-locotenent Nelson A. Miles[1] a fost sărbătorit în cadrul unui mare dineu oferit la New York; înainte de a lua loc la masă, am stat de vorbă cu el în salon, şi iată ce mi-a spus:

„— Vă cunosc, mi se pare, de vreo treizeci de ani, nu-i aşa?"

„— Da, cam aşa ceva", i-am răspuns.

A rămas cîteva clipe pe gînduri, apoi a urmat:

„— Mă mir că nu ne-am întîlnit la Washington în 1867; eraţi acolo pe atunci, nu-i aşa?"

„— Da, numai că pe atunci nu eram cunoscut, nici nu începusem să înmuguresc, eram un personaj obscur, pe cînd dumneavoastră, la frumoşii lauri culeşi în războiul civil, adăugaserăţi o nouă ispravă glorioasă, tocmai vă întorseserăţi din strălucita campanie împotriva indienilor din Far West şi fuseseţi avansat general de brigadă, astfel încît toată lumea vorbea despre dumneavoastră şi vă ridica în slăvi. Dacă m-aţi întîlnit într-adevăr atunci, nici n-aţi putea să vă mai aduceţi aminte, afară doar dacă vreo împrejurare neobişnuită v-ar fi gravat în memorie întîlnirea noastră. Au trecut patru-

---

[1] *Nelson Appleton Miles* (1839—1925), general american; a condus o serie de expediţii militare pentru exterminarea indienilor din Statele Unite.

zeci de ani, și, după atîta vreme, oamenii mari nu-și amintesc de fitecine."

Nedorind să prelungesc convorbirea pe această temă, am schimbat subiectul. Mi-ar fi fost foarte ușor să-i demonstrez că ne-am întîlnit la Washington în 1867, dar socotind că asta ar fi putut să ne stînjenească, fie pe el, fie pe mine, m-am lăsat păgubaș. Îmi amintesc însă foarte bine întîmplarea. Iată cum s-a petrecut :

Tocmai mă întorsesem din croaziera făcută pe bordul lui *Quaker City* și încheiasem un contract cu Elisha Bliss din Hartford pentru o carte despre această croazieră. Cum nu aveam bani, m-am dus la Washington să încerc să-mi cîștig existența acolo în perioada cît voi lucra la carte. Într-o bună zi m-am întîlnit cu William Swinton [1], fratele istoricului, și, împreună cu el, am ticluit un plan menit să ne asigure amîndurora cele necesare traiului ; am devenit astfel părinții spirituali și fondatorii primului sindicat de presă — o instituție curentă în lumea ziaristică de astăzi. Am pus pe picioare cel dintîi sindicat de presă [2] de pe planeta noastră ; e drept că era cam mic, dar așa se întîmplă cu orice întreprindere nouă la începuturile ei. Aveam pe lista noastră douăsprezece publicații ; toate săptămînale, toate obscure, sărace și risipite hăt-departe în așezările de la periferia țării. Pentru aceste fițuici era o mîndrie să publice corespondențe de la Washington, iar pentru noi era o fericire că nutreau asemenea ambiții. Fiecare din cele douăsprezece publicații primea de la noi cîte două scrisori pe

[1] *William Swinton* (1833—1892), ziarist american.

[2] Agenție care furnizează unui număr de ziare sau periodice materiale de presă finite (informații, editoriale, foiletoane, reportaje, cronici etc.) spre a fi publicate simultan.

săptămînă, a un dolar bucata ; scriam fiecare cîte o scrisoare pe săptămînă şi expediam duplicate acestor binefăcători, cîştigînd astfel douăzeci şi patru de dolari pe săptămînă, ceea ce reprezenta exact cît aveam nevoie pentru trai în locuinţa noastră ieftină şi modestă.

Swinton era unul dintre cei mai drăguţi şi mai simpatici oameni pe care i-am cunoscut vreodată şi duceam amîndoi o viaţă plăcută, fiind cum nu se poate mai fericiţi. Swinton avea o educaţie şi o fire aleasă ; era un adevărat *gentleman*, trecut prin şcoli înalte, cu o inteligenţă scăpărătoare şi cu o inimă curată, ca şi vorbele lui. Era scoţian şi prezbiterian [1], un prezbiterian de modă veche, foarte cinstit şi sincer în credinţa lui, la care ţinea şi care-i aducea pace şi linişte sufletească. N-avea nici un viciu, afară de o simpaţie, mare şi plină de recunoştinţă, pentru *whisky*-ul scoţian, dacă o asemenea simpatie poate fi socotită viciu. Eu, unul, n-o socoteam un viciu, deoarece Swinton era scoţian, iar pentru un scoţian *whisky*-ul e la fel de inofensiv cum e laptele pentru restul omenirii. În cazul lui Swinton, era o virtute, şi încă una costisitoare. Douăzeci şi patru de dolari pe săptămînă ar fi fost pentru noi o adevărată avere dacă n-am fi fost nevoiţi să astîmpărăm setea carafei : din pricina ei eram întotdeauna la limita liniei de plutire, şi orice întîrziere în primirea vreunei fracţiuni a veniturilor noastre ne pricinuia mari greutăţi.

Ţin minte că într-un rînd s-a produs o asemenea criză : trebuia să facem rost de trei dolari, şi asta chiar în ziua aceea. Nu mai ştiu cum se face că

[1] Adept al unei doctrine religioase calvine ; în Scoţia — religie de stat.

aveam nevoie de atîţia bani într-o singură zi, ştiu doar că aveam nevoie de ei. Swinton m-a rugat să mă duc să fac rost de bani, adăugînd că se va duce să încerce şi el. Părea că nu se îndoieşte cîtuşi de puţin că va reuşi, dar ştiam că această încredere era rodul evlaviei sale ; eu, unul, nu împărtăşeam această încredere : n-aveam nici o idee încotro s-o pornesc pentru a face rost de atîta bănet, şi i-am şi spus-o. Cred că în sinea lui i-a fost ruşine pentru necredinţa mea. M-a sfătuit să nu-mi fac griji, adăugînd pe un ton simplu, categoric şi convins :

„— Domnul va avea grijă."

Îmi dădeam seama : era sincer convins că Domnul va avea grijă, mi se părea însă că de-ar fi avut experienţa mea... Dar să lăsăm asta ; pînă să isprăvească el vorba, credinţa lui puternică îşi şi făcuse efectul asupra mea, astfel că am plecat de acasă aproape încredinţat că într-adevăr Domnul va avea grijă.

Am cutreierat străzile cam o oră, căznindu-mă să găsesc un mijloc de a face rost de banii aceia, dar nu mi-a venit nici o idee. În cele din urmă, am intrat la „Ebbitt House", care pe atunci era un hotel nou, şi m-am aşezat pe un scaun în holul cel mare. Deodată am zărit un cîine intrînd în hol. S-a oprit, s-a uitat la mine şi m-a întrebat din ochi : „Eşti prietenos ?" I-am răspuns, tot din ochi, că sînt. Cîinele a dat din coadă recunoscător şi s-a apropiat de mine, rezemîndu-şi botul pe genunchiul meu şi ridicînd spre mine, cu o drăgălăşenie cuceritoare, ochii săi negri. Era un animal frumos, ca o fată, şi părea făcut tot din mătase şi catifea. I-am dezmierdat capul negru şi neted şi urechile clăpăuge ; într-o clipită am devenit tandri ca o pereche

de îndrăgostiți. Puțin mai tîrziu, în hol s-a ivit generalul de brigadă Miles, eroul națiunii, îmbrăcat în splendida lui uniformă albastră-aurie, urmărit de privirile pline de admirație ale tuturor. Zărind cîinele, s-a oprit, și în ochii lui s-a aprins o lumină care arăta că avea o slăbiciune pentru cîinii de felul celui de lîngă mine; apoi s-a apropiat și, mîngîind cîinele, mi-a zis:

„— Ce cîine frumos! E o minune de cîine, n-ați vrea să-l vindeți?"

Eram mișcat; felul în care se adeverea profeția lui Swinton mi se părea miraculos.

„— Ba da", i-am răspuns.

„— Cît cereți pe el?" m-a întrebat generalul.

„— Trei dolari."

Generalul rămase vădit surprins.

„— Trei dolari? Numai trei dolari? Păi cîinele ăsta-i un cîine neobișnuit, ar putea să coste pe puțin cincizeci de dolari. Dacă ar fi al meu, nu l-aș da nici pentru o sută. Mă tem că nu vă dați seama de valoarea lui. Mai gîndiți-vă la preț, n-aș vrea să vă păcălesc."

Dacă m-ar fi cunoscut, ar fi știut însă că mi-ar fi venit la fel de greu să-l păcălesc pe cît îi venea lui de greu să mă păcălească pe mine. I-am răspuns cu aceeași hotărîre calmă ca și mai înainte:

„— Nu, doar trei dolari, ăsta-i prețul."

„— Bine, dacă stăruiți..." mi-a spus generalul și, după ce mi-a dat cei trei dolari, a plecat cu cîinele, dispărînd pe scară.

Peste vreo zece minute, a apărut în hol un domn de vîrstă mijlocie, cu o înfățișare blajină și a început să arunce priviri în dreapta și-n stînga, uitîndu-se pînă și sub mese.

„— Nu cumva căutați un cîine?" l-am întrebat.

Pînă în clipa aceea avusese o expresie tristă și neliniștită, dar acum fața i se luminase deodată.

„— Da, l-ați văzut cumva?" m-a întrebat el.

„— Da, a fost aici pînă adineauri, cînd a plecat după un domn. Cred că aș putea să-l găsesc dac-ați dori să încerc."

Rareori am văzut om să pară atît de recunoscător, iar cînd mi-a spus că mă roagă să încerc, am simțit și în glasul lui multă recunoștință. I-am răspuns că voi fi bucuros să încerc, dar că, întrucît cercetările mi-ar putea lua oarecare timp, sper că îmi va plăti ceva pentru osteneală. Mi-a zis că va fi fericit să-mi plătească, și a repetat cuvîntul „fericit", apoi m-a întrebat:

„— Cît?"

„— Trei dolari", i-am răspuns.

A părut surprins și mi-a zis:

„— Dragă domnule, dar e o nimica toată. O să vă plătesc zece."

„— Nu, trei dolari e prețul", am repetat eu, și apoi am pornit-o în sus pe scări, nedorind să mai lungesc vorba, deoarece Swinton îmi spusese că aceasta era suma pe care Domnul avea să ne-o procure, iar mie mi se părea că ar fi un sacrilegiu să iau măcar și un *penny* peste ceea ce ne era hărăzit.

Abătîndu-mă pe la cușca portarului, am aflat numărul camerei ocupate de general, și cînd am deschis ușa camerei și am intrat, l-am găsit pe general, care-și mîngîia, fericit, cîinele.

„— Îmi pare rău, dar trebuie să iau înapoi cîinele", i-am zis.

„— Să-l iei înapoi ? m-a întrebat generalul, uimit din cale-afară. Păi, e cîinele meu, mi l-ai vîndut doar, şi încă la preţul pe care l-ai cerut."

„— Da, e adevărat, i-am răspuns. Dar trebuie să-l iau înapoi, pentru că individul îl cere."

„— Care individ ?"

„— Stăpînul lui ; nu era cîinele meu."

Generalul a rămas şi mai uluit şi, vreme de cîteva clipe, aproape că şi-a pierdut graiul, apoi a bîiguit :

„— Vrei să spui că mi-ai vîndut cîinele altuia ? Deşi ştiai că e al altuia ?"

„— Da, deşi ştiam că nu e cîinele meu."

„— Atunci, de ce mi l-ai vîndut ?"

„— Ce întrebare ciudată pui şi dumneata ! L-am vîndut fiindcă ai vrut să-l cumperi. Mi-ai spus că ţii morţiş să-l cumperi, nu poţi tăgădui. Eu nu eram ahtiat să-l vînd, nici nu-mi trecuse prin cap să-l vînd, dar am avut impresia că dacă pe dumneata te-ar aranja..."

Mi-a tăiat vorba, zicîndu-mi :

„— Să mă *aranjeze* ? E cel mai năstruşnic aranjament de care am auzit vreodată !... Auzi idee ! să vîndă un cîine care nu-i aparţine..."

L-am întrerupt şi eu, zicîndu-i :

„— N-are nici un rost să continuăm această discuţie : ai spus chiar dumneata că valorează probabil o sută de dolari. Eu nu ţi-am cerut decît trei. Era ceva necinstit în asta ? Mi-ai oferit mai mulţi bani, ştii prea bine că aşa e. Eu ţi-am cerut însă numai trei dolari ; e un lucru pe care nu-l poţi tăgădui."

„— O, pentru numele lui dumnezeu, ce are a face una cu alta ? Important este că dumneata nu erai stăpînul cîinelui, cum de nu-ţi dai seama ? După

cîte se pare, dumneata nu socoteşti că este necinstit să vinzi lucruri care nu-ţi aparţin dacă le vinzi ieftin ! Şi acum..."

„— Te rog să nu mai discutăm despre asta ! i-am retezat eu vorba. N-ai cum să negi faptul că preţul era perfect echitabil, perfect rezonabil — ţinînd seama că nu eram stăpînul cîinelui — aşa că orice discuţie pe chestia asta e pierdere de vreme ! Acum trebuie să-l iau înapoi, fiindcă individul are nevoie de el. Nu-ţi dai seama că n-am de ales ? Pune-te în situaţia mea. Să presupunem c-ai vîndut şi dumneata un cîine care nu-ţi aparţinea, să zicem că..."

„— Ah, nu-mi mai împuia capul cu raţionamentele dumitale idioate ! Ia-l şi lasă-mă în pace !"

I-am dat înapoi cei trei dolari şi am plecat cu cîinele pe scări în jos, iar stăpînul lui l-a luat în primire şi mi-a plătit trei dolari pentru osteneală.

Am plecat de acolo cu conştiinţa împăcată, fiindcă procedasem cinstit ; n-aş fi fost în stare să mă folosesc de banii pe care-i primisem din vînzarea cîinelui, deoarece nu mi se cuveneau, dar ceilalţi trei dolari îi căpătasem pentru faptul că restituisem cîinele adevăratului său stăpîn, astfel încît banii aceştia, cîştigaţi cinstit, mi se cuveneau de drept. De n-aş fi fost eu, poate că individul acela nu şi-ar fi recăpătat cîinele niciodată. Pînă în ziua de azi principiile mele au rămas aceleaşi ca şi atunci. Am fost totdeauna cinstit şi ştiu că nu pot fi altfel. Aşa cum spuneam la început : n-am putut niciodată să mă ating de bani agonisiţi prin mijloace dubioase.

Asta-i povestea. În parte, e adevărată.

. . . . . .

„Știrea despre moartea mea"
(3 aprilie 1906)

Țin minte că acum nouă ani, cînd locuiam în Tedworth Square, la Londra, ziarele americane au primit prin telegraf știrea că aș fi pe moarte. Muribundul nu eram eu, ci un alt Clemens, un văr al meu, care s-ar fi cuvenit să moară, dar a scăpat, nu știu nici eu prin ce tertipuri sau alte manopere caracteristice clanului nostru. Corespondenții din Londra ai ziarelor americane au început să mă asalteze, potrivit instrucțiunilor telegrafice ale patronilor lor, spre a se interesa de starea mea. Eram sănătos, și asta i-a făcut pe toți să se mire și să fie nemulțumiți că mă găsesc citind și fumînd liniștit în biroul meu, adică aproape fără valoare ca subiect pentru o telegramă transatlantică. Printre acești corespondenți se afla și un tînăr irlandez, grav, blînd și simpatic, care a încercat din răsputeri să-și ascundă dezamăgirea și să pară bucuros; acesta mi-a spus că ziarul său, *Evening Sun*, îi telegrafiase că la New York se zvonește că aș fi murit. Ce să telegrafieze drept răspuns? m-a întrebat el.

„— Spune-le că zvonul este exagerat", l-am sfătuit eu.

Individul a plecat solemn, fără să zîmbească, și a expediat o telegramă reproducînd întocmai aceste cuvinte. Ele au înveselit omenirea și sînt citate din cînd în cînd în presă ori de cîte ori ziariștii vor să risipească vreun zvon exagerat.

Corespondentul următor care a venit la mine a fost tot un irlandez. Ținea în mînă o telegramă — era de la ziarul *World* din New York — și mi-am

dat seama că se străduiește să aducă vorba despre telegrama aceea cu ajutorul atîtor amabilități și drăgălășenii, încît am fost curios să văd și eu ce scrie în telegramă. De aceea, cînd mi s-a ivit prilejul, i-am luat-o din mînă. Telegrama spunea: „Dacă Mark Twain pe moarte, trimite cinci sute cuvinte. Dacă mort, trimite o mie."

Muzeul memorial „Thomas Bailey Aldrich" [1] (3 iulie 1908)

Luneа trecută Albert Bigelow Paine m-a însoţit personal la Boston, şi a doua zi, la Portsmouth, statul New Hampshire, pentru a asista la inaugurarea Muzeului memorial „Thomas Bailey Aldrich".

Voi da cîteva date statistice în chip de introducere. Răposatul Thomas Bailey Aldrich s-a născut acum şaptezeci şi doi sau şaptezeci şi trei de ani, în casa bunicului său din orăşelul Portsmouth, New Hampshire. Nu demult, văduva lui a cumpărat această casă şi a împănat-o cu tot felul de vechituri care aparţinuseră cîndva copilului Tom Aldrich, şcolarului Tom Aldrich şi venerabilului poet Tom Aldrich şi a transformat casa într-un muzeu memorial în cinstea şi pentru eternizarea faimei lui Aldrich. Ea a înfiinţat o asociaţie a Muzeului memorial „Aldrich", înregistrată conform legilor statului New Hampshire, şi a predat muzeul acestei asociaţii, care lucrează ca mandatară a oraşului Portsmouth, beneficiarul donaţiei făcute de văduvă; primarul din Portsmouth şi alţi cetăţeni cu vază au fost vîrîţi în asociaţie ca să-i facă reclamă şi să figureze în comitet. Ciudată şi detestabilă fe-

[1] *Thomas Bailey Aldrich* (1836—1907), poet, nuvelist şi critic american.

meie, roasă de orgoliu! Cred că n-aș putea să mă-mpac cu ea niciodată, decît, cel mult, dacă m-aș trezi singur cu ea pe o plută în largul oceanului, fără nici o speranță de a obține alte provizii.

S-ar putea să existe o justificare pentru înființarea unui asemenea muzeu memorial, pe care călătorii să-l viziteze și să-l cinstească aducîndu-i omagiul lor, deși, personal, mă îndoiesc. Aldrich n-a fost niciodată cunoscut publicului larg; cărțile lui n-au atins niciodată tiraje mari; a scris o proză diluată, liricoidă și lipsită de farmec stilistic; faima lui ca prozator nu este prea mare; faima lui ca poet este de asemenea foarte restrînsă, deși, atîta cît e, poate constitui un temei de mîndrie: nu se bazează pe întreaga lui producție poetică, ci pe cîteva poezii scurte, care, în ceea ce privește grația, frumusețea și perfecțiunea lor aleasă, nu au pereche în limba noastră. Aceste giuvaere sînt cunoscute, admirate și iubite, din zece mii de oameni, de unul care e în stare să le prețuiască la justa lor valoare.

Această mînă de oameni ar vizita cu evlavie Muzeul memorial dacă ar fi situat intr-un loc accesibil. Dacă muzeul ar fi situat la Boston sau la New York, asta ar însemna, fără îndoială, cam un vizitator pe lună, dar, din păcate, nu e situat acolo, ci la Portsmouth, New Hampshire, la o oră și trei sferturi depărtare de Boston, pe linia de cale ferată Boston-Maine, pe care circulă încă vagoanele utilizate pe această rută în urmă cu cincizeci de ani; trenul acesta continuă să se oprească pentru a bea apă din ceainice și ibrice de tinichea, să înghită cărbune bituminos și să verse fum și zgură trimițîndu-le pe ferestrele venerabilelor sale vagoane,

care trosnesc din încheieturi. Nici chiar un muzeu memorial al relicvelor lui George Washington n-ar stîrni cine știe ce interes dacă ar fi situat în acest tîrgușor prăpădit și dacă pioșii vizitatori ar fi nevoiți să folosească linia ferată Boston-Maine ca să ajungă acolo.

Cînd era cazul să-și bată joc de o neghiobie, de o pretenție găunoasă, de o absurditate flagrantă, Aldrich, scăpărătorul și ironicul Aldrich, sarcasticul și necruțătorul Aldrich se dovedea a fi un maestru. Ce păcat că n-a putut fi și el de față la comemorarea oficială în sala Operei din Portsmouth: grozav și-ar mai fi bătut joc de ea! Nimeni n-ar fi fost în stare s-o înfiereze, s-o ridiculizeze și s-o biciuiască mai strașnic decît el. Am uitat însă un amănunt important: ar fi fost în stare să facă toate aceste lucruri cu entuziasm numai dacă ar fi asistat la o solemnitate stupidă în cinstea altuia, dar nu i-ar fi putut trece prin minte să-și bată joc de o ceremonie organizată în cinstea lui însuși, deoarece avea o părere aproape la fel de bună despre sine și despre talentul său ca și răposatul Edmund Clarence Stedman[1], care-și închipuia că soarele răsare numai și numai pentru a-l admira versurile și e atît de puțin dornic să apună la sfîrșitul fiecărei zile și să piardă astfel din vedere versurile cu pricina, încît zăbovește multe minute peste sorocul obișnuit, neputînd din pricina asta să-și respecte întocmai itinerarul deasupra pămîntului. Stedman era un băiat bun; Aldrich era și el un băiat bun, dar amîndoi erau de o vanitate nemaipomenită; amîndoi la un loc erau la fel de vanitoși ca și mine, ceea ce

[1] *Edmund Clarence Stedman* (1833—1908), poet și critic american.

înseamnă că erau foarte vanitoşi, fără ca în această comparaţie să existe vreo exagerare.

Spre a-i linişti pe cititori, trebuie să mărturisesc că am un dinte împotriva lui *missis* Aldrich, ceea ce mă face să cred că s-ar putea să fiu incapabil să văd ceva lăudabil în faptele ei. Am nutrit o vie antipatie faţă de ea din prima clipă cînd am văzut-o, acum treizeci şi nouă de ani, şi această aversiune nu m-a părăsit nici o clipă. *Missis* Aldrich e una dintre acele persoane deosebit de afectuoase, ale cărei drăgălăşenii îţi întorc stomacul pe dos. Nu poţi da crezare nici uneia din vorbele ei : îţi apar totdeauna artificiale, mincinoase, cu un fond egoist. Aldrich era un camarad încîntător, numai că nu prea îl vedeam, deoarece nu-l puteam vedea niciodată singur.

(8 iulie 1908)

Nu mă interesasem de durata călătoriei noastre. Ne aşteptam, ce-i drept, la un drum destul de lung, întrucît trebuia să mergem la New York şi acolo să luăm trenul de Boston, ceea ce, avînd în vedere vremea urîtă, ar fi însemnat o călătorie anevoioasă. Călătoria asta ar fi durat o zi lungă de tot, douăsprezece ore de la plecarea de-acasă pînă-n clipa cînd am fi intrat în hotelul din Boston. Din întîmplare, însă, am aflat că putem schimba trenul la South Norwalk, ca să economisim vreo patru ceasuri, aşa că, după o călătorie obositoare şi enervantă, am ajuns în Boston la orele 2 după amiază.

Urma să pornim spre Portsmouth a doua zi, în 30 iunie. Oaspeţii primiseră prin poştă invitaţii tipărite, cuprinzînd amănunte în legătură cu mijloacele de transport. Din invitaţii reieşea că expresul de Portsmouth, de la orele 9, va avea ataşate două vagoane speciale rezervate oaspeţilor.

Pentru oricine, afară de mine, pentru orice om cu scaun la cap şi fără prejudecăţi faptul că vlăstarele rămase în viaţă ale bogatei familii Aldrich oferă vagoane speciale ar fi părut atît de firesc, atît de obişnuit, ca un gest de politeţe elementară, şi atît de necesar şi inevitabil, încît amănuntul n-ar fi stîrnit nici un comentariu, ci ar fi fost socotit cît se poate de normal ; dar prejudecăţile deformează totdeauna gîndurile, sentimentele şi opiniile oamenilor. Fiind plin de prejudecăţi, am urît acel tren special. Mi-am spus că e absurd, că numai nişte oameni de rînd, nişte ţoape ar putea, din politeţe, să pună la dispoziţie un tren special într-o împrejurare ca aceasta şi să suporte cheltuielile respective, dar că nu făcea pentru *missis* Aldrich să recurgă la aşa ceva ; nu făcea pentru *missis* Aldrich, oricît de bogată şi de caritabilă ar fi fost, să risipească bani ca să fie amabilă cu invitaţii ei.

Mă enerva, mă contraria şi mă supăra să văd că-şi dă atîta importanţă cu prilejul acestui înălţător eveniment familial ; în răutatea mea, aş fi vrut să găsesc o explicaţie capabilă să anuleze orice intenţie vrednică de laudă care ar fi putut să fie la obîrşia acestui gest ; drept care, mi-am spus că *missis* Aldrich, marea, stăruitoarea, energica şi neobosita specialistă în publicitate, săvîrşea acest gest bizar de dragul reclamei pe care şi-o putea face prin ziare. Mi s-a părut o explicaţie plauzibilă,

dar ideile mele preconcepute erau atît de adînci, încît nici cu asta nu m-am liniştit ; nu mă puteam împăca de fel cu ideea că aş putea s-o văd pe *missis* Aldrich făcînd pe ospitaliera împotriva firii şi deprinderilor ei şi pe propria-i cheltuială ; totuşi, am fost nevoit să recunosc că s-a dovedit mai tare şi am înghiţit hapul. Cu toate acestea, în înverşunarea mea, mi-am pus în gînd să nu-i îngădui ca pentru doi dolari şi patruzeci de cenţi să agonisească glorie pe seama mea, aşa că l-am trimis pe Paine să cumpere bilete de tren pînă la Portsmouth şi retur. Ideea mi-a plăcut : cînd pui şi inimă, o faptă rea îţi prilejuieşte mai multă plăcere decît treizeci de fapte nobile.

M-am urcat, aşadar, împreună cu Paine, într-unul din cele două vagoane speciale, ca să stau de vorbă cu pasagerii, în speţă scriitori şi scriitoare ; unii îmi erau prieteni, alţii — simple cunoştinţe. Am avut noroc că ne-am dus acolo : rezultatul a fost amuzant. De la locul meu puteam conversa cu scriitorii de ambele sexe, aşezaţi la capătul din faţă al vagonului, cînd deodată s-a ivit conductorul, un individ grav şi ţanţoş — cum sînt de obicei aceste dihănii — şi a început să ceară biletele ! Ştiam că unii dintre invitaţii de lîngă mine erau săraci şi am văzut, nu fără oarecare plăcere, cum li se pune un nod în gît şi pe feţele lor se zugrăveşte o expresie de jale. Scoţîndu-şi de prin buzunare sau de prin poşete invitaţiile frumos tipărite, cu menţiunea privind trenul special, le-au înfăţişat neînduratului conductor şi-au început să-i explice că, fiind *invitaţi* la ceremonia funebră, nu erau obligaţi să plătească. Lătrînd cu glasul acela rece şi spart, obişnuit pe linia Boston-Maine, afurisitul conductor le-a

răspuns morocănos că nu primise nici o dispoziție în acest sens și le-a cerut să achite costul biletelor.

Această întîmplare mi-a restituit-o pe *missis* Aldrich așa cum o cunoșteam dintotdeauna : o cotoroanță scîrboasă, cu același iz și aceeași înfățișare. O femeie bogată, avidă de celebritatea pe care-o putea dobîndi din gestul de o grandoare impresionantă de a fi comandat un tren special și, ahtiată de prețioasa reclamă personală legată de acest gest, se descotorosea acum de acești șaizeci de invitați nenorociți și vlăguiți și-i lăsa să plătească ! Mi-am dat seama că-mi regăsisem comoara pierdută, că o regăsisem pe *missis* Aldrich „în carne și oase".

Acest incident penibil mai avea și un alt aspect, deosebit de întristător : oamenii neobișnuiți cu vagoanele de lux Pullman și deprinși să călătorească în vagoane de rînd, plebeiene, au obiceiul de a-și înfige biletele în spătarul banchetei din fața lor, pentru ca să le vadă conductorul cînd trece ; în trenurile care circulă pe liniile din Noua Anglie, conductorul apare la fiecare cîteva minute, aruncă o privire asupra biletelor expuse și le perforează în grabă, repetînd treaba asta toată ziulica, pînă ce biletul încetează să fie un bilet și rămîne numai găuri ; între timp, posesorul biletului stă liniștit, scutit de efortul de a scoate biletul din buzunar din două în două minute.

Ei bine, crezînd, firește, că invitațiile lor tipărite servesc drept bilete, călătorii din aceste vagoane speciale le înfipseseră în spătarele banchetelor din fața lor, pentru a da astfel conductorului posibilitatea să le facă ciur fără a-i mai deranja ; însă cînd, cu un aer încrezător, plin de mulțumire, ba chiar

ușor arogant, i-au arătat conductorului aceste invitații, el le-a răspuns cu o tăcere vizibil irreverențioasă și disprețuitoare, iar bieții oameni au rămas atît de rușinați, atît de umiliți, încît cred că i-ar fi compătimit pînă și *missis* Aldrich. Eram destul de generos ca să-mi fie și mie milă de ei ; atîta îmi era de milă, încît aproape că aș fi preferat să nu asist la această scenă. Erau în total șaizeci de invitați, dintre care zece sau cincisprezece din New York, iar restul din Boston sau din împrejurimi, și deși toate biletele de tren n-ar fi costat mai mult de o sută cincizeci de dolari, femeia aceea putred de bogată, dar cărpănoasă, era atît de murdară, încît îi lăsa pe acești literați nevoiași și plini de abnegație să-și plătească singuri deplasarea.

Din cînd în cînd, în trenul special, cîte unul dintre acești miei duși la tăiere îl întreba pe vreun altul dacă nu cumva știe cine suportă cheltuielile de deplasare ; dar nici un miel nu era în stare să răspundă la această întrebare ; trenul special era, firește, lăsat în părăsire. În gara Boston nu-i așteptase nici un om care să-i îndrume pe invitați încotro să apuce sau să le arate care erau vagoanele rezervate ; iar în tren nu avea nimeni grijă ca, pe căldura aceea înăbușitoare, să-i viziteze și pe ei din cînd în cînd vînzătorul de răcoritoare ; în gară la Portsmouth nu s-a arătat nimeni să-i întîmpine pe invitați, afară doar de persoanele care veniseră să-l aștepte pe guvernator și pe alți cîțiva călători. Mașina doamnei — o mașină foarte luxoasă și scumpă — a venit să-l ia pe guvernator, pe gratis, după cîte mi s-a spus.

La Operă, trei pătrimi din invitații veniți cu trenul special au primit locuri la galerie, în timp ce

guvernatorul și personalul său, precum și cîțiva dintre literații mai mult sau mai puțin cunoscuți au fost îndrumați să aștepte în foaierul actorilor pînă se va umple sala și totul va fi gata pentru începerea ceremoniei. Era acolo și primarul din Portsmouth, un animal uriaș, zdravăn și vînjos — tipul primarului ideal pentru secolul ăsta murdar. După o scurtă așteptare, am ieșit pe scenă, întîmpinați fiind de aplauze zgomotoase. Howells[1] și cu mine am intrat îndată după primar, după guvernator și după statul lui major, iar restul liotei literaților veneau în urma noastră. Ne-am așezat în rînd, unul lîngă altul, de-a curmezișul scenei, iar Howells și cu mine am luat loc pe o sofa scundă, din lemn de salcie, care se afla cam în mijlocul rîndului.

Howells a aruncat o privire în jur și mi-a șoptit:

„— Ce aer vetust și plăcut au toți! Dacă am avea fețele înnegrite cu funingine și gulere înalte, cu șpiț, care să ne joace în fața ochilor ca niște bariere de cale ferată, asemănarea ar fi completă; iar dacă ar fi și Aldrich printre noi, ar folosi, firește, vechea și inspirata formulă de prezentare, spunînd cu glas tare: «Cum o duci astă-seară, *Brer* Bones[2]? Cum te simți, *Brer* Tamborine[3]? Cum o mai duci cu sănătatea?»".

După aceea, primarul a trecut la rampă și, cu glas tunător, a început să debiteze energic și sigur de sine un discurs în care a adus un frumos și bine-

---

[1] *William Dean Howells* (1837—1920), critic și romancier american, inițiatorul curentului realist în literatura S.U.A.; unul dintre prietenii cei mai apropiați ai lui Twain.

[2] *Brer Bones* — Frate „Castanietе".

[3] Alături de *Bones* și *Banjo*, *Brer Tamborine* — Frate „Tamburină" — este unul dintre personajele clasice ale spectacolelor cu „menestreli". Se numește astfel pentru că acompaniază dansurile și cîntecele trupei cu tamburina.

meritat omagiu memoriei lui Aldrich, descriind Portsmouthul pașnic și patriarhal de altădată, în care copilărise Aldrich cu șaizeci de ani în urmă, pentru a-l compara apoi cu febrilul Portsmouth din zilele noastre. Nu a folosit chiar cuvîntul „febril", căci ar fi fost nepotrivit, dar l-a sugerat. Portsmouthul de astăzi nu e de loc febril : e un orășel pașnic, din cale-afară de pașnic, și adormit. Primarul a vorbit apoi despre munca de colecționare a obiectelor legate de memoria lui Aldrich, despre mobilarea casei în care copilărise Aldrich cu o parte din aceste obiecte, celelalte urmînd să fie expuse într-o clădire mai solidă din curte, despre transferarea întregii colecții Asociației pentru muzeul „Aldrich", a cărei menire este s-o păstreze pentru posteritate pe cheltuiala municipalității.

(9 iulie 1908)

Vorbind cu dezinvoltură, guvernatorul Guild[1] a ținut un discurs frumos și plin de însuflețire, foarte potrivit cu împrejurarea și memorizat la perfecție. L-a rostit fără pauze, poticneli și ezitări. Un om care vrea să țină un discurs, indiferent de locul, împrejurarea și tema aleasă, trebuie atît pentru sine însuși, cît și pentru public să și-l scrie și să-l memorizeze, dacă are răgazul necesar. Pe vremea cînd eram încă în stare să învăț pe dinafară un discurs, o făceam totdeauna, în interesul meu, nu

[1] *Curtis Guild* (1860—1915), guvernator al statului Massachusetts din Noua Anglie (1902—1906).

al publicului. Un discurs bine memorizat poate, prin forma lui meşteşugită, să amăgească pe deplin pe ascultători şi să-i facă să se minuneze de talentul care îngăduie unui om să vină nepregătit în faţa lor pentru a debita fraze bine cumpănite şi inspirate, cu aceeaşi uşurinţă şi siguranţă cu care nişte oameni mai puţin înzestraţi înşiră banalităţi anodine. Acum nu fac pe moralistul, ci spun pur şi simplu adevăruri elementare. Aşadar, discursurile bine memorizate ale primarului şi guvernatorului au constituit un bun început : au fost interesante, pline de însufleţire şi convingătoare.

A urmat ceremonia funebră. Unii după alţii, bocitorii s-au furişat la rampă, ca să citească, cu voce smerită şi smiorcăită, poemele scrise pentru această împrejurare ; cei mai mulţi citeau cu glas şoptit, confidenţial, întrucît vocea unui adevărat poet, chiar a unui poet de mîna a treia, e rareori capabilă să ajungă pînă la mijlocul unei săli. În curînd m-am bucurat că venisem în haine negre ; ai mei mă îmbrăcaseră astfel, atrăgîndu-mi atenţia că solemnitatea la care mă duceam nu avea caracter festiv, ci funebru, drept care trebuia să îmbrac nu straie de sărbătoare, ci haine cernite. Hainele negre mă strîngeau groaznic şi mă făceau să năduşesc şi să mă înăbuş acolo, pe scena învăluită în jale, dar se potriveau de minune cu poeziile şi cu glasul bocitorilor, precum şi cu feţele obosite şi înfierbîntate ale auditoriului, de aceea eram bucuros că îmbrăcămintea mea e în ton cu mîhnirea generală.

Poet după poet se ridica, se tîra pînă la pupitru, îşi scotea manuscrisul şi începea să jelească ; şi treaba asta a mers aşa pînă ce însăşi solemnitatea ceremoniei a început să pară ridicolă. În viaţa mea

n-am auzit atîtea lecturi după manuscrise. Nu voi tăgădui că manuscrisele erau de bună calitate, recunosc chiar că printre ele nu a fost nici unul mediocru, dar adevărul este că nici un poet, cu excepția celor de mîna întîi, nu știe să citească, astfel încît, atunci cînd recită, devine o pacoste pentru toată lumea, afară de el însuși.

Pînă și colonelul Higginson [1], cu toată vîrsta lui venerabilă și cu toată experiența lui în materie, agonisită de-a lungul mai multor generații, stătea acolo la pupitru, încovoiat de bătrînețe ca o paranteză, și își debita discursul după manuscris, cu rămășița firavă și lugubră a unui glas care, odinioară, cînd colonelul își conducea regimentul la asalt, dobîndind victorii în lupte sîngeroase, avea sonorități de clopot. Discursul lui Howells a fost scurt, simplu și inspirat, deoarece noblețea gîndirii și perfecțiunea expresiei sînt un dar al lui Howells, care, pe deasupra, își învățase pe dinafară discursul ; din păcate, și-a citit și el după manuscris poemul. L-a citit destul de bine, apoi a sporit cu el teancul de manuscrise și s-a întors la locul lui de lîngă mine, fericit că isprăvise corvoada și arătînd ca un ocnaș grațiat. Venindu-mi rîndul și mie, am renunțat la discursul pe care-l pregătisem, fără să-l memorizez prea bine, și am încheiat solemnitatea debitînd, vreme de douăsprezece minute, fără nici o noimă, niște mofturi nelalocul lor.

Ceremonia a luat sfîrșit. A fost un spectacol îngrozitor, infernal, greu de suportat ; a durat două ore cumplit de înăbușitoare, dar n-aș fi vrut să lip-

[1] *Thomas Wentworth Higginson* (1823—1911), pastor abolitionist ; în timpul războiului civil a comandat un regiment de negri ; a militat pentru înlăturarea discriminării rasiale.

sesc chiar de-ar fi fost de două ori mai cald, de două ori mai obositor, de două ori mai lung drumul pe calea ferată Boston-Maine și de două ori mai mare cantitatea de funingine pe care am înghițit-o.

Murat Halstead[1] și Bayard Taylor[2] (7 iulie 1908)

Murat Halstead a murit. Era un om extrem de simpatic. A apucat să trăiască aproape optzeci de ani, dintre care șaizeci și i-a dedicat unei munci editoriale sîrguincioase și obositoare. Viața lui și a mea alcătuiesc un contrast ciudat. Începînd de la vîrsta de 11 ani — mai precis de la 24 martie 1847, cînd a murit tatăl meu, și pînă la sfîrșitul anului 1856 sau în primele zile ale lui 1857 — am muncit nu cu sîrguință, nici cu drag, ci în silă, cu scîrbă, tîndălind și trăgînd chiulul ori de cîte ori nu eram supravegheat. Statisticile arată că am muncit vreme de vreo zece ani. Mă apropii de vîrsta de 73 de ani, și cred că de atunci încoace n-am mai prestat nici o muncă — afară doar dacă aș putea cumva să acord acest onorabil și impunător epitet dezlînatelor strădanii ce le-am depus vreme de doi sau trei ani ca reporter pe coasta Pacificului — de aceea socot că nu greșesc spunînd că, atunci cînd, în urmă cu cincizeci sau cu cincizeci și unu de ani, am evadat din tipografie, am încetat pentru totdeauna să fiu un muncitor.

---

[1] *Murat Halstead* (1829—1908), ziarist american.

[2] *Bayard Taylor* (1825—1878), poet, prozator, ziarist și conferențiar american; ministru al S.U.A. la Berlin în 1878.

A fi pilot pe Mississippi[1] nu era pentru mine o muncă, era o joacă — o joacă bărbătească încîntătoare și plină de neprevăzut, care-mi plăcea negrăit de mult; căutarea de minereuri argentifere în Munții Humboldt[2] a fost o joacă, o simplă joacă, deoarece nu munceam de loc; de muncit, munceau simpaticii mei tovarăși, iar eu ședeam lîngă ei și-i admiram; căutarea de minereuri argentifere la Esmeralda nu a fost muncă, deoarece munca o făceau Higbie și Robert Howland, iar eu ședeam lîngă ei și-i admiram. La un moment dat am primit totuși o muncă — să adun cu lopata cioburile într-o fabrică de cuarț — și a fost într-adevăr o muncă, pe care a trebuit să o fac eu însumi, dar m-am retras după două săptămîni, nu numai cu voia mea, ci și cu aprobarea celor care plăteau salariile. Aceste experiențe de miner mi-au luat zece luni și au încetat pe la sfîrșitul lui septembrie 1862.

Am devenit atunci reporter în Virginia City, Nevada, și ulterior, la San Francisco, iar după ceva mai mult de doi ani de trîndăvie salariată, mi-am părăsit postul de la *Morning Call*[3], la cerere. La cererea patronului. Am lucrat apoi, vreme de două sau trei luni, la San Francisco, în calitate de corespondent al ziarului *Enterprise* din Virginia City; după aceea am petrecut trei luni la Jackass Gulch, împreună cu frații Gillis, care practicau mineritul „în pungă"; apoi am plecat în arhipelagul Sand-

[1] În 1857 Twain a părăsit tipografia din Hannibal la care lucrase zece ani și, după o perioadă de ucenicie, s-a angajat ca pilot fluvial pe Mississippi (1857—1861).

[2] Lanț de munți în statul Nevada. În 1860, descoperirea unor bogate zăcăminte de argint atrage nenumărați prospectori cărora, în 1861, li se alăturâ și Twain.

[3] Ziar din San Francisco la care Twain a lucrat ca reporter.

wich [1], fiind vreme de cinci sau șase luni corespondent al ziarului *Union* din Sacramento [2]; în octombrie 1866 mi-am făcut debutul de conferențiar, și din ziua aceea pînă astăzi am reușit totdeauna să-mi cîștig existența fără să muncesc; pentru că a scrie cărți și articole de revistă era pentru mine o joacă, nu o muncă: îmi plăcea, așa cum îmi plăcea să joc biliard.

Mă întreb de ce oare Murat Halstead a fost osîndit la șaizeci de ani de robie editorială, în timp ce eu m-am bucurat o viață întreagă de privilegiul unei trîndăvii încîntătoare? Aceasta pare o nedreptate strigătoare la cer și cu neputință de justificat, dar în același timp pare să fie o lege a societății omenești, care spune că cei vrednici nu vor avea, iar cei nevrednici vor avea parte de tot ceea ce are preț în viața unui om. Iată o rînduială destul de absurdă, după părerea mea.

La 10 aprilie, acum vreo treizeci și ceva de ani, am pornit spre Germania, împreună cu mica mea familie, pe bordul vaporului *Holsatia*, mai bine zis eram pe punctul de a porni, dar în ultima clipă s-a hotărît să rămînem ancorați în golf pentru a vedea cum va fi vremea. Foarte mulți oameni au venit la vas cu un remorcher pentru a-și lua rămas bun de la pasageri, iar spre seară, cînd ne-am hotărît să ieșim în larg, ne-au părăsit.

După plecarea remorcherului, am constatat că Murat Halstead se afla printre noi: venise să-și ia rămas bun de la nevasta și de la fiica lui, și acum era nevoit să rămînă cu noi, nu avea altă posibilitate. Am ieșit, așadar, în larg. Halstead nu avea

[1] Nume dat de descoperitorii englezi insulelor Hawai.
[2] Capitala statului California.

alte haine decît cele pe care le purta pe el, și îl aștepta o călătorie de paisprezece zile. Din fericire, pe bord se afla un bărbat la fel de masiv ca și Halstead, numai unul: Halstead putea să îmbrace numai hainele acelui individ. Individul nu era altul decît Bayard Taylor, un bărbat de statură neobișnuită, care avea întocmai dimensiunile lui Halstead și poseda o grămadă de haine, pe care a fost bucuros să le împartă cu Halstead, fiindu-i de multă vreme prieten intim.

Către miezul nopții mă aflam în fumoar cu ei, cînd am făcut o descoperire uluitoare: cei doi nu se văzuseră de vreo zece ani, și fiecare se mira să-l vadă pe celălalt atît de voinic, sănătos și robust; fiecare se aștepta de ani de zile să audă despre moartea celuilalt, întrucît între timp primiseră amîndoi sentințe de condamnare la moarte din partea medicilor. În ambele cazuri diagnosticul era: boală de inimă și moarte sigură pînă în doi ani. Amîndoi ar fi trebuit să ducă o viață liniștită, să umble încet, să nu alerge, să nu urce scări decît la nevoie și, mai presus de orice, să se ferească, pe cît posibil, de surprize și de emoții puternice. Amîndoi își dădeau seama că măcar o singură emoție bruscă și violentă le-ar fi fost fatală, de aceea, vreme de zece ani, amîndoi se tîrîseră, dar nu alergaseră niciodată; urcaseră scări doar cu viteza unui mărfar și se feriseră cu grijă de emoții, și în tot acest timp fuseseră zdraveni ca niște elefanți, fără să poată însă pricepe de ce continuă să trăiască.

Apoi s-a petrecut ceva cu ei, cu amîndoi deodată, și anume: o surpriză bruscă și puternică, urmată numaidecît de o altă surpriză: surpriza că nu au murit pe loc. Aceste surprize s-au petrecut

cam la o săptămînă înainte de plecarea vasului *Holsatia*. Halstead, care era editorul și proprietarul ziarului *Commercial* din Cincinnati, ședea o dată, pe la miezul nopții, în biroul lui de la etaj, cînd, foarte aproape, s-a auzit o puternică explozie, care a făcut să se cutremure din temelii clădirea cu toate geamurile ei ; înainte de a avea răgazul să se gîndească și să se ferească de emoții, Halstead coborîse șase etaje, bîiguind speriat : „Facă-se voia ta !", cu convingerea că se va face. Dar nu s-a întîmplat nimic, și din ziua aceea a devenit un om liber, iar în săptămîna care a urmat, s-a străduit să compenseze timpul pierdut zece ani de zile, vînînd emoții și devorîndu-le ca un om flămînd.

Bayard Taylor trecuse printr-o situație asemănătoare. Se pomenise traversînd, în plin cîmp, o cale ferată chiar în secunda cînd un expres trecea pe acolo, iar trenul i-a dat un bobîrnac în șezut și l-a azvîrlit taman în districtul vecin prin forța curentului de aer pe care-l stîrnise. Taylor a început să bocească și să se smiorcăie, socotind că emoția fatală s-a produs ; apoi, punîndu-și mîna pe inimă, s-a ales cu o nouă surpriză : a constatat anume că inima îi bate. S-a ridicat, s-a șters de praf și, bucurîndu-se foarte, a mulțumit cerului și a pornit, ca și Halstead, să vîneze emoții și să recupereze cei zece ani pierduți.

Bayard Taylor pleca acum la Berlin în calitate de ambasador al țării noastre în Germania ; era un om inimos, simpatic și deschis, iar noua lui funcție îl făcea la fel de fericit ca pe oricare dintre ambasadorii nou-numiți de la începutul lumii încoace. Era poet și scrisese multe versuri, de asemenea tradusese *Faust*, dînd cea mai bună versiune

engleză a operei lui Goethe. Dar întreaga lui poezie a fost uitată, cu excepția a două foarte frumoase cîntece — unul despre soldații scoțieni care cîntă *Annie Laurie*[1] în tranșeele din fața Sevastopolului[2], iar celălalt, un impresionant cîntec de dragoste al unui arab către iubita lui. Nu s-a gîndit nimeni să strîngă într-un muzeu memorial relicvele legate de viața și opera lui Taylor, ceea ce, dacă ar mai fi în stare să cugete, l-ar bucura foarte mult.

Avea o memorie prodigioasă, și într-o noapte, cînd ne plimbam pe punte, s-a apucat să scoată din străfundurile minții sale o listă imensă de cuvinte bizare și fără legătură, pe care le învățase pe de rost în copilărie citind lista de două ori, pentru nu știu ce premiu, pe care-l cîștigase cu ușurință, din pricină că ceilalți concurenți nu fuseseră în stare să recite fără greșeli cuvintele, deși studiaseră lista timp de o oră. Taylor mi-a spus că, deși lista aceea îi ieșise din minte de atunci încoace, era sigur că o poate rememora după o jumătate de ceas de efort concentrat. Ne-am plimbat în tăcere pe punte și, după o jumătate de ceas, Taylor a început cu primul cuvînt de pe listă, apoi a spus-o toată pe nerăsuflate și, pretindea el, fără nici o greșeală.

Avea un servitor negru, care venise pe bord îmbrăcat după ultimul răcnet și arătînd frumos ca un curcubeu; după aceea a dispărut și nu l-am mai văzut vreme de zece sau douăsprezece zile; apoi a reapărut pe punte complet schimbat — gîr-

[1] Titlul unui cîntec de dragoste scris de poetul scoțian *William Douglas* (1672—1748).

[2] În timpul eroicei apărări a Sevastopolului (1854—1855) de către armata și flota rusă, pe vremea războiului Crimeei (1853—1856).

bov, umil, supus, ca o floare ofilită, cea mai jalnică și mai ofilită floare văzută vreodată în afara unei sere, sau chiar înăuntrul ei. Misterul s-a lămurit repede. Marea îi răscolise măruntaiele încă din prima zi, de aceea se dusese la medicul vasului să-i ceară un purgativ. Medicul i-a dat paisprezece pilule mari și i-a spus, în nemțește, să ia cîte una la fiecare trei ceasuri, pînă va simți o ușurare; cum însă negrul nu știa nemțește, a luat întreaga doză dintr-o înghițitură, iar rezultatul a fost cel pe care l-am descris mai sus.

Monarhia
(16 Iulie 1908)

În urmă cu treizeci și cinci de ani, într-o scrisoare adresată de formă soției mele, dar de fapt domnului Howells, m-am amuzat de unul singur și am încercat să-l amuz și pe el, prorocind monarhia și imaginîndu-mi cum va arăta țara atunci cînd monarhia va lua locul republicii... Scrisoarea asta mă interesează acum. Nu pentru ceea ce spune — fiindcă nu cuprinde nici o propoziție serioasă — ci pentru că îmi împrospătează memoria, îngăduindu-mi să-mi amintesc de conținutul unei scrisori anterioare, care trata serios chestiunea viitoarei monarhii.

Nu mă așteptam ca monarhia să vină chiar în vremea mea, nici în timpul vieții copiilor mei, sau în vreo altă perioadă previzibilă cu oarecare aproximație. Mi se părea că ea poate veni mai devreme sau mai tîrziu, în decurs de un secol, ori cu o întîrziere de două sau chiar trei secole. Dar de venit, va veni...

Toate astea le-am prevăzut în urmă cu treizeci și cinci de ani. Acum mi se pare curios că visam despre o *viitoare* monarhie, fără a bănui cîtuși de puțin că monarhia și luase ființă, iar republica era

de domeniul trecutului. Şi, totuşi, aşa stăteau lucrurile. Republica rămăsese cu numele, dar de fapt nu mai exista.

De cincizeci de ani încoace, ţara noastră este o monarhie constituţională, avînd pe tron partidul republican. Cele două scurte perioade de preşedinţie ale lui *mister* Cleveland [1] nu contează; ele au fost accidentale şi vremelnice şi n-au putut ştirbi substanţial supremaţia republicană. Monarhia noastră nu este o monarhie simplă, ci una ereditară — în cadrul unei singure familii politice. Ea trece de la un moştenitor la altul cu aceeaşi regularitate, siguranţă şi inevitabilitate cu care trece oricare tron în Europa. Monarhul nostru [2] este mai puternic, mai arbitrar, mai tiranic decît oricare monarh din Europa, ordinele pe care le dă din Casa Albă [3] nu stau sub controlul nici unei legi, uzanţe sau constituţii, el putînd îngènunchea Congresul [4] în mai mare măsură decît e ţarul capabil să îngenuncheze Duma. El poate concentra şi întări puterea în capitală, răpind statelor federale [5] drepturile lor specifice, ceea ce a şi proclamat ca ţel al său prin glasul unui secretar de stat. El poate împînzi Curtea

---

[1] *Grover Cleveland* (1837—1908), om politic reacţionar, membru al partidului democrat, preşedinte al S.U.A. între 1885 şi 1889 şi între 1893 şi 1897; a reprimat cu sălbăticie mişcarea muncitorească ordonînd să se tragă asupra muncitorilor din Chicago la 1 Mai 1883 şi folosind armata spre a înăbuşi greva de la Pullman în 1894.

[2] Twain se referă evident la preşedintele în exerciţiu la data cînd a dictat materialul, şi anume la *Theodore Roosevelt* (1858—1919), preşedinte al S.U.A. între 1901 şi 1909; a promovat o politică externă agresivă, a favorizat întărirea influenţei trusturilor în conducerea statului.

[3] Reşedinţa preşedintelui S.U.A. la Washington.

[4] Denumirea parlamentului în S.U.A.

[5] S.U.A. sînt o republică federală alcătuită în prezent din 50 de state cu administraţie, parlamente şi guvernatori proprii.

Supremă[1] cu judecători care-i favorizează ambițiile, și a și amenințat — tot prin glasul unui secretar de stat — să o facă! Prin felurite și ingenioase mijloace, monarhia s-a înscăunat și și-a întărit în așa măsură tronul, încît am impresia că s-a statornicit pentru totdeauna. Printr-un sistem de tarife vamale excepționale ea a creat un număr de corporații gigantice în interesul cîtorva bogătași, și printr-un raționament cît se poate de abil și stringent a convins mulțimea săracilor recunoscători să creadă că aceste tarife ar fi fost instituite în interesul *lor*! Pe lîngă asta, monarhia pretinde c-ar fi dușmanul propriului ei copil — monopolul — și se preface c-ar vrea să-l sugrume. Fiind însă prevăzătoare și circumspectă, nu pomenește niciodată nimic despre vreo intenție de a ataca monopolurile la izvoarele lor vitale: tarifele vamale. Ea amînă cu grijă acest atac pînă „după alegeri". De fapt, se gîndește să-l amîne vreme de o mie de ani, însă oamenii nu știu asta. Monarhia noastră nu face nici un pas înapoi, ci pășește totdeauna înainte, totdeauna spre țelul ei final, pe care-l urmărește în *realitate* și care, acum, e sigur.

Nu mă așteptam să apuc ziua cînd o voi vedea atingîndu-și țelul, dar o măsură recentă — cea mai recentă și cea mai uluitoare măsură — m-a făcut să sper c-o voi apuca. Iată despre ce este vorba: înainte vreme, monarhia noastră obișnuia să-și aleagă omul de paie prin intermediul vocii poporului, pe

---

[1] Organul judecătoresc suprem al S.U.A. Membrii Curții Supreme sînt numiți de președintele S.U.A.

cînd de astă dată omul de paie s-a dus și *și-a desemnat* el însuși succesorul[1] !

Iar eu socot că această măsură smulge ultima zdreanță care mai rămăsese pe trupul de ceară topită al republicii noastre. În cazul Republicii Romane, aceasta a fost, de asemenea, ultima zdreanță.

. . . . . .

Panica[2]
(1 noiembrie 1907)

A fost o panică ciudată. Nu semăna cu nici o altă panică din istoria țării. Panica obișnuită, cu care eram de mult deprinși, este o furtună, un ciclon, un uragan care mătură din cale toate valorile și pustiește industria, la fel cum un ciclon doboară pădurile și lasă în urmă mormane de dărîmături în orașele prin care trece ; pe cînd această panică este de un fel nou — o panică surdă, înăbușită, care nu face nici un zgomot și nu prilejuiește istericale sau accese de furie ; ea nu este ca o furtună, ci ca un flagel, ca o paralizie ; e ca și cum activitatea comercială a poporului nostru de optzeci de milioane ar fi încetat brusc, lăsîndu-i pe cetățeni fără ocupație, speriați, nedumeriți. Împrejurările în care s-a produs te fac să te gîndești la o puternică mașină căreia i-a scăpat cureaua de transmisie și care, în virtutea inerției, continuă să funcționeze în gol,

[1] Aluzie la faptul că în 1908, la congresul partidului republican, Theodore Roosevelt a impus desemnarea drept candidat la președinție a lui *William Taft* (1857—1930), care în calitate de secretar de stat la departamentul războiului se dovedise un apărător zelos al monopolurilor.

[2] Este vorba de criza economică ce s-a abătut asupra S.U.A. în 1907.

tot mai slab, fără nici un rezultat. În lumea financiară nu s-a înregistrat nici un faliment de mari proporții. Nu s-au produs nici crahuri, nici lovituri de trăsnet, nici cutremure; domnesc o liniște lugubră și o atmosferă încărcată de temeri.

Formula „a pune în disponibilitate" a devenit obișnuită, obositor de obișnuită. Auzim mereu de cutare sau cutare mare întreprindere care concediază o mie de oameni, două mii, trei mii, și faptul acesta ne familiarizează cu condițiile ce se statornicesc în numeroasele întreprinderi milionare din țara noastră; au loc însă concedieri cu mult mai masive și mai dezastruoase, care nu sînt pomenite în presă; aceste concedieri au loc pe nesimțite în întreaga țară — în toate micile ateliere și fabrici, de la un capăt la altul al Americii, din fiecare trei salariați unul este concediat — lăsînd pe drumuri victime care nu pot fi numărate cu miile, ca în cazul marilor uzine, ci cu sutele de mii, ajungînd la un total de milioane, și făcînd ca, în comparație cu ele, concedierile din marile întreprinderi să pară un fleac. Acum familiile cu patru servitori se mulțumesc cu trei; familiile cu trei servitori se mulțumesc cu doi; familiile cu doi servitori rămîn numai cu unul, iar familiile cu un singur servitor se descurcă fără nici unul. Profesoarele particulare care aveau cîte șase elevi și-au pierdut trei, cele cu trei elevi i-au pierdut pe toți; vînzătorii de prăvălie, bărbați și femei, au fost concediați în masă; nu există nici o ramură a economiei naționale care să nu-și fi restrîns activitatea, amenințînd pîinea zilnică a mii de familii. Flagelul s-a abătut peste tot, iar autorul acestui flagel este domnul Roosevelt.

Săptămîna trecută părea iminent un crah general, de proporţii uriaşe, şi crahul s-ar fi produs dacă n-ar fi intervenit următoarea împrejurare: „banditii" milionari, pe care preşedintele îi ocărăşte cu atîta plăcere ca să cucerească aplauzele galeriei, au intervenit şi au stăvilit dezastrul. *Mister* Roosevelt a pretins numaidecît că meritul îi aparţine, şi există numeroase dovezi că naţiunea, cherchelită, îl crede pe cuvînt. Marii financiari au salvat toate principalele bănci şi companii din New York, cu excepţia uneia singure — „Knickerbocker Trust Company". Această companie, neavînd prieteni, a fost obligată să-şi înceteze plăţile, lăsînd un pasiv în valoare de 42 de milioane, mai ales depuneri. Nimeni nu va pierde ceva din pricina acestei suspendări temporare a plăţilor, deşi douăzeci şi două de mii de depunători vor fi mai mult sau mai puţin strîmtoraţi. Consiliul ei de maladministraţie s-a tot codit timp de o săptămînă încercînd să născocească un mijloc de a-şi scăpa acţionarii de consecinţele evaluării pasivului. Firește că eram şi eu unul dintre depunătorii acestei întreprinderi, singura care a avut de suferit — de, norocul meu! Investisem cincizeci de mii de dolari! Mă simt lezat şi jignit; şi nutresc o vie simpatie pentru omul care...

Cred că am mai vorbit o dată, într-unul din primele capitole ale acestei *Autobiografii* — nu-mi amintesc precis în care anume — despre acest membru al *Y.M.C.A.* [1] În orice caz, iată cum s-au petrecut lucrurile. Într-o duminică după-amiază trebuia să vorbesc la teatrul „Majestic", în faţa unui nu-

[1] *Young Men's Christian Association* — Asociaţia tinerilor creştini, organizaţie anglo-americană de tineret, cu caracter reacţionar.

măr de membri ai asociațiilor *Y.M.C.A.* Secretara mea și cu mine am intrat prin culise și ne-am așezat într-o lojă, de unde am putut privi, mirați, un întins deșert de bănci goale. La un moment dat, secretara s-a îndreptat spre intrarea principală, situată pe altă stradă, să vadă ce se întîmplă; dar tocmai cînd dădea să iasă, „tinerii creștini" au început să inunde în valuri sala; și-a croit drum prin aceste valuri, și cînd a ajuns la ușa principală, sala era ticsită, iar afară, polițiști, călări sau pedeștri, se luptau cu o mulțime de alți „tineri creștini", încercînd să-i oprească. Ușile le-au fost închise în nas. Rămăsese, însă, firește, un om — totdeauna mai rămîne cîte un om. Își strecurase aproape tot trupul prin ușa ce se închidea, dar o namilă de polițist l-a împins îndărăt. Dîndu-și seama că pierduse orice șansă, omul a rămas mut o clipă, iar apoi a spus, clocotind de mînie: „Am fost membru activ al asociației *Y.M.C.A.* vreme de șapte ani și n-am primit niciodată vreo răsplată pentru asta, și iată că din nou mă urmărește ghinionul meu afurisit!" Deși sînt împotriva unor asemenea expresii vulgare, înțeleg situația lui și mă simt alături de omul acela.

. . . .

Vînătoarea de vaci (18 octombrie 1907)

Ieri s-au petrecut două evenimente istorice extraordinare, al căror ecou este menit să răsune veacuri de-a rîndul pe coridoarele Timpului, două evenimente care nu vor putea fi uitate atîta vreme

cît se va scrie istorie. Compania „Marconi" şi-a început ieri activitatea comercială, trimiţînd mesaje telegrafice de-a curmezişul Atlanticului, de la un ţărm la altul ; şi, în aceeaşi zi, preşedintele Statelor Unite, pentru a paisprezecea oară, a fost cît pe-aci să dea peste un urs, apropiindu-se de el la o distanţă de trei mile. Ca întotdeauna, preşedintele era departe, nimeni nu ştia unde, cînd ursul a dat buzna peste alaiul de cîini, vînători, grăjdari, şambelani, cantinieri, bucătari, rîndaşi, cavalerişti, infanterişti, artilerişti şi alţi membri ai suitei prezidenţiale, şi după ce s-a scăldat, ca de obicei, într-un heleşteu, a dispărut în pădure. În vreme ce jumătate din această haită privea spre locul unde dispăruse ursul, cealaltă jumătate a pornit în galop, sunînd din corn, spre a răscoli întreg statul Louisiana[1], în căutarea marelui vînător. Mă întreb de ce n-or fi renunţînd să mai vîneze urşi, pentru a-l vîna pe preşedinte? Este singurul vînat care nu poate fi găsit cînd îl cauţi.

După cîtva timp, preşedintele a fost găsit, a fost pus pe urmele vînatului şi, împreună cu cîinii, a pornit pe acest drum, prin pădure, dar după vreo cîteva mile s-a lăsat păgubaş, întrucît sfinţia-sa preotul Long, doctor în teologie, poreclit „fachirul naturii", s-a apropiat şi i-a spus că de fapt era vorba doar de urmele unei vaci. Ce sfîrşit jalnic pentru o acţiune atît de îndrăzneaţă! Excelenţa-sa pleacă astăzi spre Washington, ca să-şi pună la punct planul de a dezlănţui un război împotriva Japoniei cu ajutorul flotei noastre de război.[2] Mulţi

[1] Stat în sudul S.U.A., pe ţărmul Golfului Mexic.

[2] Aluzie la demonstraţia navală făcută în 1907, în Oceanul Pacific, de o escadră americană.

înțelepți pretind că, dimpotrivă, ideea lui este de a impune Japoniei pacea, eu, unul, însă, cred că președintele dorește un război. A participat și el o dată la o încăierare, pe colina San Juan[1], și s-a ales de pe urma acestei bătălii cu atîta glorie romantică, încît, de atunci încoace, nu mai contenește să vorbească despre ea. Îmi amintesc că mai demult, la un dejun intim în casa lui Brander Matthews[2], președintele a adus de trei sau patru ori vorba despre bătălia de la San Juan, în ciuda tuturor eforturilor depuse de oamenii cu scaun la cap pentru a ocoli acest subiect și a găsi unul mai interesant. Cred că președintele e nebun de-a binelea, din multe puncte de vedere, dar mai cu seamă în privința războiului și a gloriei supreme pe care o poate aduce. Cred că își dorește un mare război în care să poată apărea în mod spectaculos în chip de comandant suprem al armatei de uscat și al forțelor navale, spre a intra în istorie ca singurul monarh din epoca modernă care a izbutit să cumuleze aceste două funcții.

Ieri, posturile emițătoare ale companiei „Marconi" de pe ambele coaste ale Atlanticului au schimbat mesaje însumînd cinci mii de cuvinte, într-un ritm de patruzeci-cincizeci pe minut. Este un eveniment de răsunet mondial. L-am întîlnit pe *mister* Marconi la Londra acum șapte ani, în tovărășia lui Hiram Maxim[3]; pe vremea aceea era încredințat că într-o bună zi va putea trimite tele-

---

[1] În timpul războiului hispano-american din 1898, Theodore Roosevelt s-a alăturat unui corp de cavalerie și a luat parte în Cuba la cucerirea coloniei San Juan.

[2] *Brander Matthews* (1852—1929), scriitor și critic literar american.

[3] *Hiram Stevens Maxim* (1840—1916), inventator american; în 1883 a pus la punct arma automată și mitraliera.

grame peste ocean fără relee, dar convingerea lui nu era împărtășită de mulți. Sînt bucuros că l-am văzut și am stat de vorbă cu el, așa cum sînt bucuros că am avut prilejul să-i întîlnesc și să stau de vorbă cu profesorul Morse[1], cu Graham Bell, cu Edison[2] și cu alți cîțiva dintre oamenii care au înălțat etajul ultim al mărețului edificiu al civilizației materiale moderne. În jurul marelui eveniment de ieri nu s-a făcut zarvă nici în Anglia, nici în America; va veni vremea și pentru asta, așa cum a venit în cazul telegrafului lui Morse.

Țin minte valul de entuziasm și uimire care a cuprins planeta noastră în vara lui 1858, cînd a fost transmis prin cablu electric primul mesaj de-a curmezișul Oceanului Atlantic. Părea ceva de necrezut; părea cu totul de necrezut, și totuși am fost siliți să credem și să ne deprindem, treptat, cu acest fapt, pentru a-i face loc în viața noastră; și apoi, așa cum se întîmplă îndeobște cu aceste lucruri grandioase, a devenit un lucru obișnuit. Era în anul marii comete[3] — cel mai ilustru vagabond sideral care a apărut vreodată pe bolta cerească în anii generației noastre. Se vedea ca o dîră de lumină albă și atît de puternic, încît cred că ar fi *putut* să arunce umbre, sînt sigur de asta, și n-are rost să căutăm dovezi în acest sens; o dovadă în-

---

[1] *Samuel Morse* (1791—1872), inventator american, unul dintre constructorii aparatului de telegrafie și creatorul alfabetului care-i poartă numele și este folosit și astăzi în telecomunicații.

[2] *Thomas Alva Edison* (1847—1931), inventator și om de afaceri american; părintele fonografului și al lămpii cu incandescență precum și al unei serii de perfecționări în domeniul telegrafiei și telefoniei.

[3] Este vorba de marea cometă descoperită de astronomul italian *Giambattista Donati* (1826—1873), vizibilă de pe pămînt în octombrie 1858.

destulătoare este însuşi faptul că la lumina cometei puteai citi ziarele la orice oră din noapte. În zilele acelea eram ucenic de pilot fluvial şi am avut privilegiul şi satisfacţia să mă bucur nopţi în şir de acea mare şi strălucită tovărăşie, în singuratica mea veghe din cabina pilotului. Nu o dată am putut citi un ziar la lumina revărsată de acel miraculos explorator al strălucitoarelor arhipelaguri ale spaţiului.

Cu timpul, Marconi va fi sărbătorit, ca şi Morse. Nu am avut norocul să fiu de faţă la sărbătorirea lui Morse, dar îmi aduc aminte ce vîlvă a stîrnit. Decorat cu stelele, cocardele şi crucile conferite de marile asociaţii ştiinţifice şi de stăpînii încoronaţi ai lumii, bătrînul Morse, împovărat de ani, şedea pe scena Academiei de Muzică, în prezenţa a mii de oameni ; şi cu mîna lui a mînuit cheia aparatului şi, prin cablu terestru şi submarin, a schimbat mesaje cu monarhi şi cu municipalităţi risipite hăt-departe pe întinsul globului nostru. Mi-a scăpat acest eveniment colosal, dar nădăjduiesc să fiu de faţă cînd se va repeta, cu Marconi la cheie.

. . . . . .

(21 octombrie 1907)

Ei bine, preşedintele şi-a dobîndit, la urma urmelor, vaca ! Presupunînd că era o vacă. Unii pretind că era un urs, un urs adevărat. Cei care susţin această versiune au fost martori oculari, numai că sînt cu toţii slujbaşi ai Casei Albe ; ei sînt în solda marelui vînător, iar cînd un martor e într-o asemenea situaţie, mărturia lui devine îndoielnică.

Faptul că însuşi preşedintele crede că era un urs nu micşorează îndoiala, ci, dimpotrivă, o sporeşte. El a fost cîndva un om destul de la locul lui, dar de atîta vreme n-a mai făcut uz de raţiune, încît acum îşi închipuie că toate isprăvile sale, mari sau mici, sînt colosale.

Fără îndoială, el crede sincer că a vînat un urs, dar probele materiale că ursul era o vacă sînt covîrşitoare. Ursul s-a comportat întocmai ca o vacă; de la început pînă la sfîrşit, în fiece amănunt, s-a comportat exact ca o vacă ajunsă la ananghie, a lăsat chiar urme de vacă, ceea ce este firesc să facă orice vacă dacă se vede încolţită sau află că e urmărită de un preşedinte al Statelor Unite, pasămite pentru a-i stîrni mila, sau poate în speranţa că dumnealui îi va cruţa viaţa ţinînd seama de sexul ei, de faptul că se afla la ananghie şi că era cunoscută ca un animal inofensiv. Rupînd-o la fugă, s-a comportat cum era firesc să se comporte o vacă îngrozită de gîndul că e urmărită de un preşedinte al Statelor Unite şi de o haită de cîini lătrători; iar cînd au părăsit-o puterile şi n-a mai fost în stare să se tîrască mai departe, a făcut ceea ce ar fi făcut orice altă vacă paralizată de deznădejde: s-a oprit, smerită, într-un luminiş, larg de cincizeci de picioare, şi, privindu-l în faţă pe preşedintele Statelor Unite, i-a spus cu elocvenţa mută a capitulării şi cu lacrimi în ochi: „Milostiviţi-vă, *sir*, şi cruţaţi-mă. Sînt singură, iar voi sînteţi mulţi, eu n-am nici o armă, decît neputinţa mea, iar voi dispuneţi de un arsenal întreg; eu mă aflu în primejdie de moarte, pe cînd voi sînteţi la adăpost, ca într-o şcoală de duminică; milostiviţi-vă, *sir*, nu-i de loc eroic să ucizi o vacă sleită de puteri."

Iată titlurile, tipărite cu litere de o șchioapă, care vestesc această uluitoare performanță, ca de roman-foileton:

ROOSEVELT POVESTEȘTE DESPRE EXPEDIȚIA SA VÎNĂTOREASCĂ

A mîncat tot ce-a vînat, cu excepția unei pisici sălbatice, care a scăpat ca prin minune,

A înotat fără teamă de aligatori.

S-a avîntat în desișul de trestie-de-zahăr pe urmele ursului, și după ce l-a omorît, a îmbrățișat călăuzele.

Va să zică, după ce a omorît fiara, a îmbrățișat călăuzele. E o faptă cu totul și cu totul pe măsura președintelui; deși a împlinit 50 de ani, a rămas pînă astăzi un băiețaș de 14 și, întocmai ca unui băiețaș, îi place să-și dea ifose; mereu îmbrățișează pe cîte cineva sau cîte ceva ori de cîte ori e înconjurat de o mulțime care să asiste la îmbrățișare și să-i invidieze pe cei îmbrățișați. Un om în toată firea s-ar fi mulțumit să mulgă vaca și să o lase să plece; dar nu, băiețașul acesta ținea morțiș s-o răpună și să devină erou. Știrea din ziar spune: „Ursul vînat de președinte a fost răpus joi, sub ochii d-lui Alex Ennolds și ai unui membru al familiei McKenzie".

Aceste nume vor intra de-a pururi în istorie, o dată cu o ispravă care va răpi bună parte din strălucirea celor douăsprezece isprăvi ale lui Hercule. Iată depoziția martorilor: „Ei afirmă că președintele a avut o ținută extrem de sportivă".

Tot ce se poate. Toată lumea știe ce înseamnă expresia „ținută sportivă" fără nici un adjectiv, dar nimeni nu știe precis ce înseamnă o ținută „extrem de sportivă", deoarece n-am mai întîlnit nici-

odată această formă superlativă. Pesemne că ţinuta sportivă a preşedintelui nu era cîtuşi de puţin mai „extrem de sportivă" decît aceea a lui Hercule; e destul de probabil că adjectivul constituie o exagerare pur subiectivă şi că îndărătul lui se ascunde speranţa unui spor de salariu. Urmărirea animalului înspăimîntat a durat trei ceasuri şi aduce cu un capitol palpitant dintr-un roman-foileton, în cazul de faţă un capitol în care eroismul este negrăit de modest.

Una peste alta, meritul revine în întregime vacii, nicidecum preşedintelui. Cînd bietul animal hăituit n-a mai avut încotro, s-a întors, într-o superbă şi pitorească poziţie de sfidare, înfruntîndu-şi vitejeşte duşmanii şi asasinul. De la o distanţă convenabilă, Hercule a tras un glonte în pieptul victimei sale; apoi, pe moarte, animalul s-a zbătut, deci, la urma urmelor, *a existat* un erou. Un al doilea glonte a încheiat tragedia, iar Hercule a fost cuprins de o atît de mare autoadmiraţie, încît şi-a îmbrăţişat servitorii şi, drept răsplată pentru un compliment, a dat unuia dintre ei douăzeci de dolari. Însă acest rezumat al meu este palid; mai bine să trecem faptul în istorie cu întreaga lui culoare:

„Ursul vînat de preşedinte a fost răpus joi, sub ochii d lui Alex Ennolds şi ai unui membru al familiei McKenzie. Potrivit declaraţiilor lor, preşedintele a avut o ţinută extrem de sportivă. Animalul a fost hăituit de cîini vreme de trei ceasuri, preşedintele urmărindu-i tot timpul. Cînd, în cele din urmă, cîinii au ajuns în apropierea vînatului, preşedintele a descălecat, şi-a lepădat haina şi s-a năpustit în desişul de trestie-de-zahăr, ajungînd la douăzeci de paşi de fiară. Cîinii, în frunte cu Rowdy [1], copoiul favorit al preşedintelui, au sosit repede.

[1] *Rowdy* — „Zurbagiu".

Ursul tocmai se oprise pentru a înfrunta cîinii, cînd președintele a tras focul fatal, care a străpuns inima animalului. Cu ultima rămășiță de viață, ursul s-a întors asupra cîinilor. Atunci președintele a plasat un al doilea glonte între umerii ursului, frîngîndu-i grumazul. În curînd au venit și ceilalți membri ai grupului, iar președintele era atît de bucuros de succes, încît a îmbrățișat pe fiecare dintre însoțitorii săi. Ennolds i-a spus :

— *Mister President,* nu sînteți un novice.

Mister Roosevelt l-a răsplătit cu o bancnotă de douăzeci de dolari.

Ieri s-a vînat puțin, deoarece cîinii au dat peste o turmă de porci-mistreți, mai sălbatici decît urșii. Unul dintre cei mai buni cîini a fost omorît de un mistreț.

Membrii grupului, inclusiv președintele, au înotat zilnic în lac.

— Apa a fost strașnică, a spus el, și nu mi-a fost frică de aligatori, așa cum se pare că le este unora."

Lui Hercule i se pare remarcabil tot ceea ce face ; iar cînd alții nu bagă de seamă sau trec cu vederea vreun amănunt vrednic de a stîrni admirație și comentarii, are grijă să umple personal lacuna. *Mister* Ennolds a pierdut o ocazie ; dacă ar fi fost ceva mai atent, ar fi putut face chiar el complimentul cu privire la aligatori și ar mai fi căpătat încă douăzeci de dolari.

Președintele ca agent de publicitate (7 septembrie 1907)

Acum trei zile, ziarul *World* a pronunțat o sentință fără drept de apel împotriva lui *mister* Roosevelt, găsindu-l vinovat de a-și fi cumpărat cu bani alegerea la președinție. Că a săvîrșit această

uluitoare fărădelege se bănuia de mai multă vreme, de fapt chiar din ziua alegerilor, însă pînă astăzi n-au existat niciodată dovezi. La timpul său, judecătorul Parker, candidatul opoziției, a formulat aceeași acuzație în termeni curtenitori, parlamentari, dar *mister* Roosevelt a respins-o categoric, adăugînd, astfel, la păcatul necinstei și mîncluna. Totuși, asta era floare la ureche pentru dînsul: doar este deprins să mintă și are un deosebit talent în această direcție, cu toate că detestă vorbele mincinoase ale altora și nu le poate tolera. În ultimii trei ani a acuzat de mai multe ori zeci de oameni cinstiți din țară că ar fi mincinoși, și de fiecare dată părea realmente și sincer indignat.

Cu excepția descoperirii ei de către Columb, *mister* Roosevelt este fără îndoială cel mai uimitor eveniment din istoria Americii. Acum amănuntele în legătură cu cumpărarea președinției de către *mister* Roosevelt, prin mituirea alegătorilor, au fost date în vileag — toate amănuntele, pînă și numele oamenilor care au oferit banii, și sumele cu care a contribuit fiecare. Oamenii aceștia sînt mari magnați ai corporațiilor, și trei dintre ei se numără printre căpeteniile monopolului „Standard Oil"[1]. Se știe astăzi că, cu peste o săptămînă înainte de ziua alegerilor, cînd campania electorală se încheiase și, ca atare, fondurile electorale nu mai puteau fi folosite în mod legal, *mister* Roosevelt s-a speriat și l-a poftit pe *mister* Harriman[2] să vină la Washington și să ia măsuri spre a asigura vo-

[1] Concern petrolifer înființat în 1870 de familia Rockefeller; unul din cele mai mari trusturi petrolifere din lumea capitalistă.

[2] *Edward Henry Harriman* (1848—1909), financiar american; a acaparat o serie de rețele de căi ferate din S.U.A.

turile statului New York pentru partidul republican. Întîlnirea a avut loc, iar Harriman a fost solicitat să strîngă două sute și șaizeci de mii de dolari, iar această sumă a fost cheltuită pentru alegeri în ultima săptămînă a campaniei, firește pentru cumpărarea de voturi, de vreme ce trecuse de mult termenul pentru folosirea banilor în orice alt mod. Într-o declarație dată publicității, judecătorul Parker spune acum:

„Nu încape îndoială că în ultimele ore ale campaniei se putea da banilor o singură întrebuințare practică, și anume: de a se spori fondul acumulat în scopul atragerii masei de alegători șovăielnici, fond încropit de-a lungul multor ani de zile ca mijloc de a-i corupe pe alegători cu ajutorul banilor dați de cei dornici să cumpere favoruri de la cei dispuși să le vîndă."

Din banii subscriși, două sute de mii de dolari au fost cheltuiți la New York, iar *mister* Harriman pretinde că acești bani au schimbat votul a cincizeci de mii de alegători șovăielnici, determinînd astfel o schimbare în favoarea lui *mister* Roosevelt, care a primit astfel o sută de mii de voturi în plus.

De ani de zile marile corporații furnizează uriașe sume de bani pentru a menține la putere partidul republican, și fac acest lucru pe baza înțelegerii că, la rîndul lor, monopolurile vor fi ocrotite și protejate. În toți acești ani le-a fost acordată protecția conștiincios, în conformitate cu înțelegerea amintită, dar de data aceasta a intervenit o trădare. *Mister* Roosevelt și-a dat seama că ar deveni popular dacă ar ataca marile corporații, și nu a șovăit

să o facă [1], nesocotindu-şi obligaţiile. *Mister* Harriman şi ceilalţi îl cumpăraseră cu bani grei, dar asta nu înseamnă nimic pentru un om care e gata oricînd să-şi vîndă onoarea la preţul pe care-l poate obţine pentru ea pe piaţă, ba chiar numai în schimbul unei reclame de mari proporţii.

Mister Roosevelt se bucură acum de hotărîrea unui judecător federal din Chicago, care este un om pe placul inimii sale. Acest judecător a aplicat societăţii „Standard Oil" o amendă de 29.240.000 de dolari pentru o chichiţă, iar preşedintele e încîntat, deoarece are încă un prilej de reclamă zgomotoasă şi spectaculoasă. E puţin probabil că vreo instanţă superioară va confirma această hotărîre în apel, dar preşedintelui puţin o să-i pese: doar şi-a făcut reclamă!

El l-a trimis pe secretarul de stat Taft [2] într-un turneu electoral în jurul lumii — altă reclamă.

Acum trimite flota Statelor Unite spre San Francisco, prin Strîmtoarea Magellan — totul pentru paradă, totul pentru reclamă — deşi îşi dă seama că dacă flota va ieşi avariată din această călătorie aventuroasă, nu va putea fi reparată în Pacific din pricina lipsei de docuri; dar expediţia aceasta va face multă zarvă, ceea ce îl va satisface pe *mister* Roosevelt.

Mister Roosevelt a făcut tot ce a putut pentru a nimici industria ţării, care-i acum pe jumătate ruinată, şi aşteaptă cu groază următoarea lui iniţiativă. Încă o zguduitură, şi poate că se va prăbuşi cu

[1] In cursul campaniei din 1904, Theodore Roosevelt a lansat lozinca demagogică a luptei împotriva trusturilor, ceea ce a contribuit la realegerea lui ca preşedinte al S.U.A.

[2] William Taft a fost secretar de stat la departamentul războiului în timpul preşedinţiei lui Theodore Roosevelt.

totul. Iar dumnealui va provoca desigur această zguduitură dacă va putea scoate din ea suficientă reclamă. Cutremurul care a distrus oraşul San Francisco şi a stîrnit atîta vîlvă în lumea întreagă a fost un fleac, de însemnătate locală — s-a mărginit la o fîşie îngustă de pe coasta Pacificului şi a fost un biet fapt divers de provincie — în comparaţie cu *mister* Roosevelt, care este un adevărat cutremur, cel mai formidabil din istorie: cînd se cutremură, întreaga ţară se zguduie, de la Atlantic pînă la Pacific şi din Canada pînă la golful Mexicului; nu scapă nici măcar un sat.

În decurs de şase luni, el a făcut să se deprecieze toate formele de proprietate din Statele Unite — în unele cazuri cu zece la sută, în altele — cu douăzeci la sută, şi în altele — cu cincizeci la sută. În urmă cu şase luni, venitul naţional al ţării noastre era de 114 miliarde; acum nu trece de 90 de miliarde. Încrederea publicului a fost zdruncinată; s-ar putea ca după asta să dispară şi creditul public. *Mister* Roosevelt este cel mai formidabil dezastru care s-a abătut asupra ţării noastre de la războiul civil încoace, şi, cu toate acestea, o parte a naţiunii îl iubeşte, e îndrăgostită la nebunie de el, ba chiar îl idolatrizează. Acesta e purul adevăr. Sună ca o calomnie la adresa inteligenţei neamului omenesc, dar nu este: nu există nici un mijloc de a calomnia inteligenţa neamului omenesc.

Dar să coborîm la lucruri mai mărunte: preşedintele se pregăteşte să pornească într-un nou turneu de reclamă; de azi în două sau trei săptămîni va trece în revistă fluviul Mississippi, această sărmană şi bătrînă cale părăsită, care a fost cîmpul meu de activitate acum aproape cincizeci de ani, în zi-

lele marii sale prosperități, cînd eram pilot fluvial. Președintele va porni de la Cairo[1] și va coborî pe fluviu cu vaporul, făcînd tămbălău tot drumul. Căci este gata să îmbrățișeze orice plan, cît de năstrușnic, pe care-l poate născoci cineva pentru a mulge vistieria, cu condiția să se aleagă și el cu ceva reclamă. De astă dată merge în calitate de complice al vechii și nesățioasei bande de conspiratori, cunoscută sub numele de „Societatea pentru ameliorarea navigației pe Mississippi", bandă care de treizeci de ani încoace suge sîngele vistieriei și pretinde că-l cheltuiește pe încercări fanteziste de a îmbunătăți starea acestui fluviu nefolositor, dar de fapt îl cheltuiește ca să cumpere voturi pentru partidul republican în regiunea respectivă.

. . . . .

Adevăratul caracter al lui mister Roosevelt (14 iulie 1908)

Articolul editorial al revistei *Collier's Weekly*[2] din 11 iulie conține șapte sau opt propoziții, foarte scurte, care ocupă, de aceea, puțin spațiu. E de mirare cum într-un spațiu atît de mic s-au putut îngrămădi atîtea baliverne. Este o explozie de admirație servilă și absurdă la adresa președintelui Roosevelt. Se insinuează că ar oglindi sentimentele națiunii, adică a majorității republicane a acestei națiuni.

Pe de altă parte, m-ar durea profund dacă aș fi silit să cred că există un grup numeros de republi-

[1] Port fluvial și nod de cale ferată pe cursul superior al Mississippi-ului.

[2] Revistă săptămînală americană (1888—1957).

cani întregi la minte și inteligenți care-l admiră în sinea lor pe *mister* Roosevelt și nu-l disprețuiesc. În public, toți republicanii inteligenți și întregi la minte îl divinizează pe *mister* Roosevelt și n-ar îndrăzni să facă altfel în prezența vreunui grup compact de ascultători ; faptul este destul de firesc, întrucît oamenii întregi la minte și inteligenți sînt la fel ca toți ceilalți oameni și își ascund cu grijă și băgare de seamă părerile intime și adevărate, înlocuindu-le cu păreri fictive, pentru uzul public.

Autorul editorialului cu pricina este Norman Hapgood[1]. E un tînăr capabil, destul de cult și bine educat și la fel de cinstit și onorabil ca oricare altul dintre cei pe care-i cunosc la fel de bine cum îl cunosc pe el. Dar pot eu oare să cred că acest editorial absurd a ieșit din inima lui și-i oglindește simțămintele reale față de ticălosul președinte, al cărui mandat a expirat ? Nu, nu pot să cred una ca asta ! Dacă aș sta puțin cu el de vorbă între patru ochi, cred că i-ar veni foarte greu să-mi indice măcar o jumătate de duzină de mari binefaceri aduse acestei țări de cînd a încetat să fie președinte și a devenit țar, adică de patru ani încoace. Comentariul lui Hapgood începe astfel :

„*Mister* Roosevelt părăsește președinția după ce și-a cucerit un loc sigur în inimile compatrioților săi. Abilitatea și sinceritatea cu care s-a ferit să candideze pentru o nouă perioadă, obținînd desemnarea unui partizan al politicii sale, au întărit dragostea și încrederea oamenilor."

Această frază este ea însăși abilă, pe măsura abilității prezidențiale pe care o admiră atîta. Autorul ei leagă un gest care ar putea fi meritoriu de unul

[1] *Norman Hapgood* (1868—1937), directorul revistei *Collier's* (1903—1912).

care în mod evident nu e, iar legătura este atît de meşteşugită, încît abate atenţia de la gestul reprobabil şi dă impresia că şi lui i se aplică cele două-trei cuvinte mari care se cuvin celuilalt gest, cînd, de fapt, o asemenea interpretare a cuvintelor este lipsită de temei. Această frază vicleană ar trebui tăiată în două, fiecare jumătate urmînd să fie înghiţită separat :

„Abilitatea şi sinceritatea cu care s-a ferit să candideze pentru o nouă perioadă..."

Această jumătate a frazei este adevărată. Ba nu, ar însemna să exagerăm : ea nu este chiar atît de adevărată. Dacă în loc de „abilitate" am pune „şovăială", fraza ar fi adevărată. *Mister* Roosevelt s-a ferit într-adevăr să candideze din nou, după ce a încercat vreme de doi ani să găsească un mijloc onorabil de a se descotorosi de promisiunile sale bombastice şi de numeroasele sale renunţări la înalta funcţie. Reprezentanţii presei oficiale s-au ţinut după el ca un roi de albine şi l-au sîcîit doi ani de zile înainte de a putea obţine din partea lui o renunţare categorică şi definitivă. Aşa încît vom scoate „abilitatea" din acea jumătate a frazei şi o vom înlocui cu „şovăială", un termen cu patru sute de mii de mile mai aproape de adevăr ; însă „abilitatea" se potriveşte, ba chiar foarte bine, în cea de a doua jumătate a frazei : „Abilitatea cu care a obţinut desemnarea unui partizan al politicii sale..."

Da, el a obţinut cu abilitate desemnarea drept candidat a domnului Taft. Dar abilitatea nu explică totul ; ea are nevoie de ajutorul altor cîtorva cuvinte pentru a exprima întregul adevăr. Abilitatea însăşi are nevoie de aceste calificative ; simpla abilitate implică un oarecare elogiu, dar în cazul de

față nu se cuvine nici un elogiu. Abilitatea președintelui în legătură cu desemnarea lui *mister* Taft a fost o abilitate necinstită și dezonorantă, aceeași pe care a arătat-o cînd l-a săltat pe acel doftor de cai care se numește Leonard Wood [1] deasupra capetelor a cincizeci de generali de brigadă, oșteni adevărați, și a făcut din acest lacheu rooseveltian un general-maior, cu ajutorul faimosului „interval"[2] — un truc care a fost pur și simplu o minciună și o pungășie, precum și, ca să zic așa, o încălcare criminală a drepturilor Senatului. Fapta președintelui nu a fost superioară din punct de vedere moral siluirii unei oarbe, a unei oarbe idioate și foarte recalcitrante, dar în același timp plîngăreață și miloagă ; cam asta era Senatul — o idioată oarbă și ușor de siluit — și tocmai asupra lui președintele „și-a exercitat planul diabolic", pentru a folosi o expresie utilizată în asemenea cazuri de ziarele din vest de acum vreo cincizeci de ani.

În lumina faptelor legate de cariera de președinte a lui *mister* Roosevelt, restul comentariului semnat de *mister* Hapgood apare plin de umor :

„Fără a se lăsa înduplecat de argumentele lingușitoare și plauzibile cu care era copleșit zilnic, dînsul a renunțat la putere și, ținîndu-se de cuvînt, a dat un înalt exemplu. Abia fusese fixată candidatura lui *mister* Taft [3], cînd președintele a dat un alt exemplu al superiorității sale, sărind cu entuziasm în ajutorul lui Henry Spreckels [4] și al prietenilor săi din

---

[1] *Leonard Wood* (1860—1927), medic militar american ; în timpul războiului hispano-american a comandat în Cuba corpul de voluntari căruia aparținuse și Theodore Roosevelt ; a fost guvernatorul Cubei între 1899 și 1902.

[2] Potrivit Constituției S.U.A., în timpul vacanțelor Congresului președintele S.U.A. are dreptul să facă avansări fără aprobarea Senatului.

[3] Vezi nota [1] de la pag. 189.

[4] Proprietarul unei mari fabrici de zahăr din San Francisco.

San Francisco, într-un moment în care curentul se arăta puternic în direcție contrarie. Cîteva zile mai tîrziu, *mister* Roosevelt, în elogiul adus lui Cleveland, a atins din nou, cu inimoasă lealitate, acele coarde care slăvesc cinstea și adevărul. Domnia-sa a fost un bun șef al poliției, un bun guvernator, un bun președinte și un om de ispravă. S-ar putea să mai aibă parte de încă douăzeci de ani de viață activă. Și dînsul a și adus strălucite servicii națiunii recunoscătoare."

În ce fel a renunțat *mister* Roosevelt la putere? De fapt, nu a renunțat de loc la ea, ci doar a transmis-o sclavului său, *mister* Taft, care aleargă zilnic la el cu docilitatea unui prepelicar, spre a-i cere permisiunea înainte de a întreprinde ceva. Taft îi supune stăpînului său pînă și discursul de mulțumire pentru desemnarea lui drept candidat la președinție, dorind ca acesta să sune ca o declarație a stăpînului, nu ca vocea sclavului. În ce fel a dat oare președintele un înalt exemplu? Constituie oare un înalt exemplu din partea unui președinte al Statelor Unite faptul că și-a ținut cuvîntul? Reprezintă oare respectarea cuvîntului dat un lucru atît de deosebit cînd persoana în cauză este cel dintîi cetățean al unei națiuni civilizate? Ar putea să constituie un compliment pentru un tîlhar dacă am spune despre el că și-a ținut cuvîntul și a dat astfel un înalt exemplu celorlalți tîlhari, dar acesta este probabil cel mai penibil compliment care a fost făcut vreodată pînă astăzi unui președinte al Statelor Unite.

Și, totuși, Hapgood e într-o oarecare măsură îndreptățit să-l considere un compliment, și încă unul foarte elogios, în cazul președintelui nostru, deoarece acesta nu a fost niciodată robul propriului său cuvînt. Oamenii nu se caracterizează numai prin vorbele lor, ci și prin faptele lor. Să-l luăm, de

pildă, pe *mister* Roosevelt. Într-una pălăvrăgește despre puritate, dreptate, cinste, echitate, ca și cum ar respecta cu adevărat aceste valori și s-ar socoti apărătorul lor, deși în biografia lui nu există nimic sau aproape nimic care să ateste că măcar știe ce înseamnă aceste cuvinte. Caracterul și conduita lui *mister* Roosevelt au suferit multe schimbări de cînd dumnealui a răsărit la orizontul vieții politice și a devenit cunoscut, însă aceste schimbări nu sînt spre lauda lui, întrucît au fost, în mod sistematic, schimbări nu înspre mai bine, ci spre mai rău.

Cu ani în urmă, el a fost un viguros luptător pentru reforma administrației publice, și în această calitate a cucerit aprobarea entuziastă și sinceră a opiniei publice scîrbite de obiceiul distribuirii prăzii [1]. Dar asta s-a întîmplat înainte de a ajunge președinte. Deunăzi, acest mare adversar al amestecului politicii în administrația publică a trimis trei sute de funcționari federali să-i reprezinte interesele la conferința republicană din Chicago și să dea o mînă de ajutor la desemnarea omului său drept candidat la președinție. *Mister* Roosevelt vorbește mereu despre politica lui, dar păstrează o tăcere discretă asupra principiilor sale. Dacă are cumva anumite principii, acestea seamănă în așa măsură cu politica lui, încît nici nu se pot deosebi de ea, mai ales că au principala ei însușire : nestatornicia, o predispoziție de a-și pierde contururile și de a se face nevăzute, după cum îi convine dumnealui.

[1] Este vorba de practica încetățenită în S.U.A. de pe vremea președinției lui *Andrew Jackson* (1829—1837) potrivit căreia partidul care a cîștigat alegerile prezidențiale distribuie partizanilor săi toate funcțiunile administrative.

În materie de justiție și echitate el nu are, evident, nici o idee precisă : vorbește zgomotos despre justiție și echitate, dar e gata oricînd să le sacrifice din considerente de oportunitate, și o face, pare-se, fără nici un fel de jenă. Îi admiră pe eroii romanelor-foileton, pe care și i-a luat totdeauna drept model, dar, cum se spune, „nu i-a mers" niciodată ; s-a arătat totdeauna dispus să săvîrșească isprava frumoasă și spectaculoasă a eroului, fiind gata oricînd să se lase păgubaș în clipa cînd constata că isprava plăcea doar unei jumătăți din populație, nu însă și celeilalte jumătăți.

Acum șase sau șapte ani i s-a ivit prilejul de a săvîrși o faptă eroică de tip roman-foileton și s-a folosit bucuros de acest prilej spre a face mult zgomot și a sili întreaga lume americană să-l aplaude — să-i aplaude curajul, îndrăzneala, bărbăția : a invitat un negru să ia masa cu el la Casa Albă, și negrul a primit invitația. Negrul acesta era Booker T. Washington [1], un om mai vrednic decît o sută de Roosevelți și căruia *mister* Roosevelt nu merita nici să-i dezlege șireturile. Un negru poftit la masă la Casa Albă ! Furtuna care s-a abătut asupra noastră de la un capăt al țării la altul a entuziasmat la culme, cred, vreme de cîteva ore sufletul de saltimbanc al acestui mic *cow-boy* de imitație, deoarece întreaga noastră națiune de 80 de milioane de oameni vuia, însă cînd cel care a stîrnit furtuna și-a dat seama că vuietul ei nu era pe de-a-ntregul elogios și că jumătatea de sud a țării se declară zgo-

[1] *Booker Tagliafero Washington* (1856—1915), profesor și activist pe tărîm obștesc, întemeietorul primului institut de învățămînt tehnic superior pentru negri din S.U.A. ; credea că pentru îmbunătățirea soartei populației de culoare în S.U.A. ar fi suficient să se ia măsuri în vederea răspîndirii științei de carte și ridicării nivelului tehnic în rîndurile ei.

motos împotrivă-i, i-a fost cu neputință să rămînă mulțumit.

. Vorbesc ca și cum aș ști. Cred că știu, da, cred că știu că a fost nemulțumit de acest incident. Și iată de ce : Universitatea din Yale distribuia tocmai atunci un val de titluri onorifice, iar președintele se afla acolo pentru a-și primi și el partea ; eram și eu acolo, în același scop, împreună cu alți șaizeci de oameni, îmbrăcați în robele și glugile necesare botezului. Președintele m-a întrebat dacă socot că a procedat bine poftindu-l pe Booker T. Washington să ia masa la Casa Albă. Mi-am dat seama după tonul lui că era tulburat, că regreta această ispravă spectaculoasă și dorea un cuvințel de mîngîiere și aprobare. I-am răspuns că e dreptul oricărui cetățean de a invita la masă pe cine vrea, numai că drepturile unui președinte sînt probabil mai limitate ; dar dacă în cazurile cînd datoria președintelui o cere nu există nici o posibilitate de refuz, în cazul cînd datoria nu o cere, ar fi mai bine să se renunțe la o invitație care ar putea fi privită ca o jignire chiar și numai de unii oameni, fără ca aceasta să fie de vreun folos țării.

Nu i-am spus tot ce credeam despre fapta lui, nimeni n-ar face una ca asta : orice om își ține ascunse în sinea lui jumătate din gînduri și își exprimă numai cealaltă jumătate, care e bună pentru uzul public. În sinea mea socoteam că e de datoria unui președinte să nu jongleze cu simțămintele oamenilor numai de dragul reclamei personale și al vîlvei pe care speră s-o stîrnească, dar nu i-am spus-o. Eram convins însă că nu va da uitării această greșeală ; eram convins că va pîndi prilejul de a o îndrepta, spre a redobîndi sufragiile Sudului. Ocazia

s-a ivit curînd, iar el s-a folosit numaidecît de ea, devenind la fel de popular în Sud pe cît e de popular în iad Alexandru al VI-lea [1]. Ocazia i-a fost oferită de incidentul de la Brownsville ; nu știu care măgar fără pereche din Ministerul de Război — desigur nu Taft, care, în orice caz, n-ar fi putut să fie folosit, fiind totdeauna plecat de-acasă în vreun turneu în jurul lumii, întreprins pe cheltuiala națiunii, pentru propaganda electorală a domnului Roosevelt — a ordonat ca Regimentul 25 infanterie, alcătuit din oameni de culoare, să fie transferat la Brownsville, un orășel de la frontiera cu Mexicul. Aflînd de acest ordin, locuitorii din Brownsville au implorat Ministerul de Război să nu arunce această torță aprinsă în mijlocul lor, arătînd că texanii nu pot suporta să vadă nici un soldat negru și că, de-ar veni în localitate soldații de culoare, s-ar produce în mod inevitabil o catastrofă.

Indiferent cine din Ministerul de Război de pe vremea aceea a fost autorul acestei măgării, fapt este că rugămintea locuitorilor nu a fost ascultată. Ostașii negri au sosit și s-au instalat în cazărmi, iar curînd în relațiile dintre cele două rase s-au manifestat ura și vrăjmășia prorocite, pînă ce într-un miez de noapte s-au tras focuri de armă, evident cu arme ale statului și cu participarea unor soldați negri. Pentru a face pe placul locuitorilor din Brownsville, guvernul a luat o serie de măsuri stranii și penibile : a trimis o comisie de ofițeri pentru a culege mărturii la fața locului, ceea ce ofițerii au făcut, și anume : au cules asemenea mărtu-

[1] Este vorba de *Rodrigo Borgia* (1430—1503) care, sub numele de Alexandru al VI-lea, a ocupat tronul papal între 1492 și 1503 ; faimos prin numeroasele asasinate pe care le-a pus la cale în scopuri politice.

rii, încît pe baza lor să poată condamna pe unii dintre soldaţii negri, dar mai departe n-au mers, întrucît n-aveau nici un interes să strîngă vreo mărturie care putea să fie în favoarea lor. Pe baza mărturiei căpitanului McDonald, din *Texan Rangers*, un om a cărui cinste este notorie, guvernul şi agenţii săi s-au comportat în mod necinstit şi ruşinos de la început pînă la sfîrşit. *Mister* Roosevelt ar fi vrut să obţină condamnarea cîtorva ostaşi negri, pentru ca să reintre astfel în graţiile Sudului, însă nefiind în stare, a făcut ceea ce îi stătea în putere : fără nici o dovadă şi fără nici o justificare, a condamnat întreg comandamentul regimentului respectiv, scoţîndu-i pe toţi din armată, cu explicaţia josnică şi perfidă : „Pentru dezonoare".

Cît timp mi-ar trebui pentru a alcătui lista faptelor şi declaraţiilor preşedintelui care dezmint aprecierea dată de către Norman Hapgood lui *mister* Roosevelt şi cristalizată în fraza sa de încheiere ? Mi-ar lua foarte mult timp, prea mult pentru ziua de astăzi şi pentru temperatura ei ridicată, aşa încît voi lăsa pentru o altă zi această listă interminabilă.

. . . . . .

Gentlemanul american (3 aprilie 1906)

Nu glumesc de loc, sînt cît se poate de serios cînd spun că, după părerea mea, preşedintele este *gentleman*-ul american cel mai tipic din zilele noastre. Cred că el este la fel de reprezentativ ca *gen-*

tleman american al zilelor noastre pe cît a fost Washington *gentleman*-ul american cel mai reprezentativ din vremea lui [1]. Roosevelt întruneşte în persoana lui toate argumentele pentru şi contra acestei aserţiuni. El reprezintă ceea ce *gentleman*-ul american nu ar trebui să fie şi, în acelaşi timp, reprezintă în mod clar, într-o formă inteligibilă şi completă, ce *este* un *gentleman* american. Avem privilegiul de a fi cea mai prostcrescută naţiune, civilizată sau sălbatică, din cîte există astăzi pe planetă, iar preşedintele se înalţă în faţa noastră ca un colosal monument, vizibil din toate părţile globului. În împrejurări în care un alt *gentleman* ar arăta delicateţe şi amabilitate, el este înspăimîntător de grobian şi de brutal. Recent, cînd Leonard Wood, această creatură a lui, acest doctor ratat, care acum este guvernatorul Cubei, acest general-maior scos din mînecă a îngrămădit într-o groapă şase sute de sălbatici neajutoraţi şi i-a măcelărit pînă la unul, nelăsînd să scape nici măcar o femeie sau un copil, preşedintele Roosevelt — acest tipic *gentleman* american, cel dintîi *gentleman* al Americii — a concentrat gîndurile şi simţirile întregii noastre naţiuni de *gentlemen* în strigătul de bucurie cuprins în telegrama adresată lui Wood spre a-l felicita pentru „strălucita-i faptă de arme" şi lăudîndu-l pentru că astfel „a susţinut onoarea drapelului american"...

. . . . . .

[1] Precum se vede, Twain însuşi acceptă reprezentarea idealizată a figurii lui George Washington curentă în literatura şi istoriografia americană din secolul al XIX-lea (vezi nota * de la p. 41).

Domiţian
(12 septembrie 1908)

Voi vota pentru menţinerea monarhiei. Adică voi vota pentru *mister* Taft. Dacă monarhia ar putea fi desfiinţată pentru totdeauna şi dacă prin alegerea lui *mister* Bryan [1] republica ar putea fi restaurată, aş vota pentru partidul democrat ; dar aşa ceva nu se poate întîmpla. Monarhia este la putere, şi va rămîne la putere. Nimic nu o poate răsturna. De aici înainte, noua politică va fi continuată şi perpetuată ; preşedintele, căruia îi expiră mandatul, îşi va numi succesorul, iar partidul său va ratifica formal numirea. Lucrurile vor merge destul de bine în cadrul acestui sistem atîta vreme cît un Titus [2] urmează unui Vespasian [3], şi e mai bine să nu ne facem griji în legătură cu un Domiţian [4] atîta vreme cît încă nu s-a ivit. Se va ivi el la timpul potrivit. Ca şi pînă acum, dumnezeu va purta de grijă. Votul meu umil îl dau pentru Titus-Taft, pentru politica nesăbuită şi pentru toate celelalte lucruri ce le moşteneşte, şi fie ca votul meu să fie hotărîtor ! Personal, nu cred că va numi ca succesor un Domiţian ; ştiu doar că dacă ne va înşela speranţele şi va numi un Domiţian, acest Domiţian va fi ales. Pe mine, însă, această chestiune nu mă priveşte cîtuşi de puţin : nu voi mai fi aici pentru a mă necăji din pricina asta.

. . . . . .

---

[1] *William Jennings Bryan* (1860—1925), om politic american, membru al partidului democrat ; a candidat fără succes de trei ori la preşedinţia S.U.A., ultima oară în 1908 împotriva lui William Taft.

[2] *Titus* (39—81), împărat roman între 79 şi 81.

[3] *Vespasian* (9—79), împărat roman între 69 şi 79.

[4] *Domiţian* (51—96), împărat roman între 81 şi 96 ; a înlăturat Senatul de la conducerea treburilor imperiului.

Senatorul Clark din Montana (28 ianuarie 1907)

Alaltăieri, pe la mijlocul după-amiezii, un prieten al meu, pe care îl voi numi Jones pentru astăzi și numai pentru această împrejurare, mi-a telefonat și mi-a spus că ar dori să vină pe la șapte și jumătate, să mă ia la un dineu la „Union League Club". Mi-a spus că mă va lăsa să plec cît de devreme voi dori, știind că am hotărît să refuz anul acesta, și, sper, cît voi mai trăi, orice invitație care m-ar sili să ies seara, în special în acele locuri unde se stă peste orele 10 și se țin cuvîntări. Jones îmi este însă bun prieten și de aceea nu mi-a fost greu să trec peste regula ce mi-o fixasem și să primesc invitația ; ba nu, greșesc, mi-a fost totuși greu, și m-a stînjenit într-o oarecare măsură, pentru că, deși mi-a spus că dineul avea un caracter intim, fiind invitate numai zece persoane, l-a pomenit printre acestea pe senatorul Clark din Montana [1]. Sînt un om binecrescut și cu o ținută morală care poate face față oricărui examen, de aceea evit societatea unor dobitoace de soiul lui *mister* Clark.

Îmi pare rău că sînt vanitos — cel puțin îmi pare rău că trebuie să mărturisesc că sînt vanitos — dar o mărturisesc deschis ; nici nu s-ar putea să nu fiu vanitos, cînd i-am dat lui Jones o atît de mare dovadă de prietenie, acceptînd invitația de a sta la masă cu un om de teapa lui Clark din Montana. Nu pentru că e senator al Statelor

[1] *William Andrews Clark* (1839—1925), om de afaceri american ; a acumulat o avere considerabilă, acaparînd, speculînd și exploatînd bogățiile miniere ale statului Montana, din vestul S.U.A. ; după ce în două rînduri, încercările lui de a pătrunde în Senat au stîrnit scandal și s-au soldat cu eșecuri, în cele din urmă, în 1901, a izbutit, prin corupție, să smulgă validarea mandatului său de senator.

Unite — cel puțin nu exclusiv din pricină că ocupă această îndoielnică poziție — fiindcă există mulți senatori pe care îi respect întrucîtva și pe care nu m-aș gîndi să refuz a-i întîlni în societate dacă aș socoti că aceasta e voia Domnului. Nu demult, un senator al Statelor Unite a fost trimis la închisoare, însă îmi dau seama destul de bine că printre cei omiși de la această avansare se numără și unii care, în anumite privințe, sînt nevinovați, nu nevinovați de orice infracțiune, căci asta nu se poate spune, cred, despre nici un senator al Statelor Unite, ci nevinovați doar de anumite infracțiuni. Toți jefuiesc vistieria, votînd legi revoltătoare cu privire la acordarea de pensii, spre a se pune bine cu Marea Armată a Republicii [1], cu Marea Armată a Republicii junior, cu Marea Armată a Republicii junior-junior, precum și cu alți strănepoți ai războiului, și aceste legi constituie în mod vădit infracțiuni și încalcă jurămîntul de credință depus de senatori.

Totuși, deși sînt dispus să las la o parte exigențele etice și să-i frecventez pe senatorii care săvîrșesc infracțiuni mai mărunte — inclusiv pe senatorii Platt [2] și Chauncey Depew [3] — cînd e vorba de Clark din Montana, nu înțeleg să fac nici o concesie. Se spune despre el că a cumpărat magistrați și adunări legislative, așa cum alți oameni cumpără mîncare și îmbrăcăminte. Datorită exemplu-

[1] *Grand Army of the Republic* — organizație a foștilor combatanți din războiul civil întemeiată în 1866; a susținut partidul republican prin care a reușit să obțină acordarea unor pensii exorbitante pentru veterani și pentru familiile lor.

[2] *Thomas Platt* (1833—1910), om politic american, membru influent al partidului republican, senator.

[3] *Chauncey Depew* (1834—1928), avocat și om de afaceri american; ales senator din partea partidului republican a slujit cu zel interesele marilor companii de căi ferate.

lui său, mita a fost justificată și înnobilată în așa măsură, încît în Montana ea nu mai are un iz supărător. Biografia lui e cunoscută tuturor : senatorul Clark este cel mai ticălos individ de pe întreg teritoriul aflat sub drapelul nostru ; el reprezintă o rușine pentru națiunea americană, și nici unul dintre oamenii care l-au ajutat să pătrundă în Senat nu ignora că locul lui era la penitenciar, cu mîinile în cătușe și lanțuri la picioare. După părerea mea, este cea mai dezgustătoare creatură pe care republica noastră a produs-o de la Tweed [1] încoace.

Așadar, m-am dus la acel dineu, care a fost servit într-un salonaș izolat al clubului, un pianist și cîțiva vioriști fiind ca de obicei de față, pentru a stînjeni conversația și a alunga tihna. Am constatat că cetățeanul din Montana nu era un simplu oaspete, ci că dineul era dat în onoarea lui. În timpul dineului, cei doi vecini de masă m-au pus la curent cu motivele acestui prinos de cinste adus lui *mister* Clark. *Mister* Clark a împrumutat recent clubului „Union League", care este cel mai puternic și poate cel mai bogat club politic din America, o colecție de tablouri, semnate de pictori europeni și evaluate la un milion de dolari, spre a le expune. Mi-am dat seama limpede că interlocutorul meu socotea că e vorba de o faptă de o generozitate aproape supraomenească. Celălalt vecin mi-a șoptit cu un fel de admirație amestecată cu teamă că, adunate laolaltă, toate liberalitățile lui *mister* Clark față de acest club, inclusiv preu-

[1] *William Tweed* (1823—1878), căpetenia unei clici corupte care punînd mîna pe organizația din orașul New York a partidului democrat a săvîrșit fel de fel de ilegalități și abuzuri care au dus la deschiderea unui proces răsunător.

superbul gest pe care l-am pomenit, ar reprezenta fără îndoială o cheltuială de o sută de mii de dolari. Mi-am dat seama că se aştepta ca eu să chiui, să aplaud şi să mă închin, ceea ce nu eram ispitit să fac, deoarece cu cinci minute mai înainte fusesem informat că veniturile lui Clark, evaluate în şoaptă de interlocutorul meu extaziat, se ridicau la treizeci de milioane de dolari anual.

Unii oameni sînt lipsiţi de simţul proporţiilor. O donaţie de o sută de mii de dolari dintr-un venit de treizeci de milioane de dolari nu s-ar cuveni să stîrnească admiraţie şi laude isterice. Dacă eu aş subscrie zece mii de dolari pentru o cauză oarecare, asta ar reprezenta a noua parte din venitul meu pe anul trecut, şi aş fi strîmtorat ; ca obiect de admiraţie, uimire şi gratitudine, această sumă ar depăşi cu mult o subscripţie de douăzeci şi cinci de milioane de dolari din partea puşcăriaşului din Montana, căruia din venitul său anual i-ar mai rămîne încă o sută de mii de dolari pe săptămînă pentru nevoile traiului.

Asta mi-a amintit de singurul gest de mărinimie cu care răposatul Jay Gould [1] a uimit lumea. Acest pionier infam al coruperii moravurilor comerciale americane se bălăcea în nenumăratele milioane pe care le furase, cînd a consimţit să contribuie cu cinci mii de dolari pentru populaţia năpăstuită a oraşelului Memphis din Tennessee [2], bîntuit pe atunci de o epidemie de friguri galbene. Pentru *mister* Gould această sumă n-a însemnat nici un sacrificiu : ea nu reprezenta decît venitul orei pe care-o consacra zilnic rugăciunilor, căci era

[1] *Jay Gould* (1836—1892), financiar american, magnat al căilor ferate.
[2] Stat din sudul S.U.A.

un om preacu cernic ; totuşi, furtuna de evlavioasă
recunoştinţă cu care a fost întîmpinat acest gest
pretutindeni în Statele Unite, în presă, la amvon
şi în cercuril particulare, ar fi putut convinge po
un străin că pentru un milionar american a dărui
cinci mii de dolari unor săraci în agonie sau
morţi — cînd cu banii aceştia ar fi putut cumpăra
un judecător — ar reprezenta cea mai nobilă şi
cea mai sfînt ă ispravă din istoria Americii.

La un mom ent dat, preşedintele comitetului pen-
tru artă al cl ubului s-a ridicat şi a început cu stră-
vechea şi de mult discreditata făgăduială că nu se
vor rosti dis cursuri cu acest prilej, ci va avea loc
numai o con vorbire amicală ; totuşi, a continuat
să vorbească în stilul străvechi şi de mult discre-
ditat, şi a ţin ut el însuşi un întreg discurs, ticluit
parcă anume pentru a-l sili pe orice om cu bun-
simţ să se ru şineze că face parte din neamul ome-
nesc. Dacă î n clipa aceea ar fi intrat pe uşă un
străin, ar fi putut să creadă că asistă la o slujbă
religioasă şi că dumnezeu însuşi era de faţă. Ar
fi rămas cu impresia că *mister* Clark e cea mai
nobilă fiinţă umană produsă vreodată de marea
noastră repu blică — cel mai mărinimos şi mai plin
de abnegaţie, cel mai generos şi mai extravagant
sprijinitor al cauzelor nobile din cîţi există astăzi
în lume. Şi nici o clipă nu i-a trecut prin minte
acestui înch ător al banului, care era şi un om
bogat, că de fapt *mister* Clark nu aruncase decît
un biet go logan în pălăria întinsă de „Union
League Club . Pentru *mister* Clark această dona-
ţie nu însem na nici cît zece cenţi.

Cînd plict cosul orator şi-a încheiat temenelele,
preşedintele clubului „Union League" s-a ridicat

și a continuat serviciul divin pe același ton, expectorînd laude la adresa pușcăriașului nostru, laude care, judecate după criterii normale, constituiau de fapt ironiile cele mai flagrante, cu toate că vorbitorul nu-și dădea seama de asta. Amîndoi oratorii au recoltat aplauze neprecupețite, dar pînă la urmă al doilea a trîntit o frază care ar fi trebuit, credeam eu, să stîrnească o tăcere glacială ; a destăinuit, anume, că expoziția tablourilor puse la dispoziția clubului de către senator prilejuise cheltuieli care depășiseră încasările rezultate din biletele de intrare ; după această destăinuire, oratorul făcu o pauză — cum fac întotdeauna oratorii înainte de a plasa o idee de mare efect — apoi declară că în acel moment critic senatorul Clark și-a vîrît de bunăvoie mîna în buzunar și a scos o mie cinci sute de dolari, ca să plătească jumătate din asigurarea tablourilor, cruțînd astfel clubul de orice pierdere. Să n-am liniște nici în mormînt dacă la auzul acestei declarații senzaționale închinătorii prezenți la această slujbă religioasă n-au izbucnit în aplauze pline de recunoștință și să-mi fie dat să mă perpelesc în vecii vecilor dacă pușcăriașul acela n-a zîmbit fericit și radios, așa cum, probabil, o să zîmbească într-o bună zi, cînd Satana o să-l învoiască să-și petreacă o duminică în vreun ungher răcoros al iadului !

În cele din urmă — cît mai eram încă treaz — președintele clubului și-a încheiat potopul de banalități puerile, plicticoase și obositoare și i-a dat cuvîntul lui Clark, apoi s-a așezat. Clark s-a ridicat, în sunetele imnului *The Star Spangled Banner* [1],

[1] *„Drapelul înstelat"*, imnul de stat al S.U.A.

ba nu, era *God Save the King*[1] — intonat cu frenezie de viori și de pian — după care întreaga șleahtă a fericiților închinători a cîntat *For he's a jolly good fellow*[2]. A urmat un miracol. Am susținut întotdeauna că nimeni nu e în stare să țină un discurs alcătuit exclusiv din complimente, acuma știu însă că o reptilă e în stare de așa ceva. Senatorul Clark a trăncănit vreme de jumătate de oră fără a face altceva decît să repete laudele ce îi fuseseră aduse pentru darurile sale meschine; și nu numai că a luat drept bune aceste laude neroade, dar a mai pus și de la el multe altele, tămîindu-se pentru așa-zisele sale acte de generozitate și filotimie cu atîta frenezie și în termeni atît de colorați, încît a făcut să pălească toate complimentele celorlalți. Deși am o experiență de patruzeci de ani în domeniul măgăriei și vanității omenești desfășurate la banchete, n-am văzut niciodată ceva care să semene cît de cît cu măgăria și autoadmirația acestui bădăran vulgar și de o incomparabilă ignoranță.

Îi voi rămîne veșnic recunoscător lui Jones pentru că mi-a oferit prilejul să asist la această sacră orgie. Crezusem pînă atunci că, la vremea mea, îmi fusese dat să văd la banchete toate feluritele specii de dobitoace cuvîntătoare care viețuiesc pe pămînt, precum și toate feluritele specii de oameni care alcătuiesc populația noastră, dar mă înșelasem. Vedeam acum pentru prima oară oameni tăvălindu-se în mocirlă și închinîndu-se cu evlavie

---

[1] *„Domnul ocrotească-l pe rege"*, imnul de stat al Angliei.

[2] Cîntec tradițional englezesc; se intonează la aniversări și alte ocazii festive, avînd aproximativ același sens ca „Mulți ani trăiască". În traducere literală înseamnă: „Pentru că e băiat de treabă".

dolarilor şi posesorilor lor. Eram, firește, obișnuit să văd asemenea lucruri în ziarele noastre, dar nu auzisem niciodată pînă atunci niște oameni care să preamărească dolarul cu propria lor gură și nici nu-i văzusem îngenunchind spre a se ruga.

Învățătura lui Jay Gould (16 februarie 1906)

Jay Gould a fost cea mai cumplită dintre urgiile care s-au abătut vreodată asupra acestei țări. De dorit mai *doriseră* oamenii să cîștige bani și pînă la el, dar *el* i-a învățat să cadă în genunchi și să li se închine. De respectat pe bogătași îi respectaseră și pînă la el, însă acest respect era însoțit de o anumită prețuire a caracterului și a străduinței prin care își agonisiseră averea. Dar Jay Gould a învățat întreaga națiune să divinizeze banul și pe omul cu bani, indiferent cum i-ar fi dobîndit. Nu țin minte ca în tinerețea mea să fi existat ceva asemănător cultului banilor sau al posesorului lor prin părțile noastre. Prin părțile noastre nici un bogătaș nu a fost vreodată învinuit că și-ar fi agonisit banii prin mijloace îndoielnice.

Evanghelia lăsată de Jay Gould exercită o influență uriașă în zilele noastre. Tîlcul ei este: „Agonisește bani. Agonisește-i repede. Agonisește mulți bani. Agonisește enorm de mulți bani. Agonisește-i în mod necinstit dacă se poate; în mod cinstit dacă n-ai încotro."

Această evanghelie pare aproape universală. Marii ei apostoli sînt, astăzi, alde McCurdy [1], McCall [2], Hyde [3], Alexander [4] și ceilalți membri ai bandei de tîlhari înlăturați de curînd din posturile de răspundere ce le dețineau în uriașele companii de asigurări din New York. Se spune că președintele McCall a murit alaltăieri. Despre ceilalți s-a zvonit de multe ori, în ultimele două sau trei luni, că ar fi pe moarte. S-a presupus că pricina bolilor lor mortale ar fi părerea de rău și rușinea pentru tîlhăriile săvîrșite împotriva a două-trei milioane de deținători de polițe de asigurare și a familiilor lor, inclusiv împotriva văduvelor și orfanilor ; dar avem mereu prilejul să constatăm cu uimire că nu conștiința ultragiată a acestor domni este în joc ; nu, ei s-au îmbolnăvit pur și simplu de inimă rea din pricină că au fost dați în vileag.

Ieri, pe cîte văd în ziarul de dimineață, John A. McCall a cam uitat de înmormîntarea lui și, sculîndu-se din pat, a devenit patetic și a început să-și predice morala în folosul națiunii. Știa prea bine că orice vorbuliță a unui mare bogătaș — fie sănătos sau pe moarte — e răspîndită de presă de la un capăt la altul al acestui continent și citită numaidecît de orice ființă capabilă să citească. *Mister* McCall se dă jos din pat și începe să țină predici, adresate în aparență fiului său, dar, de fapt, națiunii. Omul pare sincer, și cred chiar că este sincer. Numai că simțul său moral este atrofiat. Cred că se socoate într-adevăr un om superior și sfînt. Și mai cred că-și închipuie că așa-l socoate

[1] Directori și membri în consiliile de administrație ale unora dintre cele mai puternice întreprinderi de asigurări de pe acea vreme ; în 1905 în urma neregulilor constatate în gestiunea lor numiții s-au văzut siliți să demisioneze.

întreg poporul Statelor Unite. El a fost venerat din pricina averii sale, îndeosebi din pricina metodelor dubioase prin care şi-a agonisit averea vreme de douăzeci de ani. Şi am impresia că s-a obişnuit într-atît cu această veneraţie şi s-a lăsat în aşa măsură amăgit şi înşelat de ea, încît se crede realmente o făptură nobilă şi aleasă, un model vrednic să fie imitat de tînăra generaţie care se ridică. Se smiorcăie ca o bufniţă şi pare evident fericit şi satisfăcut de sine însuşi, ca şi cum n-ar avea nici o pată pe conştiinţă şi nici o fărădelege la activul lui. Ascultaţi acum mica lui predică :

„16 februarie 1906

«MUNCIŢI, MUNCIŢI», SPUNE
Mc. CALL

Într-o convorbire cu fiul său, el vorbeşte despre ultimul său trabuc
Corespondenţă specială pentru
New York Times

Lakewood, 15 febr. — Simţindu-se ceva mai bine astăzi, John A. McCall a putut să stea îndelung de vorbă cu fiul său, John C. McCall, căruia i-a povestit multe întîmplări din viaţa sa.

— John, i-a spus el fiului său, am făcut în viaţă multe lucruri de care îmi pare rău; dar n-am săvîrşit niciodată vreo faptă de care să-mi fie ruşine. Sfatul pe care aş vrea să-l dau tinerilor dornici să reuşească în viaţă este să accepte lumea aşa cum o găsesc şi apoi să se apuce de treabă, să muncească !

Mister McCall este de părere că forţa călăuzitoare a omenirii este voinţa, şi a dat următoarea pildă :

— Acum cîtva timp, dragul meu John, maică-ta şi cu mine stăteam de vorbă. Fumam un trabuc. Îmi plăcea să fumez în tihnă cîte un trabuc. Ea însă era împotrivă. «John, mi-a zis ea, de ce nu arunci trabucul ?» Atunci l-am aruncat. «John, a adăugat ea, sper că n-ai să mai fumezi niciodată.» Tra-

bucul pe care-l aruncasem era ultimul. M-am hotărît să mă las de fumat pentru totdeauna, şi m-am ţinut de cuvînt. Asta s-a întîmplat exact în urmă cu treizeci şi cinci de ani.

Mister McCall i-a povestit fiului său multe lucruri din viaţa lui de *businessman*, părînd a fi într-o dispoziţie mai bună decît de obicei. Această bună dispoziţie se datora în parte faptului că în cursul zilei primise sute de telegrame de felicitare pentru declaraţia făcută ieri, în care şi-a reafirmat prietenia pentru Andrew Hamilton.

— Tata a primit o sumedenie de telegrame de la prietenii săi din nord, sud, est şi vest, care-l felicitau pentru declaraţia făcută în legătură cu prietenul său, judecătorul Hamilton, ne-a spus astă-seară tînărul McCall. Telegramele veneau de la nişte oameni care-i urau însănătoşire grabnică. Ele l-au făcut foarte fericit.

Azi-dimineaţă, la orele 3, *mister* McCall a avut o criză, dar uşoară, şi şi-a revenit înainte de a fi nevoie să se trimită după medic.

Singura lui hrană o constituie acum laptele şi supele uşoare. Nu mănîncă nimic consistent şi pierde rapid din greutate.

Azi după amiază, la orele 5, doctorii Vanderpoel şi Charles L. Lindley au ţinut un consult în casa McCall, după care au comunicat doamnei McCall şi fiicei sale, doamna Darwin P. Kingsley, că starea sănătăţii lui *mister* McCall este bună şi că nu există nici un pericol imediat.

John C. McCall a făcut astă-seară următoarea declaraţie:

— *Mister* McCall a petrecut o zi foarte liniştită şi se simte ceva mai bine."

Urmează un buletin de felul celor care se publică zilnic ori de cîte ori vreun rege sau vreun alt personaj de seamă a petrecut o zi liniştită şi se simte ceva mai bine, fapt menit să intereseze, să bucure şi să liniştească tot restul omenirii. De ce? Nimeni n-ar putea să o spună.

Fiii şi fiicele lui Jay Gould frecventează astăzi ceea ce trece drept „cea mai bună societate" — societatea aristocratică a New Yorkului. Una dintre fiicele sale s-a măritat acum zece sau doisprezece

ani cu un nobil francez — un mitocan gălăgios și nerod, un cartofor cu ifose de *gentleman* — căruia dumneaei s-a învoit să-i plătească datoriile, care se ridicau la aproximativ un milion. Nu s-a învoit însă să-i plătească decît datoriile existente, nu și pe cele viitoare. Cele viitoare au devenit între timp prezente, și sînt colosale. De aceea, dumneaei a intentat proces de divorț, și întreaga simpatie și compasiune a omenirii sînt de partea ei, cum se și cuvine.

. . . . . .

Învățătura pusă în practică (30 ianuarie 1907)

Etica politică și comercială a Statelor Unite nu constituie doar un simplu prilej de amuzament, ci este un nesecat izvor de haz. Ființa umană e o invenție năstrușnică și interesantă. A fost nevoie de un Cromwell [1] și de cîteva mii de soldați și predicatori evlavioși pentru a ridica, în decurs de zece ani, nivelul eticii oficiale și comerciale a Angliei la o înălțime vrednică de respect, dar n-a fost nevoie decît de un Carol al II-lea [2] și de vreo cîțiva ani spre a arunca din nou în noroi această etică. Cu o generație în urmă, nivelul nostru moral era destul de ridicat, fiind adus la acea înălțime prin truda salutară a cîtorva generații de dascăli fără număr;

[1] *Oliver Cromwell* (1599—1658), a jucat un rol de seamă în desfășurarea revoluției burgheze din Anglia în secolul al XVII-lea, fiind exponentul intereselor burgheziei mijlocii și ale nobilimii noi; a instaurat republica și a luptat pentru lichidarea rînduielilor feudale și pentru introducerea rigorismului puritan.

[2] *Carol al II-lea Stuart* (1630—1685), rege al Angliei între 1660 și 1685; chemat la tron de marea nobilime după moartea lui Cromwell, domnia lui s-a caracterizat prin desfrîu și corupție și prin încercarea de a reintroduce rînduielile feudale.

dar Jay Gould, de unul singur, s-a dovedit în stare să le șubrezească opera în numai șase ani, iar în treizeci de ani, mica bandă a succesorilor săi — oameni de teapa senatorului Clark și a altora ca el — a fost în stare să năruie întregul edificiu, din pivniță pînă la acoperiș, făcîndu-l, pare-se, de nereparat.

Înainte de apariția lui Jay Gould, pe buzele tuturor flutura o vorbă frumoasă și destul de elegantă, pe care cetățenii de pretutindeni o repetau cu plăcere, zi și noapte, încîntați de farmecul ei: „Presa este scutul libertăților noastre". Era o vorbă adevărată și plină de miez, dar și-a pierdut sensul de mult și a fost petrecută pe tărîmul uitării. Nimeni n-ar cuteza acum să o rostească altfel decît ironic.

Mister Guggenheim [1] a fost recent ales senator al Statelor Unite de către o adunare legislativă din statul Colorado, cu voturi, pare-se, cumpărate, așa cum de la o vreme se obișnuiește să fie aleși senatorii Statelor Unite. Se zice că *mister* Guggenheim ar fi plătit cu bani grei mandatul său. Judecînd după declarațiile lui publice, îți dai seama limpede că putreziciunea generală a vieții noastre politice l-a cuprins și pe el, și încă în așa măsură, încît nici măcar nu e conștient că s-a făcut vinovat de vreo nedelicatețe, necum de vreo fărădelege. În repetate rînduri „scutul libertăților noastre" n-a avut pentru el decît cuvinte de laudă și de aprobare. Ziarul *Denver Post*, cunoscut ca principalul și cel mai vrednic de încredere purtător de cuvînt al opiniei publice din statul respectiv, scrie, de pildă:

[1] Membru al unei familii care după ce a făcut avere, acaparînd și exploatînd bogățiile miniere ale statului Colorado, din vestul S.U.A., și-a extins tentaculele în domeniul bancar și financiar.

„E adevărat că *mister* Guggenheim a cheltuit o mare sumă de bani, el n-a făcut însă decît să urmeze precedentele create în multe alte state. Nu există nimic fundamental greşit în ceea ce a făcut. *Mister* Guggenheim va fi cel mai destoinic senator pe care l-a avut vreodată statul Colorado. Alegerea lui va aduce statului Colorado ceea ce îi lipseşte : capitalişti şi imigranţi de calitatea care se impune. *Mister* Guggenheim va obţine pentru Colorado multe îmbunătăţiri, pe care Tom Patterson[1] nu a reuşit să le smulgă Washingtonului. El este exact omul potrivit la locul potrivit. Nu are nici un rost să încerci a schimba lumea. Vreme de două mii de ani oamenii au tot încercat să o schimbe, dar n-au reuşit. *Mister* Guggenheim este alesul poporului, şi cetăţenii trebuie să-l accepte ca atare, chiar dacă pentru asta a cheltuit un milion de dolari. Aveau de ales între Tom Patterson şi Simon Guggenheim, şi l-au ales pe Guggenheim. *Denver Post* se închină în faţa voinţei poporului."

Cumpărînd ceea ce, cu un termen învechit, se numea „demnitatea" de senator, *mister* Guggenheim n-a cumpărat întreaga adunare legislativă, ci, punînd în practică spiritul de economie obişnuit, n-a achiziţionat decît atîtea sufragii cîte erau necesare spre a fi ales. Lucrul acesta nu a convenit unora dintre cei ce nu fuseseră cumpăraţi şi i-a determinat să prezinte o moţiune, cerînd cercetarea metodelor prin care s-a ajuns la această alegere ; însă majoritatea cumpărată nu numai că a respins moţiunea, dar *a şi şters-o din procesul-verbal al şedinţei*. S-ar părea că e vorba de un exces de sensibilitate, dar mai mult ca sigur că nu e : oamenii sînt făcuţi în aşa fel, încît pînă şi tîlharilor celor mai lipsiţi de conştiinţă nu le place să fie ţintuiţi la stîlpul infamiei.

. . . . . .

[1] *Thomas Patterson* (1839—1916), senator din partea partidului democrat.

Americanizăm Europa
(7 septembrie 1906)

În bine sau în rău, continuăm să facem educație Europei. De peste o sută douăzeci și cinci de ani ne asumăm rolul de instructor. Nu ni l-a încredințat nimeni, ni l-am luat, pur și simplu, noi înșine. Doar facem parte din rasa anglo-saxonă. Iarna trecută, la un banchet dat de un club care-și spune *Ends of the World Club*[1], președintele acestei organizații, un ofițer superior în retragere, a proclamat cu glas tare și cu aprindere :

— Facem parte din rasa anglo-saxonă, iar cînd un anglo-saxon dorește ceva, *și-l ia pur și simplu.*

Această sentință a fost întîmpinată cu aplauze prelungite. Erau de față vreo șaptezeci și cinci de civili și vreo douăzeci și cinci de militari din armata de uscat și din marină. Le-au trebuit aproape două minute acestor oameni ca să-și potolească furtunoasa admirație pentru măreția acestui simțămînt ; între timp, inspiratorul profet care-l slobozise — din adîncul ficatului, mațelor, esofagului sau al nu știu cărui alt organ care îl zămislise — stătea acolo, radios și surîzător, emițînd prin toți porii raze de fericire atît de intense, încît puteau fi văzute cu ochiul liber și-l făceau să semene leit cu acea poză dintr-un vechi almanah în care un individ proiecta în toate direcțiile semnele zodiacului și părea atît de absorbit, atît de copleșit de fericirea lui, încît rîdea de se strica, uitînd de bună seamă că suferea de vătămătură și avea grabnică nevoie de îngrijire.

---

[1] Clubul ținuturilor de la marginile lumii.

Ținînd seama de gesticulația și vehemența exprimării, măreața sentință a osteanului ar putea fi tălmăcită mai pe șleau cam așa :

— Englezii și americanii sînt niște hoți, niște tîlhari la drumul mare, niște pirați, și noi sîntem mîndri că ne numărăm printre ei.

Dintre toți englezii și americanii care erau de față, nici unul n-a avut bunul-simț să se ridice și să spună că-i este rușine de obîrșia lui anglo-saxonă, precum și de apartenența lui la rasa omenească, de vreme ce această rasă rabdă pîngărirea anglo-saxonă. Eu, unul, n-am putut să-mi asum această sarcină. Oricît aș fi fost de indignat, n-ar fi avut nici un rost să-mi ies din fire și să mă grozăvesc dînd glas înaltelor mele principii morale pentru a servi acestor analfabeți în materie de bună-cuviință o lecție elementară, căci nu s-ar fi ales cu nimic : n-ar fi fost în stare s-o priceapă.

Frenetica izbucnire de entuziasm, copilăros de sinceră și deschisă, stîrnită de această răumirositoare declarație a profetului cazon, era uluitoare. Aducea din multe puncte de vedere cu o revelație, cu o bruscă destăinuire a unui simțămînt ascuns al sufletului național, pricinuită de o întîmplare neprevăzută — pentru că adunarea era cu adevărat reprezentativă. Nu lipsea nici una din principalele rotițe ale mașinii ce pune în mișcare și însuflețește civilizația națiunii : avocați, bancheri, negustori, fabricanți, ziariști, politicieni, militari din armata de uscat și din marină — toți erau acolo. Ai fi zis că însești Statele Unite se adunaseră la acel banchet, împuternicindu-și reprezentanții să vorbească în numele națiunii și să dea în vileag etica ei secretă.

Aplauzele cu care au întîmpinat la început acel straniu simțămînt nu constituiau o mărturisire involuntară, menită să fie dezavuată după oarecare chibzuință; de acest lucru m-a convins faptul că, ori de cîte ori în cursul acelei seri vreun vorbitor simțea că devine plicticos și neinteresant, era de ajuns să injecteze nițică morală anglo-saxonă în platitudinile sale, pentru ca să stîrnească din nou furtuna aplauzelor entuziaste. La urma urmelor, nu era decît o demonstrație a ceea ce este neamul omenesc. Neamul omenesc s-a caracterizat întotdeauna prin faptul că are două morale — una ascunsă, reală, iar cealaltă — oficială, ticluită.

Deviza noastră este *In God We Trust*[1], iar cînd vedem aceste nobile cuvinte pe dolarul nostru (care valorează 60 de cenți[2]), ni se pare totdeauna că ele vibrează și murmură cuprinse de o pioasă emoție. Aceasta este deviza noastră oficială. Se pare că deviza noastră ascunsă este: „Cînd un anglo-saxon dorește ceva, *și-l ia pur și simplu*". Morala noastră oficială este mișcător exprimată în acea falnică și totuși delicată și blîndă deviză, care sugerează că am fi o națiune de frați gingași și buni la inimă, uniți ca un singur om — *e pluribus unum*[3]. Morala noastră secretă e pusă în lumină de sacrosancta formulă: *„Hai dă-i bătaie!"*

Imperialismul nostru l-am importat din Europa monarhică, și tot de acolo am adus și bizarele idei

---

[1] Cu credință în Dumnezeu.

[2] Este vorba de dolarul de argint folosit în comerțul cu Asia, a cărui valoare era inferioară cu 40% valorii dolarului-aur (care, începînd din 1900, era etalonul monetar al S.U.A.). Decalajul dintre dolarul de argint și dolarul-aur constituia încă un mijloc de spoliere a țărilor coloniale și semicoloniale.

[3] Deviza înscrisă pe stema și pe sigiliul de stat al S.U.A. În traducere liberă: unirea face puterea (în limba latină în original).

despre patriotism, în măsura în care avem vreo idee de patriotism, pe care cineva ar putea s-o definească în chip limpede și inteligibil. Așadar, nu e decît firesc ca, în schimbul acestor lecții, și al altora, pe care le-am primit din același izvor, să facem și noi educație Europei.

Acum ceva mai mult de un secol am servit Europei cele dintîi noțiuni de libertate pe care le-a avut vreodată, contribuind astfel din plin, și în mod fericit, la declanșarea Revoluției Franceze [1], și ne putem mîndri cu o parte din binefăcătoarele ei rezultate. De atunci încoace am mai servit Europei multe alte lecții. De n-am fi fost noi, poate că Europa n-ar fi făcut niciodată cunoștință cu gazetarul care ia interviuri ; fără noi, poate că statele Europei n-ar fi cunoscut niciodată binecuvîntarea impozitelor exorbitante ; de n-am fi fost noi, poate că trusturile alimentare europene nu și-ar fi însușit niciodată arta de a otrăvi lumea contra bani gheață ; fără noi, poate că societățile ei de asigurări n-ar fi găsit cel mai bun mijloc de a stoarce profituri de la văduve și orfani ; fără noi, poate că în Europa reluarea îndelung întîrziată a practicilor presei galbene ar mai fi fost amînată multe generații. Cu necontenită rîvnă și stăruință americanizăm Europa, și, cu timpul, ne vom desăvîrși opera.

---

[1] Aluzie la războiul de independență al coloniilor engleze din America de Nord (1775—1783), revoluție burgheză cu puternic conținut democratic ; a constituit „primul impuls pentru revoluția europeană din secolul al XVIII-lea" (K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. XIII, ediția rusă, p. 177) și a dat lumii „un model de război revoluționar împotriva robiei feudale" (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 33).

CUPRINSUL

Cuvînt înainte

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Vorbesc din mormînt... 12

I. DIN COPILĂRIE

Rugăciunea pentru turtă dulce 15
„Menestrelii" 18
Hipnotizatorul 27
Jim Wolf și viespile 47

II. SCRIITOR ȘI EDITOR

„Broasca săltăreață" 54
Editura „The American Publishing Company" 60
James R. Osgood 67
Mă lansez ca editor 79
Editorul generalului Grant 84

III. ÎN ATELIERUL UNUI SCRIITOR

Cînd cărțile obosesc 103
Umoriști 108
„1601" 111
„Un yankeu din Connecticut" 120
Lecturile cu public 122
Scrisorile lui Snodgrass 188

Cum am cîștigat trei dolari 151
Știrea despre moartea mea 159

IV. PROFILURI

Muzeul memorial „Thomas Bailey Aldrich" . 161
Murat Halstead și Bayard Taylor 173

V. DEMOCRAȚIA DOLARULUI

Monarhia 180
Panica 183
Vînătoarea de vaci 186
Președintele ca agent de publicitate 194
Adevăratul caracter al lui *mister* Roosevelt . 199
Gentleman-ul american 208
Domițian 210
Senatorul Clark din Montana 211
Învățătura lui Jay Gould 218
Învățătura pusă în practică 222
Americanizăm Europa 225